



นิติธรรมพระทรงธรรม

นิตินิยมพระทรงธรรม

สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย
จัดพิมพ์สนองพระมหากรุณาธิคุณ
พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

ในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ
วันพฤหัสบดีที่ ๒๖ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๖๐



ทศพิธราชธรรมคำรบสิบ	เป็นถ้อยทิพพระราชทานมานานเนื่อง
เจ็ดสิบปีที่ได้เห็นเป็นนิจเนื่อง	ทรงประเทืองไทยประเทศพื้นเวทนา
พระนิพพานปานเจียนเหมือนเคียรขาด	หกสิบกว่าล้านอนาถพระเจ้าข้า
แต่ยังดีที่ได้ขึ้นพระจรียา	เป็นโคมทองส่องมรรคาให้หน้าเดิน
อีกก็กัปกี่ปีมีลูกหลาน	เรื่องพระราชสมภารแม่นานเนิ่น
จักคงอยู่คู่เมืองไทยให้เทิดเทิน	ซ้องสรรเสริญพระบารมีไม่มีคลาย





คำนำ

หากมองย้อนกลับไปในช่วงตลอด ๗๐ ปีแห่งรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เราจะพบว่าในหลายกรณี หลักนิติธรรมเป็นแนวคิดซึ่งเปรียบได้กับแก่นหลักที่ร้อยเรียงเรื่องราวแห่งพระราชกรณียกิจนานัปการ และควรค่าแก่การหยิบยกมาศึกษาเพื่อทำความเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับหลักนิติธรรมให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นได้ เห็นได้จากทั้งพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทที่ได้พระราชทานในหลายวาระ ตลอดจนหลักการทรงงานที่ทรงเน้นย้ำ

สิ่งเหล่านี้เป็นขุมทรัพย์ทางปัญญาที่หากนำมาวิเคราะห์อย่างถี่ถ้วนแล้ว ก็จะช่วยให้เราเข้าใจว่าหลักนิติธรรมที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมไทยมีอยู่อย่างไรบ้าง อีกทั้งพระราชกรณียกิจหรือแนวพระราชดำริที่นำไปสู่การดำเนินโครงการมากมายอันได้สอดแทรกหลักนิติธรรมไว้นั้น จะช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้เรานำหลักการดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติ เพื่อสร้างสรรค์สังคมที่เปิดโอกาสให้ทุกคนเข้าถึงประโยชน์แห่งการพัฒนาได้อย่างเป็นธรรมโดยมีกฎหมายเป็นกลไกสำคัญได้อย่างไร

ข้อมูลทั้งหมดที่เรียบเรียงไว้ในหนังสือเล่มนี้เป็นเครื่องยืนยันว่า ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงดำรงพระองค์เป็นแบบอย่างของผู้ที่ยึดมั่นในหลักนิติธรรม และเป็นผู้ที่นำหลักนิติธรรมมาใช้ในการพัฒนาชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างยั่งยืน “นิติธรรม” ของ “พระราชอาผู้ทรงธรรม” นี้ จึงเป็นสิ่งที่ควรค่าแก่การบันทึกไว้เพื่อส่งต่อมรดกทางความคิดและแนวปฏิบัติไปสู่คนรุ่นต่อไป

สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย หวังว่าหนังสือเล่มนี้จะทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องหลักนิติธรรมมากยิ่งขึ้น และเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาแนวคิดเรื่องหลักนิติธรรมในก้าวต่อไป เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อร่วมสร้างสังคมที่สงบสุข เป็นธรรม สมาชิกในสังคมยึดมั่นในประโยชน์ส่วนรวม และเคารพซึ่งกันและกัน อันจะเป็นการสืบสานพระราชปณิธานในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐพระองค์นั้น สืบไป

ศาสตราจารย์พิเศษกิตติพงษ์ กิตยารักษ์
ผู้อำนวยการสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย



สารบัญ

ภาค

๑



กรอบความคิดพื้นฐาน

| ๘ |

ภาค

๒



กรณีศึกษาโครงการ
ตามพระราชดำริ

| ๒๘ |

ภาค

๓



กรณีศึกษา
กิจกรรมโครงการ
ที่ได้รับแรงบันดาลใจ
จากแนวพระราชดำริ

| ๕๔ |

ภาค

๔



ประมวลพระบรมราโชวาท
พระราชโวาท
พระราชดำริสและพระดำริส
ที่มีใจความเกี่ยวกับหลักนิติธรรม

| ๗๔ |

ภาค

๕



ปาฐกถาและ
บทความพิเศษ
เกี่ยวกับแนวพระราชดำริ
ในด้านหลักนิติธรรม

| ๑๒๘ |

ภาค

๑

กรอบความคิด
พื้นฐาน





เกริ่นความ

ตลอดระยะเวลาอันยาวนานกว่าเจ็ดสิบปีในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ถ้อยพระวาจาที่มีผู้อัญเชิญมากล่าวขานบ่อยครั้งมากที่สุดเห็นจะได้แก่พระปฐมบรมราชโองการ ที่ทรงตั้งสัตยาธิษฐานพระราชทานการอารักขาแก่ประชาชนชาวไทย เมื่อวันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๓ ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกซึ่งเป็นพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งแรกในระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของประเทศไทย ว่า

**“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม
เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”**

พระปฐมบรมราชโองการนี้มีถ้อยคำที่แตกต่างจากพระปฐมบรมราชโองการในรัชกาลก่อนหน้านั้น อาทิ ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘ ซึ่งเป็นการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งสุดท้ายในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการพระราชทานอภัยและอารักขาให้แก่ประชาชนด้วยคำมคธภาษา แล้วจึงมีพระบรมราชโองการเป็นภาษาสยามตามเนื้อความในภาษามคธนั้นอีกครั้งหนึ่ง ข้อความมีว่า

**“ดูกรพราหมณ์ บัดนี้เราทรงราชภาระ ครองแผ่นดินโดยธรรมสม่าเสมอ
เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและสุขแห่งมหาชน เราแผ่ราชอาณาจักรเหนือท่านทั้งหลาย
กับโภคสมบัติ เป็นที่พึงจัดการปกครองรักษาป้องกันอันเป็นธรรมสืบไป
ท่านทั้งหลายจงวางใจอยู่ตามสบาย เทอญ ฯ”**





ถึงแม้ข้อความจะผิดแผกแตกต่างกันอยู่บ้างในรายละเอียด แต่คำหลักที่เป็นสาระสำคัญของพระปฐมบรมราชโองการทั้งสององค์นี้เป็นเรื่องเดียวกัน นั่นคือ พระราชสัตยาธิษฐานที่พระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ทรงตั้งพระทัยมั่นที่จะทรงทำหน้าที่พระมหากษัตริย์ด้วยการ “ครองแผ่นดินโดยธรรม” แม้การเข้าสู่ตำแหน่งพระมหากษัตริย์จะมีได้มีบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญกำหนดให้ต้องทรงปฏิญาณพระองค์ ทำนองเดียวกันกับการเข้าสู่ตำแหน่งสำคัญตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญตำแหน่งอื่น ๆ แต่เราก็อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า โดยนิตินายประเพณีที่มีมาแต่เดิมของสยามประเทศ การเปล่งถ้อยพระวาจาเป็นปฐมบรมราชโองการตามแนวทางที่กล่าวมาข้างต้น มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อน หรืออาจจะยิ่งกว่าการที่มีบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญให้พระมหากษัตริย์ต้องปฏิญาณพระองค์ในที่ประชุมใด ๆ ก็ตาม



คำว่า “ธรรม” ที่ปรากฏอยู่ในพระปฐมบรมราชโองการนี้ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ได้ถวายพระธรรมเทศนาในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนั้นเอง โดยทรงระบุไว้ชัดเจนว่า หมายถึง “ทศพิธราชธรรม” ทรงอธิบายต่อไปว่า ทศพิธราชธรรม “เป็นภาชิตของบัณฑิตผู้เกิดนอกพุทธกาลมาก่อน ภายหลังจึงนำมาร้อยกรองเป็นคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพราะมี ๑๐ อย่าง จึงเรียกว่า “ทศพิธ” เพราะเป็นธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ราชาเจ้าผู้ปกครองประชาชน จึงเรียกว่า “ราชธรรม” นอกจากทศพิธราชธรรมซึ่งเป็นทั้งหลักศาสนาและหลักศีลธรรมสำหรับพระมหากษัตริย์แล้ว ยังมีธรรมะประกอบอีกหลายประการ เช่น สังคหวัตถุ ๔ ประการ และจักรวรรดิวัตร ๑๒ ประการ

การปฏิบัติพระราชกรณียกิจทั้งปวงของพระมหากษัตริย์มีคลองธรรมที่ถือกันมาแต่ไหนแต่ไรว่า พระมหากษัตริย์ต้องทรงดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม และหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของพระมหากษัตริย์ คือการธำรงความยุติธรรมไว้ให้เป็นหลัก เป็นที่พึ่งของประชาชน หน้าที่เรื่องนี้ อาจกล่าวว่าเป็นหน้าที่หลักของประมุขในทุกประเทศเสียด้วยซ้ำ เช่น ประเทศข้างฝ่ายตะวันตก มีคำอธิบายว่าพระมหากษัตริย์เป็นบ่อเกิดแห่งความยุติธรรม (The king is the fountain of justice) สำหรับประเทศไทยของเรา เมื่อยังปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์ย่อมถือเป็นพระราชภาระที่จะรักษาความยุติธรรมให้สถิตยเสถียร เมื่อบ้านเมืองมีประชากรจำนวนไม่มาก พระมหากษัตริย์ทรงตัดสินคดีความของประชาชนด้วยพระองค์เอง เมื่อถ้อยคดีความมีจำนวนเพิ่มพูนมากขึ้น ก็โปรดให้มีข้าราชการตุลาการและแผนกอื่น ๆ ตัดสินคดีความต่างพระองค์ แต่ถึงกระนั้น ก็ยังทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะพระราชทานความเป็นธรรมในขั้นตอนสุดท้าย เมื่อมีการทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา แม้ต่อมาประเทศของเราจะเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแล้วก็ตาม แต่บทบาทของสถาบันพระมหากษัตริย์ในการผดุงรักษาความยุติธรรมก็ยังปรากฏให้เห็นได้แม้ในบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญทุกฉบับสืบต่อกันมาจนกระทั่งปัจจุบัน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐ บัญญัติไว้ในมาตรา ๓ ว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ และมาตรา ๑๘๘ บัญญัติว่า การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีเป็นอำนาจของศาล ซึ่งต้องดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมาย และในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ และนอกจากนั้น มาตรา ๑๗๙ ก็ได้บัญญัติว่า พระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจในการพระราชทานอภัยโทษด้วย



อุตตรกถา

- ๑๕ ขบเรื่องพระนลนฤปรัตน์ และสุภัทระโภมิ
- สมคู้เสมอสมรปรี ยะสถิตสถาพร
- ๑ ไซข้อแสดคงคคิขราณ และสमानมโนสอน
- ว่าผู้สถิตเสถียรพระ สุจริตสุขรรมา
- ๑ ถึงแม้อมีตระจะประทุษ กวีมุกิพาลา
- ปวงทุกขะโทมนะระสา หสหายมลายพลัน
- ๑ ราชานเรศวะระทรง ทศพิชมหาธรรม
- ถึงแม้อรโผละประจัน ก็ปลาศประลัยสถาน
- ๑. ทานัม (ทาน)**
- ๑ หนึ่งท้าวประกอบมะนะสะเอื้อ อนเคระหะรอยทาน
- เพื่อชนนิกฤษะสรานญ ฤคิเพื่อยักจน
- ๒. คีลัม (ศีล)**
- ๑ หนึ่งคือประพฤคิคุระสำรวม จิตะมุงมณญผล
- ทรงคิละสังวะระวิมล ฐระมุงเสวยสวรรค
- ๓. ปรีคิยามัม (ปรีจำคำ)**
- ๑ หนึ่งเอื้ออำรุงสมณพราหมณ์ และประคิขฐิตานันท์
- โรงเรียนสพานและคฤหะอัน ชนไช้จะฟังประสงค
- ๔. อารัชวัม (อาชชวั)**
- ๑ หนึ่งมีกะมลวิมลระใส หฤทัยชื้ออกรง
- เปนนิตยันวันตะระขำรง สุจริตคนไทรทวาร

อุตตรกถา

- ๕. มาร์ทวัม (มัททว)**
- ๑ หนึ่งคือหทัยม่มีกระค่าง ยม่มีพิงจะรนาญ
- ย่ถือพระองค์สมะสมาน มนะอันนิยมขม
- ๖. ทขัม (ทข)**
- ๑ หนึ่งเภากิเลสะอฤคัล มละกัถวัณอารมณ
- ท้วยการขำเพ็ญพิระอุคม วรรคาสโนขาย
- ๗. อโกรรัม (อโกร)**
- ๑ หนึ่งแม้จะมีมนุชะป้อง ประคิข้กษะมุงรัย
- เมตคาคิธรรมะวิชิหมาย ชะนะค้วัยอะเวรา
- ๘. อวิหสันัม (อวิหส์)**
- ๑ หนึ่งท้าวข้ป้องมะนะจะเข็ยพิ นรพิงพระเคชา
- ข้้องปกคกนิกรนา คระมะนัปีโยรส
- ๙. กิษันคิม (ขันคิ)**
- ๑ หนึ่งแม้จะมีฐระรำคาญ หฤทัยก็ออมอก
- ยามควรคัทรงกรณะก คุรุทัณชะอาญา
- ๑๐. อวิโรณัม (อวิโรณ)**
- ๑ หนึ่งคงขำรงนิติประวัตติ วยุกคิขรรมา
- ทรงจำพิภพคิลกณ คุกแม้นมนุเคิม
- ๑ ชุนโคค้ำรงสุทศขรร มะกุศลก็สังเสริม
- บุญญาธิการก็เพิ่ม พุทฺพรข้้วยวัน ๑

พระราชนิพนธ์เรื่องพระนลคำหลวง ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าด้วยทศพิธราชธรรม

การปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อธำรงความยุติธรรมเช่นว่านั้น ต้องตรงกันกับข้อหนึ่งใน ทศพิธราชธรรมอย่างชัดเจน นั่นคือทศพิธราชธรรมข้อที่ว่า อวิโรธนะ ซึ่งหมายถึงทรงยึดหลัก ความถูกต้องเที่ยงธรรม ไม่ยอมให้การกระทำความผิดเกิดขึ้น ทรงมีความยุติธรรม ยกย่องคนที่ควร ยกย่อง ปราบคนที่ควรปราบ ด้วยความเป็นธรรม

คำว่า ความยุติธรรม ก็ดี ความเป็นธรรม ก็ดี มีลักษณะที่เป็นนามธรรม แม้ในหมู่นักนิติศาสตร์หรือนักสังคมศาสตร์ ถ้าจะต้องให้อธิบายกันว่าความยุติธรรมหรือความเป็นธรรม คืออะไรแล้ว คงทุ่มเถียงกันได้ไม่รู้จบ แต่ก็มีประเด็นจำนวนมากอีกเหมือนกัน ที่เมื่อทำใจให้เป็นกลาง ปราศจากอคติแล้ว คนทั่วไปที่เป็นวิญญูชนก็อาจบอกได้ไม่แตกต่างกันว่า เรื่องนี้หรือเรื่องนั้นมี ความยุติธรรม ความเป็นธรรมหรือไม่ ด้วยการอธิบายอย่างนี้เราอาจจะพอเห็นพ้องกันได้บ้าง กระทบงว่า ความยุติธรรมนั้นเป็นสากล ไม่ได้เป็นของชาติใดหรือหมู่ใดโดยเฉพาะ แม้สหประชาชาติ ซึ่งเป็นองค์การระหว่างประเทศที่ได้รับการยอมรับนับถือมากที่สุด ก็ได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้ ดังจะเห็นได้จากปฏิญญา กติการะหว่างประเทศ หรืออนุสัญญาหลายฉบับที่พูดถึงความยุติธรรม อันพึงประสงค์ โดยใช้หลักนิติธรรม หรือ rule of law เป็นเครื่องมือสำคัญในการทำงาน

สมมติฐานสำคัญประการหนึ่งที่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกมีความเห็นตรงกันคือ ในการทำให้ ประชาคมโลกอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุขและธำรงรักษาความมั่นคงปลอดภัยให้เกิดขึ้นได้อย่าง สถาวรนั้น ต้องอาศัยปัจจัยพื้นฐานสำคัญ นั่นคือความยุติธรรมในทางหนึ่ง และการพัฒนาในอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ ยังอาจกล่าวได้ว่าไม่เพียงแต่ความมั่นคง (security) ต้องอาศัยความยุติธรรม (justice) ควบคู่ไปกับการพัฒนา (development) ในด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมอย่างสมดุลแล้ว ในทางกลับกัน ความมั่นคงปลอดภัยก็ดี การพัฒนาสังคมให้เกิดความสงบร่มเย็นก็ดี ย่อมเกื้อกูล ต่อการทำให้ประชาชนพลเมืองเข้าถึงความยุติธรรม ซึ่งไม่ได้จำกัดเฉพาะแต่ความยุติธรรม ตามกฎหมายเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงความเป็นธรรมทางสังคมด้วย



อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดสำคัญที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงปัจจัยพื้นฐานทั้งสามประการข้างต้นเข้าด้วยกัน และทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยแต่ละประการไม่ได้มีเพียงแต่ทิศทางเดียว หากแต่ปัจจัยแต่ละส่วนยังต่างเกื้อกูลสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน (mutually reinforcing) ก็คือหลักนิติธรรม ซึ่งองค์การสหประชาชาติได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า “สำหรับสหประชาชาติแล้วหลักนิติธรรม หมายถึง หลักในการบริหารปกครองที่คนทั้งหลาย สถาบันหรือองค์กรต่าง ๆ ทุกภาคส่วน รวมถึงรัฐเองด้วย ยอมผูกพันปฏิบัติตามกฎหมายที่ประกาศใช้เป็นการทั่วไป ที่ใช้บังคับกับทุกฝ่ายโดยเสมอภาคกัน และที่มีการบังคับใช้ผ่านองค์กรตุลาการที่วินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาทโดยอิสระ อีกทั้งกฎหมายนั้นยังต้องสอดคล้องกับบรรทัดฐานและมาตรฐานระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนด้วย”

ด้วยเหตุนี้ ในวาระเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. ๒๐๓๐ (The 2030 Agenda for Sustainable Development) ซึ่งรับรองโดยสมัชชาสหประชาชาติเมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. ๒๐๑๕ จึงได้กำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals, SDGs) ไว้ครอบคลุม ไม่เพียงแต่ในด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคน ชุมชน และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลเท่านั้น แต่ยังกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่าการส่งเสริมหลักนิติธรรมนั้น นอกจากจะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดความยุติธรรม ความสงบสุข และสนับสนุนการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนเป้าหมายต่าง ๆ แล้ว ตัวหลักนิติธรรมเองยังถือเป็นส่วนหนึ่งของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งทุกภาคส่วนจะต้องร่วมกันส่งเสริมให้มีความเข้มแข็งอีกด้วย ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่ประชาคมนานาชาติยอมรับความสำคัญของหลักนิติธรรม ทั้งในฐานะที่เป็นเครื่องมือและเป็นเป้าประสงค์ในเวลาเดียวกัน ในอันที่จะสร้างสังคมที่มีความสงบสุขและเปิดโอกาสแก่ทุกคนอย่างทั่วถึงที่จะร่วมกันทำให้การพัฒนาที่ยั่งยืนบรรลุผล







จากเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของสหประชาชาติ
ข้างต้น ดูประหนึ่งว่า เราไม่อาจแยกหลักนิติธรรมกับการพัฒนา
คุณภาพชีวิตของคน ชุมชน และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล
ออกจากกันได้ ด้วยเหตุนี้ หลักนิติธรรมหรือการปฏิบัติเพื่อให้
เกิดหลักนิติธรรมขึ้นในสังคมจึงไม่อาจเกิดมีขึ้นได้ หากเรา
ละเลยการพัฒนาในประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างสมดุล และ
ขณะเดียวกัน การพัฒนาอย่างสมดุลก็ไม่อาจเกิดผลที่เต็มบริบูรณ์ได้
หากละเลยประเด็นในเรื่องของหลักนิติธรรม

คำพูดที่สวยงามดังกล่าวข้างต้น ฟังดูไพเราะและไม่ยาก
เกินความเข้าใจ แต่การนำคำพูดไปสู่การปฏิบัติเป็นอีกเรื่องหนึ่ง
การศึกษาถึงแนวพระราชดำริและพระราชกรณียกิจของพระบาท
สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีความ
น่าสนใจและมีความสำคัญเป็นพิเศษ เพราะจะทำให้เราได้เห็นว่า
ได้ทรงนำทฤษฎีเรื่องนี้ลงภาคสนามมานานแล้ว และอาจจะก่อน
เวลาที่นานาชาติหันมาให้ความสนใจในเรื่องนี้เสียด้วยซ้ำไป

*การประชุมรับรอง The 2030 Agenda
for Sustainable Development ขององค์การสหประชาชาติ*

แนวพระราชดำริว่าด้วยกฎหมาย และความยุติธรรม

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมไว้ในวาระโอกาสต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ศาสตราจารย์กิตติคุณวิชญ์ เครืองาม ได้เคยศึกษาวิจัยและนำเสนอสาระสำคัญจากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสด้านกฎหมายไว้ในงานวิจัยและบทความวิชาการ มีสาระสังเขปว่า

๑. ความยุติธรรมสำคัญอย่างไร

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงตระหนักในความสำคัญของความยุติธรรมเป็นอย่างยิ่ง ทรงเห็นว่าความยุติธรรมเป็นเงื่อนไขสำคัญยิ่งสำหรับการดำรงอยู่ของประเทศไทย

ครั้งหนึ่งได้มีพระราชดำรัสว่า *“...ถ้าหากว่าขาดความยุติธรรม ประเทศก็จะอยู่ยาก มีเหมือนกันที่เรามีการปกครองอย่างไม่มีความยุติธรรม แต่ว่าประเทศไทยก็คงต้องมีความยุติธรรมมาตลอด ถึงมีความเจริญได้ มีความมั่นคงได้อย่างมหัศจรรย์...”*

ในอีกวโรกาสหนึ่งได้รับสั่งว่า *“...ถ้าไม่รักษาวินัย ไม่รักษาความเป็นธรรม ไม่รักษาความซื่อสัตย์สุจริตแล้ว เราก็ย่อมจะล่มจม เพราะว่าความเป็นธรรม ความซื่อสัตย์ ความซื่อสัตย์สุจริต ความตั้งใจทำตามหลักวิชานั้นเป็นการสร้างพื้นฐานที่ดีสำหรับบ้านเมือง...”*

๒. ความยุติธรรมอยู่ที่ไหน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระราชทานพระบรมราชาธิบายไว้ในหลายวาระว่า ความยุติธรรมจะเกิดขึ้นได้ อยู่ที่ผู้ใช้กฎหมายส่วนหนึ่ง และมาจากตัวบทกฎหมายอีกส่วนหนึ่ง

ในส่วนของผู้ใช้กฎหมายนั้น จะทรงเตือนผู้พิพากษา อัยการ ทนายความ เนติบัณฑิต และนิสิตนักศึกษาวิชากฎหมายทุกครั้งที่พระองค์มีโอกาสดำเนินการใช้กฎหมายต้องมี “ความเป็นกลาง” และ “ความสุจริต” เป็นหลักสำคัญในการทำงาน และนอกจากนั้น ยังต้องมีความสามารถในการใช้กฎหมายให้ตรงตามความประสงค์ ทั้งต้องระวังช่องโหว่ของกฎหมายอีกด้วย



พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงประทับบัลลังก์ฟังการพิจารณาคดี
ในการเสด็จฯ ทรงประกอบพิธีเปิดอาคารศาลเด็กและเยาวชนกลาง เมื่อวันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๕

เรื่องสำคัญที่ทรงเน้นในหลายวาระ และมีความเสมอต้นเสมอปลายอย่างเห็นได้ชัด คือ พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่ว่า

“...กฎหมายนั้นเป็นปัจจัยหรือเครื่องมือที่มีเพื่อรักษาความยุติธรรม หรือใช้เป็นแบบแผน ความประพฤติของประชาชน และใช้เป็นแม่บทในการพิจารณาตัดสินความประพฤติของ ประชาชน ตัวกฎหมายเองจึงต้องมีความยุติธรรมอยู่ด้วย ที่สำคัญคือต้องตราขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ ที่จะรักษาความยุติธรรมในบ้านเมือง ไม่ใช่กดขี่ข่มเหงประชาชนในบ้านเมือง กฎหมายที่กดขี่ ข่มเหงประชาชน หรือรังแกประชาชน ทำให้ประชาชนในบ้านเมืองเดือดร้อนเป็นกฎหมายที่ไม่ ยุติธรรม...”

รับสั่งว่า “...ถ้าดูในทางกฎหมาย เขา (ประชาชนผู้ละเมิดกฎหมาย) ก็ฝ่าฝืน เพราะว่า ตรามาเป็นกฎหมายโดยชอบธรรม แต่ถ้าตามธรรมชาติ ใครเป็นผู้ทำผิดกฎหมาย ก็ผู้ที่ขีดเส้น นั้นเอง...” และรับสั่งด้วยว่า “...ความยุติธรรมอยู่ที่ไหน...”





พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสด็จฯ ประทับบัลลังก์ฟังการพิจารณาคดีที่ศาลจังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๑

๓. กฎหมายกับความยุติธรรมใครสำคัญกว่ากัน

จากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสข้างต้นย่อมทำให้เราเห็นได้ว่า มีความเป็นไปได้ที่กฎหมายกับความเป็นธรรมไม่สอดคล้องกัน ความยุ่งยากอย่างนี้จะเกิดขึ้นเมื่อต้องตอบคำถามว่าระหว่างกฎหมายฝ่ายหนึ่ง กับความยุติธรรมอีกฝ่ายหนึ่ง อะไรสำคัญกว่ากัน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระราชทานพระบรมราโชวาทในเรื่องนี้ว่า

“...โดยที่กฎหมายเป็นแต่เครื่องมือในการรักษาความยุติธรรมดังกล่าว จึงไม่ควรจะถือว่ามีความสำคัญยิ่งไปกว่าความยุติธรรม หากควรจะต้องถือว่าความยุติธรรมมาก่อนกฎหมายและอยู่เหนือกฎหมาย การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีใด ๆ โดยคำนึงถึงแต่ความถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้นจะไม่เป็นการเพียงพอ จำต้องคำนึงถึงความยุติธรรมซึ่งเป็นจุดประสงค์ด้วยเสมอ การใช้กฎหมายจึงจะมีความหมายและได้ผลที่ควรจะได้...”



ในพระบรมราโชวาทอีกองค์หนึ่ง ได้ทรงย้ำว่า

“...ผู้ที่ได้ผ่านสำนักอบรมศึกษากฎหมายทุกคน ควรได้รับการชี้แจงเน้นหนักให้ทราบชัดว่า กฎหมายไม่ใช่ตัวความยุติธรรม หากเป็นแต่เพียงบทบัญญัติหรือปัจจัยที่ตราไว้เพื่อรักษาความยุติธรรม... จึงไม่สมควรจะถือว่าการรักษาความยุติธรรมในแผ่นดินมีวงกว้างอยู่เพียงแค่ว่าขอบเขตของกฎหมาย จำเป็นต้องขยายออกไปให้ถึงศีลธรรมจรรยา ตลอดจนเหตุและผลตามเป็นจริงด้วย...”

๔. ถ้ากฎหมายไม่ยุติธรรมควรทำอย่างไร

เมื่อมีพระราชปราชญ์ในเรื่องความไม่ยุติธรรมของกฎหมายแล้ว ก็ทรงแนะนำด้วยเสมอว่า “...ต้องมีการวิจัยหรือมีการแก้ไขกฎหมายบางส่วน...” “...ช่วยทางสถานิติบัญญัติ ชี้ทางให้สถานิติบัญญัติว่าควรจะต้องปรับปรุงกฎหมายที่ตรงไหน...” “...เสนอให้ประชาชนทราบ ให้ทางผู้ใหญ่ทราบ ให้ทางสถานิติบัญญัติหรือทางกรมกฤษฎีกา...แล้วก็ตัดแปลงกฎเกณฑ์ในกฎหมายให้เป็นผลสำเร็จ...มีความยุติธรรมมากขึ้น...”

แนวพระราชดำริทางด้านกฎหมายที่ศาสตราจารย์กิตติคุณวิชฌุ เครื่องาม ได้นำมาประมวลไว้ในผลงานวิชาการข้างต้น มีที่มาจากพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสหลายสิบองค์ที่พระราชทานต่างวาระ ต่างเวลา แต่น่าอัศจรรย์ใจมิใช่น้อยที่เราจะพบว่า แนวพระราชดำรินี้มีความชัดเจนสม่ำเสมอ และเป็นผลมาจากความที่ทรงแม่นยำในหลักวิชาที่ได้ทรงศึกษาจากการศึกษาในระบบ และการศึกษานอกระบบด้วยพระองค์เอง ประกอบกับประสบการณ์ที่ได้ทรงพบเห็นข้อเท็จจริงในภาคสนาม จากการที่ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจตลอดทั่วทั้งพระราชอาณาเขต

ที่เป็นพระเดชพระคุณเหนือเกล้าเหนือกระหม่อม นอกเหนือจากการพระราชทานพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่ทรงคุณค่ายิ่งข้างต้นแล้ว ยังได้ทรงนำแนวพระราชดำรินั้นไปปฏิบัติ นำไปขยายผล นำไปพิสูจน์ให้คนทั้งหลายเห็นประจักษ์ว่า แนวพระราชดำรินี้ด้านกฎหมายและความยุติธรรมที่รับสั่งนั้น มิได้เป็นแต่เพียงคำพูดทางทฤษฎี หากแต่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในการแก้ปัญหาของประเทศ



พระราชกรณียกิจตามแนวพระราชดำริ ว่าด้วยความยุติธรรม

ด้วยความที่ทรงตั้งพระราชหฤทัยมั่นที่จะทรงปฏิบัติบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเพื่อ “ประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม” ตามรอยสมเด็จพระบรมราชบุรพการีและตามพระราชสัติยาธิษฐานในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้เสด็จฯ ไปทั่วทุกภูมิภาคและทุกจังหวัดของประเทศไทย ในช่วงแรกของรัชกาล มีพระราชประสงค์จะทรงเยี่ยมเยียนประชาชน ให้ได้ทรงรู้จักคุ้นเคย แต่ครั้งเมื่อเสด็จฯ ไปแล้ว ทรงพบว่าประชาชนยังมีความทุกข์ยากอีกเป็นอันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเรื่องการทำมาหากิน การขาดโอกาสทางการศึกษา และปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ทรงพระราชดำริว่าลำพังแต่เพียงการเสด็จฯ ไปเยี่ยมเยียนเป็นครั้งคราวยังไม่เป็นการเพียงพอ จึงได้ทรงริเริ่มโครงการตามพระราชดำรินี้ขึ้น เพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้นของราษฎร เมื่อเวลาหลายสิบปีผ่านไป โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินับร้อยนับพันโครงการก็ได้เกิดขึ้น มีศูนย์ศึกษาการพัฒนาเกิดขึ้นตามภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อเป็นห้องเรียน หรือพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตสำหรับประชาชนจะได้เข้าไปศึกษาหาความรู้และนำไปเป็นแบบอย่าง ในการทำมาหากิน ผู้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทหลายท่าน เล่าประสบการณ์ว่าพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงรวบรวมข้อมูลและทรงวิเคราะห์ปัญหาของราษฎรในแต่ละพื้นที่อย่างละเอียดลออ ทรงคำนึงถึงปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ รอบด้าน และทรงเน้นการพัฒนาที่ยั่งยืน

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริส่วนใหญ่แล้วเป็นเรื่องของการทำมาหากินของประชาชน เนื่องจากประเทศไทยของเราเป็นประเทศเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพด้านการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำนาทำสวนและการประมง ปัจจัยสำคัญในการผลิตย่อมไม่พ้นไปจากที่ดิน และน้ำกินน้ำใช้ไปได้ เราจึงเห็นได้ว่าโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินับจำนวนมาก เป็นเรื่องของการแก้ปัญหาด้านการเกษตรกรรม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องดินที่ด้อยคุณภาพ การขาดน้ำสำหรับเพาะปลูก การขาดที่ดินสำหรับประกอบอาชีพ ตลอดจนเรื่องของพืชพรรณ การแบ่งส่วนการใช้ที่ดินให้เหมาะสม การบริหารจัดการ และการตลาด ประชาชนจำนวนมากได้รับประโยชน์จากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริโดยตรง และอาจกล่าวได้ว่ายังมีผู้ได้รับประโยชน์ทางอ้อมจากพระราชกิจในเรื่องนี้อีกเป็นจำนวนมากมหาศาล เช่น เมื่อคำนึงว่าประชาชนมีรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เศรษฐกิจภายในประเทศก็ย่อมมีความมั่นคง ปัญหาโจรผู้ร้ายหรือความวิวาทบาดหมางต่าง ๆ ก็จะลดลง ทำให้ประชาชนที่แม้มิได้เกี่ยวข้องกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริโดยตรง พลอยได้รับอานิสงส์ไปด้วย





พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสด็จฯ เยี่ยมราษฎรหมู่บ้านเจาะบาง อำเภอบุโนะ จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ ๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๔

เรื่องที่มีความสำคัญมากที่สุดเรื่องหนึ่งของเกษตรกรคือเรื่องที่ดินทำกิน แต่ก่อนแต่ไรมา ประชากรของประเทศมีจำนวนน้อย ในขณะที่ที่ดินมีจำนวนมาก ในอดีตเรามีกฎหมายที่ส่งเสริมให้คนหักร้างถางพงเพื่อเพาะปลูกเป็นไร่เป็นนา เพื่อจะได้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจเพิ่มพูนขึ้น เป็นประโยชน์ด้วยกันทั้งฝ่ายประชาชนและฝ่ายรัฐ บางคราวถึงขนาดมีกฎหมายยกเว้นภาษีในระยะเริ่มต้นให้สำหรับผู้ที่หักร้างถางพงใหม่ ทำนองเดียวกันกับการส่งเสริมการลงทุนสมัยนี้ อีกทั้งป่าไม้ในสมัยก่อนเก่าก็มีจำนวนมาก แม้ในตำราเรียนเมื่อต้นรัชกาลที่ ๙ สินค้าส่งออกของประเทศไทยรายการสำคัญลำดับต้น ก็คือไม้สักและไม้มีค่าอื่น ๆ แต่เมื่อวันเวลาผ่านไป ประชากรมีเพิ่มมากขึ้น พื้นที่ป่าไม้มีลดน้อยลงจนกระทั่งน่าวิตกว่าจะส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ผู้บริหารประเทศในยุคหนึ่งจึงออกกฎหมายว่าด้วยเรื่องป่าสงวนแห่งชาติบ้าง ป่าคุ้มครองบ้าง ซึ่งเป็นเรื่องใหม่ที่คนไทยไม่เคย อีกทั้งความพร้อมและความสามารถในการเดินสำรวจเพื่อให้ความแจ่มชัดว่าประชาชนคนใดอยู่ในพื้นที่ที่จะกำหนดเป็นเขตป่าสงวนหรือไม่ก็ทำไม่ได้เต็มที่ เมื่อประกาศใช้กฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติไปแล้ว และมีการตราพระราชกฤษฎีกาซึ่งเป็นกฎหมายอนุบัญญัติกำหนดเขตป่าสงวนแห่งชาติขึ้นหลายแห่ง มีคดีความเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากที่ประชาชนถูกจับกุมฟ้องร้องในข้อหาบุกรุกป่าสงวน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีพระราชดำรัสเกี่ยวกับปัญหาเรื่องนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ ซึ่งเป็นระยะเวลาที่กำลังมีคดีประเภทนี้เป็นจำนวนมากว่า





พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมราษฎรอำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี พื้นที่เสี่ยงภัยจากผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์รุนแรง เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๗

“...มีข้อกฎหมายเฉพาะอย่างหนึ่งที่ได้เคยประสบ อันนี้ก็เป็นกรณีเฉพาะ แต่ก็ขอมาเล่าให้ฟังและถือว่าเป็นตัวอย่างหนึ่งที่เป็นปัญหาอย่างยิ่ง ก็เกี่ยวข้องกับที่ดินอีกและเกี่ยวข้องกับผู้ที่อยู่ห่างไกล เช่น ในป่าสงวนซึ่งทางราชการได้ขีดเส้นไว้ว่าเป็นป่าสงวนหรือป่าจำแนก แต่ว่าเราขีดเส้นไว้ ประชาชนก็มีอยู่ในนั้นแล้ว เราจะเอากฎหมายป่าสงวนไปบังคับให้คนที่อยู่ในป่าที่ยังไม่ได้สงวน แล้วเพิ่งไปสงวนทีหลัง โดยขีดเส้นบนเศษกระดาษก็ดูชอบกลอยู่ แต่มีปัญหาเกิดขึ้นที่เมื่อขีดเส้นแล้วประชาชนที่อยู่ในนั้นก็กลายเป็นผู้ฝ่าฝืนกฎหมายไป ถ้าดูในทางกฎหมาย เขาก็ฝ่าฝืน เพราะว่าตรามาเป็นกฎหมายโดยชอบธรรม แต่ทว่าตามธรรมชาติ ใครเป็นผู้ทำผิดกฎหมาย ก็ผู้ขีดเส้นนั่นเอง เพราะว่าบุคคลที่อยู่ในป่านั้นเขาอยู่ก่อน เขามีสิทธิในทางเป็นมนุษย์ หมายความว่าทางราชการบุกรุกบุคคล ไม่ใช่บุคคลบุกรุกกฎหมายบ้านเมือง ข้อนี้ก็ปัญหาและเกิดวุ่นวายขึ้นมาหลายครั้ง เมื่อได้ดำเนินคดีกับผู้ที่ได้บุกรุกป่าสงวน และข้อนี้ก็เคยพูดมาแล้ว อาจฉงนว่าทำไมมาพูดอีก ก็เพราะว่ามีความคิดไปอีกชั้นหนึ่ง เมื่อป่าสงวนนั้นทางราชการเปิดให้เป็นป่าเปิด จับจองได้ แต่บุคคลที่อยู่ในนั้นก็กลับเป็นผู้บุกรุกที่เจ้าของอันนี้ก็เป็นผู้ลืมหัดศรย์อยู่ เพราะว่าเมื่อเปิดแล้ว ผู้ที่อยู่ในป่าและปฏิบัติดำเนินชีวิตอย่างธรรมดา ควรจะมีสิทธิในที่นั้นแต่กลับมาเป็นผู้บุกรุก บุกรุกที่ดินที่มีเจ้าของ นี่ก็เพราะเหตุว่าเมื่อป่าสงวนนั้นเปิดออกมาเป็นป่าเปิด ก็มีผู้ไปจับจองทำกิน ผู้ที่ไปจับจองก็ถูกตามกฎหมาย เพราะไปที่อำเภอแล้วก็ไปขอจอง ผู้ที่เป็นเจ้าของที่ไปจับจองไว้ก็ถูกต้องตามกฎหมาย ก็ไปขับไล่คนที่อยู่ไปนั้น คนที่อยู่ในนั้นเดิมก็กลับเป็นจำเลย ในกรณีว่าบุกรุกที่ของคนอื่น อันนี้เห็นว่าไม่ยุติธรรมอย่างยิ่ง...”



ปัญหาลักษณะอย่างนี้มีได้เกิดขึ้นเพียงแค่ที่ใดที่หนึ่ง หากแต่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ทั่วประเทศ ยิ่งในครั้งกระนั้นเป็นยุคสมัยที่มีความขัดแย้งในทางอุดมการณ์ทางการเมือง และมีเหตุความไม่สงบที่เรียกว่า “การก่อการร้ายคอมมิวนิสต์” ประชาชนที่ไม่ได้รับความเป็นธรรมย่อมอยู่ในฐานะที่จะมีท่าทีเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาลได้โดยง่าย ทำให้สถานการณ์ยิ่งยุ่งยากซับซ้อนเพิ่มขึ้นไปอีก

จริงอยู่ว่าพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มิได้มีพระราชอำนาจที่จะทรงสั่งการให้กระทรวง ทบวง กรมทั้งหลาย หรือกระบวนการยุติธรรม ดำเนินการหรือไม่ดำเนินการอย่างไร ซึ่งเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบโดยตรงของฝ่ายบริหาร แต่ในฐานะทรงเป็นประมุข ทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจที่จะแนะนำและตักเตือนรัฐบาล รวมถึงพระราชอำนาจทางสังคมที่พระองค์เป็นที่เคารพสักการะของประชาชนคนไทย พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสในเรื่องอย่างนี้จึงมีความสำคัญ และผู้เกี่ยวข้องได้รับใส่เกล้าใส่กระหม่อมไปพิจารณาดำเนินการให้เกิดความยุติธรรมที่เที่ยงตรงขึ้นให้จงได้

ในส่วนของพระองค์เอง นอกเหนือจากการพระราชทานพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสเพื่อเตือนสติในเรื่องกฎหมายและความยุติธรรมแล้ว พระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริจำนวนมาก แม้วัตถุประสงค์โดยตรงจะเป็นเรื่องของปากท้อง หรือการทำมาหากินของประชาชน แต่ถ้าหากเรานำรายละเอียดของโครงการทั้งหลายมาพิจารณาให้รอบด้านแล้ว ผลที่เกิดขึ้นจริงจากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินั้นก็เป็นการสร้างเสริมหลักนิติธรรมให้เกิดขึ้นในภาคปฏิบัติควบคู่กันไปด้วย

เพื่อความเข้าใจที่กระจ่างชัดในเรื่องนี้ เราอาจจะต้องมองย้อนกลับไปดูข้อเท็จจริงเมื่อ “การกระทำความผิด” เกิดขึ้น ในสายตาของผู้ใช้กฎหมายทั่วไป คำถามที่เราให้ความสนใจเป็นพิเศษคือการกระทำนั้นผิดหรือถูกกฎหมายมาตราใดฉบับใด ผู้กระทำความผิดสมควรได้รับโทษมากน้อยเพียงใด แต่กระบวนการยุติธรรมของเรายังไม่สามารถมองย้อนกลับไปถึงรากเหง้าที่เป็นบ่อเกิดของ “การกระทำความผิด” นั้นได้ จะด้วยเหตุผลอะไรก็ตามที่ หลายคนคิดว่าการย้อนกลับไปแก้ปัญหาที่จุดเริ่มต้นไม่ใช่หน้าที่ของกระบวนการยุติธรรม

ในอดีตที่ผ่านมา ประเทศของเรามี “การกระทำความผิด” กฎหมายเรื่องป่าสงวนแห่งชาติจำนวนมาก มี “การก่อการร้ายคอมมิวนิสต์” ซึ่งเป็นการกระทำความผิดตามพระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. ๒๕๔๕ นับร้อยนับพันคดี ประสบการณ์บอกให้เราเห็นว่า การจับกุมผู้กระทำความผิด นำตัวขึ้นฟ้องร้อง และศาลพิพากษาให้จำคุก ไม่ได้ทำให้สถานการณ์อะไรดีขึ้น





พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสด็จฯ ไปยังไร่ถั่วแดงและไร่ข้าวสาลี
หมู่บ้านอาข่าที่เดิมปลุกฝิ่น ณ ดอยผาหมี อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ ๑๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๓





พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ไม่ได้ทรงปฏิเสธหรือทรงคัดค้านการบังคับใช้กฎหมายในคดีเหล่านั้น หากแต่ทรงฝากข้อคิดเพื่อผู้ใช้กฎหมายจะได้นำไปตรึกรองประกอบการใช้ดุลยพินิจ ดังได้กล่าวถึงแนวพระราชดำริที่ปรากฏอยู่ในพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสข้างต้นแล้ว แต่ยิ่งไปกว่านั้น พระองค์ยังใส่พระราชหฤทัยที่จะย้อนกลับไปพินิจพิจารณาถึงรากเหง้าของปัญหา เช่น เราอาจอธิบายได้ว่า ถ้าคนมีที่ดินทำกินเพียงพอ และรายได้จากการประกอบเกษตรกรรมของเขาสามารถเลี้ยงชีพได้แล้ว จะเหลือใครสักกี่คนเล่าที่จะตั้งใจฝ่าฝืนกฎหมาย

เรื่องของชนกลุ่มน้อยที่มีวิถีชีวิตอ่อนร่อยตามภูเขาสูงทางภาคเหนือของประเทศไทย คู่กันเคยกับการทำไร่เลื่อนลอย พืชที่ปลูกและได้รายได้เห็นทันตาคือฝิ่น ซึ่งเป็นปัญหาหนามยอกอกของรัฐบาลมาทุกยุคทุกสมัย ถ้าชนกลุ่มน้อยเหล่านั้นมีทางเลือกในชีวิตที่ดีกว่า และเป็นหลักประกันว่าเขาจะเลี้ยงตัวเลี้ยงครอบครัวได้ มีชีวิตที่มั่นคงอยู่บนผืนแผ่นดินไทย ใครเล่าจะไม่เลือกหนทางเหล่านั้น

ถ้าคนทั้งปวงได้รับความเป็นธรรมจากภาครัฐ ไม่ถูกรังแกข่มเหง มีคุณภาพชีวิตที่น่าพึงพอใจ ใครเลยจะอยากเป็นคอมมิวนิสต์ ดังที่พลเอกพิจิตร กุลละวณิชย์ อดีตองคมนตรีในรัชกาลที่ ๙ ได้เขียนเอาไว้ในบทความเรื่อง “ยอดกษัตริย์ จอมทัพไทย” ว่าพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีพระราชดำรัสครั้งหนึ่งว่า “หากปากท้องเขาอิ่ม เขาก็จะไม่เป็นคอมมิวนิสต์”

ด้วยวิธีคิดที่สอดคล้องกับสามัญสำนึกอย่างนี้ เมื่อเราย้อนกลับไปศึกษารายละเอียดของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริจำนวนมากแล้ว เราจะมีมากขึ้นใจที่พบว่าพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทั้งรับสั่งและทั้งทรงปฏิบัติเพื่อให้หลักนิติธรรมและการพัฒนาที่ยั่งยืน ผสมผสานเป็นเนื้อเดียวกันมาแต่ไหนแต่ไร โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริหลายโครงการเป็นตัวอย่งที่น่าสนใจที่แม้จนกระทั่งองค์การสหประชาชาติได้ถือเป็นแบบอย่างของความสำเร็จ และนำไปเป็นต้นแบบของการพัฒนาในอีกหลายประเทศ ในส่วนของประเทศไทยเอง ความสำเร็จของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริก็ได้เป็นแรงบันดาลใจให้เกิดโครงการพัฒนาของพระบรมวงศ์ ส่วนราชการ ตลอดจนถึงประชาชนอีกเป็นอันมาก

ถึงแม้ว่าในวันนี้เราไม่อาจพูดได้เต็มปากว่าการปฏิบัติตามแนวทางในพระราชดำริและพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เพื่อให้หลักนิติธรรมและการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นที่ยอมรับ ยังไม่เป็นที่เข้าใจของคนทุกคนในประเทศก็ตามที แต่การที่ได้ทรงเริ่มต้นขึ้นแล้ว ความสำเร็จที่ปรากฏแล้วในหลายพื้นที่ เมล็ดพันธุ์แห่งความรู้ความเข้าใจที่ได้ทรงเพาะหว่านไว้มานานหลายสิบปี ถ้อยพระวาจาที่ทรงรับสั่งเพื่อให้เกิดความเข้าใจและแรงบันดาลใจในหัวใจของคนจำนวนมาก สิ่งเหล่านี้ยังไม่สูญหายไปข้างไหน ตรงกันข้ามผลแห่งพระมหากรุณาธิคุณดังกล่าวจะยังคงยั่งยืน และเป็นประหนึ่งธงชัยเพื่อการพัฒนาบ้านเมืองไทยของเราต่อไปในอนาคต



ภาค

๒



กรณีศึกษา
โครงการ
ตามพระราชดำริ





โครงการหลวง

ในอดีต พื้นที่ชนบททางภาคเหนือหลายจังหวัด เช่น เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน มีชาวเขาหลายเผ่า เช่น อีก้อ ม้ง มูเซอ และกะเหรี่ยง ซึ่งเดินทางข้ามไปมาระหว่างพรมแดนไทย พม่าและลาว รวมถึงบริเวณที่ยังไม่มีการปักปันเขตแดนแน่นอน ตลอดจนกลุ่มจีนคณะชาติหรือก๊กมินตั๋ง ที่พ่ายแพ้ในการรบและหนีเข้ามาจากประเทศจีน ได้พากันอพยพมาอยู่บนภูเขาทางภาคเหนือของประเทศไทย โดยมีภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ส่วนหนึ่งดำรงชีวิตด้วยการทำไร่เลื่อนลอยและปลูกฝิ่น

กระทั่งเมื่อรัฐบาลออกกฎหมายห้ามปลูกฝิ่นและค้าฝิ่น พ.ศ. ๒๕๐๒ วิถีชีวิตของชาวเขาที่เคยดำรงอยู่มาเป็นเวลานาน ก็กลายเป็นสิ่งที่ขัดต่อกฎหมายและเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ การอ้างกฎหมายเพื่อความชอบธรรมในการเข้าไปตัดทำลายต้นฝิ่น หรือใช้กฎหมายบังคับให้ชาวเขาเลิกปลูกฝิ่น โดยการลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืน อาจทำได้โดยง่าย หากแต่วิธีนี้คงจะไม่สามารถแก้ไขปัญหาด้านทางการแพร่ระบาดของฝิ่นได้ เพราะชาวเขาก็คงจะหลบหนีหรือย้ายไปปลูกในที่ใหม่ หรือซ้าร้ายยิ่งไปกว่านั้น ก็อาจทำให้ชาวเขากลายเป็นผู้ก่อการร้าย เพราะพวกเขายอมไม่เข้าใจและรู้สึกถูกลดขี่รังแกโดยกฎหมาย

แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในการพัฒนาพื้นที่สูงซึ่งยังทุรกันดาร นำมาซึ่งแนวทางการแก้ปัญหาดังกล่าวอย่างเป็นธรรมและยั่งยืน หลังจากที่ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรชาวเขابนดอยสูงในพื้นที่บ้านดอยปุย ใกล้พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้ทอดพระเนตรชีวิตของชาวเขาในถิ่นทุรกันดารซึ่งมีความยากลำบาก ต้องดำรงชีวิตด้วยการทำสิ่งที่ผิดกฎหมายและทำลายสภาพธรรมชาติ ทรงมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้น ณ เวลานั้น นับเป็นจุดเริ่มต้นของโครงการหลวงที่ดำเนินมาจวบจนกระทั่งปัจจุบัน





พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมคณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๗

“...เรื่องที่จะช่วยชาวเขาและโครงการชาวเขานั้น มีประโยชน์โดยตรงกับชาวเขา เพื่อจะส่งเสริมและสนับสนุนให้ชาวเขามีความเป็นอยู่ดีขึ้น สามารถที่จะเพาะปลูกสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นรายได้ของเขาเอง ที่มีโครงการนี้ จุดประสงค์อย่างหนึ่งก็คือ มนุษยธรรม หมายถึง ให้ผู้ที่อยู่ในถิ่นทุรกันดาร สามารถที่จะมีความรู้และพุงตัว มีความเจริญก้าวหน้าได้ อีกอย่างหนึ่งก็เป็นเรื่องช่วยในทางที่ทุกคนเห็นว่าควรจะช่วยเพราะเป็นปัญหาใหญ่คือ ปัญหาเรื่องยาเสพติด ถ้าสามารถช่วยชาวเขาปลูกพืชที่เป็นประโยชน์บ้างเขาจะเลิกปลูกยาเสพติดคือ ฝิ่น ทำให้นโยบายการระงับการปราบปรามการปลูกฝิ่นและการค้าฝิ่น ได้ผลดี อันนี้ก็เป็นผลอย่างหนึ่ง ผลอีกอย่างหนึ่งซึ่งสำคัญมากก็คือ ชาวเขา ตามที่รู้เป็นผู้ที่ทำการเพาะปลูกโดยวิธีที่ไม่ถูกต้อง ถ้าพวกเราทุกคนไปช่วยชาวเขา ก็เท่ากับช่วยบ้านเมืองให้มีความดี ความอยู่ดีกินดี และปลอดภัยได้อีกทั่วประเทศ เพราะถ้าสามารถทำโครงการนี้ได้สำเร็จ ให้เขาอยู่เป็นหลักเป็นแหล่ง สามารถที่จะมีความอยู่ดีกินดีพอสมควร และสนับสนุนนโยบายที่จะรักษาป่าไม้ รักษาดินให้เป็นประโยชน์ต่อไป ประโยชน์อันนี้จะยังยืนมาก...” *



ทรงเข้าใจสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ว่าเหตุที่ชาวเขาที่ปลูกฝิ่นกันเป็นจำนวนมาก ก็เพราะเป็นช่องทางในการหาเงินมาใช้จ่ายค่าแรงชีพ โดยที่ไม่รู้ว่าเป็นสิ่งผิดกฎหมาย การจะแก้ปัญหานี้ในขั้นแรกนั้น จึงจำเป็นต้องสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ชาวเขาเหล่านั้น ทรงใช้เวลาอยู่นานในการเสด็จฯ ไปทรงพบกับชาวเขาตามดอยต่าง ๆ เป็นประจำอยู่หลายปี ทรงอธิบายให้พวกเขาเข้าใจว่าการปลูกฝิ่นนั้นผิดกฎหมายทั้งยังส่งผลเสียต่อสุขภาพ และการทำไร่เลื่อนลอยนั้นก่อให้เกิดความเสียหายแก่พื้นที่อันเป็นต้นน้ำลำธาร

การจะโน้มน้าวให้ชาวเขาเหล่านั้นหันมาปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของตนย่อมมิใช่เรื่องง่าย พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงตระหนักดีว่า สิ่งสำคัญคือ จะต้องให้ความรู้ควบคู่ไปกับการสร้างทางเลือกในชีวิต เมื่อมีแนวทางที่ดีกว่า ที่ไม่ผิดกฎหมายให้เลือก ชาวเขาก็จะเลิกปลูกฝิ่นได้โดยสมัครใจ ทรงให้เวลากับการศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขาก่อนที่จะมีพระราชดำริให้ทดลองนำพืชชนิดอื่นที่ขายได้ราคาดีแต่ไม่ผิดกฎหมายและไม่ต้องบุกรุกพื้นที่ป่า มาส่งเสริมให้ชาวเขาลองปลูก ทรงรับสั่งถามชาวเขาว่านอกจากปลูกฝิ่นขายแล้ว ยังมีรายได้จากพืชชนิดอื่นอีกหรือเปล่า ทำให้ทรงทราบว่า นอกจากฝิ่นแล้ว ชาวเขายังเก็บลูกท้อพันธุ์พื้นเมืองไปขาย แม้ว่าลูกจะเล็กก็ตาม แต่ก็ยังช่วยสร้างรายได้ ทัดเทียมกับการปลูกฝิ่น

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงคิดว่า ถ้าท้อลูกชนิด ๆ ยังทำเงินให้เกษตรกรได้ดีเท่าฝิ่นแล้ว เราก็ควรเปลี่ยนยอดให้ออกลูกมาเป็นท้อใหญ่ ๆ หวานฉ่ำ สีสชมพูเรื่อตั้งแก้มสว ในนิยายจีน เมื่อรายได้จากท้อและผลไม้อื่นสูงกว่าฝิ่นแล้ว ฝิ่นก็จะสาบสูญไปเองตามธรรมชาติ ไม่ต้องผลักดันแต่อย่างใด”^๒ – หม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี

โดยที่ทรงทราบว่าสถานีทดลองดอยปุย ซึ่งเป็นสถานีทดลองพืชเมืองหนาวของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้นำกิ่งพันธุ์ท้อลูกใหญ่มาต่อกับต้นตอท้อพื้นเมืองได้ จึงมีพระราชดำริให้ค้นคว้าหาพันธุ์ท้อที่เหมาะสมสำหรับบ้านเรา เพื่อให้ได้ท้อผลใหญ่ หวาน เพื่อให้สามารถขายได้ราคาสูงไม่แพ้ฝิ่นได้พระราชทานเงินจำนวน ๒๐๐,๐๐๐ บาท ให้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ สำหรับจัดหาที่ดินสำหรับดำเนินงานวิจัยไม้ผลเขตหนาวเพิ่มเติมจากสถานีวิจัยดอยปุยซึ่งมีพื้นที่คับแคบ จึงเรียกพื้นที่นี้ว่า “สวนสองแสน” ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโครงการหลวงขึ้น การดำเนินงานในช่วงแรกของโครงการหลวงจึงเป็นไปในลักษณะโครงการส่วนพระองค์ มีหม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโครงการ ใช้ชื่อเรียกในระยะแรกว่า “โครงการหลวงพระบรมราชาอนุเคราะห์ชาวเขา”





พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
บรมนาถบพิตร พระราชทานพันธุ์ผัก และทรงแนะนำ
ให้บรรดาชาวเขาเผ่าเผ่าแม้วเพาะปลูกและแพร่พันธุ์
เพื่อประโยชน์แก่หมู่บ้านข้างเคียง และหมู่บ้าน
ห้วยขุนนาค บนดอยปุย ตำบลแม่วิม อำเภอแม่วิม
จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๒

ในช่วงแรกเริ่มนั้น จะไม่มีการบังคับให้ชาวเขาเลิกปลูกฝิ่น แต่จะนำพืชเมืองหนาวไปให้ชาวเขาทดลองปลูก หากเห็นว่าได้ผลดี ในปีต่อ ๆ ไป ก็ค่อยขยายพื้นที่ปลูกต่อไปจนทำให้คนในชุมชนเห็นว่าให้ผลตอบแทนที่ดี และเข้าร่วมโครงการโดยสมัครใจ จนในที่สุดกลายเป็นชาวเขาในหมู่บ้านเสียเองที่ตัดต้นฝิ่นทิ้ง แล้วหันมาปลูกพืชเมืองหนาว

หม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี ประธานมูลนิธิโครงการหลวง อธิบายถึงวิธีการทำงานของโครงการหลวงไว้ในหนังสือประพาสต้นบนดอยว่า โครงการหลวงทำงานครบวงจร ประกอบด้วย การวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อให้เกิดความชัดเจนของพื้นที่ป่า พื้นที่เกษตร และพื้นที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ การปลูกป่าในพื้นที่ส่วนที่ควรเป็นป่า เช่น การปลูกป่าชาวบ้าน ตามแนวพระราชดำริป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง การทำการเกษตรภายใต้ระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำ รวมทั้งการพัฒนาพื้นฐาน ได้แก่ ระบบชลประทาน การปรับปรุงถนนระหว่างหมู่บ้านสำหรับการขนส่งผลผลิตต่าง ๆ ไปสู่ตลาด การวิจัยซึ่งต้องทำอย่างต่อเนื่อง เพราะการปลูกพืชเขตหนาวทุกชนิดเป็นเรื่องใหม่สำหรับประเทศไทย ผลจากการวิจัยได้นำไปส่งเสริมต่อเกษตรกร รวมถึงการพัฒนาคนด้านการศึกษาและสาธารณสุข และการขนส่ง การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว และการตลาด เพื่อนำผลผลิตของเกษตรกรไปสู่ผู้บริโภค

นอกจากความสำเร็จในการวิจัยหาสายพันธุ์พืชที่สามารถเติบโตได้ดีในภูมิอากาศบนดอยสูงของภาคเหนือและให้ผลผลิตตรงตามความต้องการของผู้บริโภค นำไปสู่การพัฒนาอาชีพที่มั่นคงของชาวเขาแล้ว ปัจจัยสำคัญที่ทำให้โครงการหลวงก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในพื้นที่อันเป็นที่อยู่อาศัยของชาวเขาคือ การตลาดที่เข้มแข็ง มูลนิธิโครงการหลวงได้มีการวิจัยเพื่อแปรรูปผลิตภัณฑ์ของชาวเขาและงานวิจัยด้านการตลาด เพื่อให้เกษตรกรมีช่องทางจำหน่ายผลผลิต สามารถวางแผนการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด หลักการตลาดที่ถือปฏิบัติคือ โครงการหลวงทำหน้าที่รับซื้อสินค้าจากเกษตรกรตามราคาและภาวะตลาดทั่วไป นำไปจำหน่ายโดยไม่หวังผลกำไร โดยส่วนต่างที่ได้นำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานต่าง ๆ



โครงการหลวงมีนโยบายส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกพืชหลาย ๆ ชนิด เพื่อให้เกษตรกรสามารถเลือกปลูกตามความเหมาะสมกับความถนัดและสภาพภูมิสังคมของตน มีการตัดสินใจร่วมกันอย่างเป็นระบบ ทั้งฝ่ายตลาด เจ้าหน้าที่พัฒนาและส่งเสริมที่อยู่ตามดอยต่าง ๆ และฝ่ายผู้ปลูกคือเกษตรกร สินค้าส่วนใหญ่ของโครงการหลวงจึงเป็นผลผลิตที่มาจากเกษตรกรที่อาศัยอยู่ตามพื้นที่สูงของจังหวัดต่าง ๆ มากกว่า ๒๕,๐๐๐ ครัวเรือน ทั้งผัก ผลไม้ ดอกไม้ ไม้ประดับ สมุนไพร ชา กาแฟ อราบิก้า เห็ด พืชไร่ชนิดต่าง ๆ และผลิตภัณฑ์แปรรูป รวมถึงสินค้าหัตถกรรมที่เกิดจากฝีมือของแม่บ้านชาวเขาชนเผ่าต่าง ๆ ในโครงการหลวง ปัจจุบันโครงการหลวงจึงมีสินค้า “ตราโครงการหลวง และตราดอยคำ” มากกว่า ๑,๗๐๐ รายการ วางจำหน่ายในจังหวัดต่าง ๆ ทุกภาคของประเทศไทย

ความสำเร็จของโครงการหลวง ไม่เพียงแต่เป็นที่ประจักษ์ในสายตาชาวไทย แต่ยังเป็นที่ยอมรับในประชาคมโลกใน พ.ศ. ๒๕๑๕ องค์การสหประชาชาติได้เห็นความสำคัญของการปลูกพืชทดแทนฝิ่น จึงให้การสนับสนุนการดำเนินงานโครงการ UN/Thai Program for Drug Abuse Control โดยมีหม่อมเจ้าภิศเดช รัชนี เป็นผู้อำนวยการโครงการ เป็นโครงการที่ให้การสนับสนุนงบประมาณและส่งเจ้าหน้าที่มาช่วยเหลือเป็นครั้งคราวแก่โครงการพระบรมราชานุเคราะห์ชาวเขา ซึ่งในตอนนั้นได้ส่งเสริมและพัฒนาชาวบ้านที่แม่โจ อำเภอสอด บ้านพุย อำเภอมะแจ่ม บ้านขุนวาง อำเภอสันป่าตอง บ้านขุนช่างเคี่ยน อำเภอมือง ดอยสามหมื่น อำเภอยางดาว และบ้านคุ้ม อำเภอฝาง

และใน พ.ศ. ๒๕๓๗ โครงการควบคุมยาเสพติดของสหประชาชาติ (UNDCP) ได้ทูลเกล้าฯ ถวายเหรียญทองเพื่อสดุดีพระเกียรติคุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในการแก้ปัญหายาเสพติด โดยส่งเสริมให้ชาวเขาเลิกปลูกฝิ่น แต่ปลูกพืชอื่นแทน จึงกล่าวได้ว่าโครงการหลวงเป็นโครงการปลูกพืชทดแทนฝิ่นแห่งแรกของโลก” และอาจนับเป็นการเริ่มต้นของแนวคิดการพัฒนาทางเลือก (Alternative Development) ของสำนักงานป้องกันยาเสพติดและปราบปรามอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ (UNODC) ในปัจจุบัน

นอกจากผลงานวิจัยที่นำไปสู่การพัฒนาอาชีพของชาวเขา โครงการหลวงยังให้ความสำคัญกับงานพัฒนาสังคม การศึกษาและสาธารณสุข โดยอาศัยความร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับหน่วยงานของรัฐและภาคเอกชน และที่สำคัญคือกระบวนการมีส่วนร่วมของตัวชาวเขาเอง ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น มีความเข้มแข็งสามารถพึ่งตนเอง สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนโดยอนุรักษ์ไว้ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นและเอกลักษณ์ของตน ตามแนวพระราชดำริ “**ช่วยเขา เพื่อให้ช่วยตนเอง**” ซึ่งอยู่บนหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันเป็นแนวทางสำคัญในการดำเนินงาน



ปัจจุบันโครงการหลวงได้ส่งเสริมและพัฒนาในพื้นที่ชุมชนชาวเขาซึ่งตั้งอยู่บนพื้นที่สูง เรียกว่าศูนย์พัฒนาโครงการหลวง มีจำนวน ๓๘ แห่ง แต่ละศูนย์ฯ ครอบคลุมพื้นที่แห่งละ ๕ - ๒๐ หมู่บ้าน ในพื้นที่ ๕ จังหวัดภาคเหนือตอนบน ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำพูน และพะเยา มีประชากรชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ๑๓ เผ่าและชาวไทยที่อยู่อาศัยบนพื้นที่ภูเขาได้รับประโยชน์ รวม ๓๗,๕๖๑ ครัวเรือน จำนวนประชากร ๑๗๒,๓๐๙ คน พื้นที่ป่าที่เคยถูกบุกรุกทำลายกลับกลายมาเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์ ไร่ฝิ่นที่เคยมีถูกทดแทนด้วยพืชเศรษฐกิจที่สามารถสร้างรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวเขาอย่างมั่นคง

ในวันนั้นที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสด็จฯ เยี่ยมราษฎรชาวไทยภูเขา นับเป็นจุดเริ่มต้นงานพัฒนาที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชนในวงกว้าง แต่ในอีกมิติหนึ่ง นับเป็นเวลาที่พระองค์ทรงเริ่มกระบวนการบังคับใช้กฎหมายอย่างเป็นทางการ พระองค์ทรงเห็นว่าการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดเพื่อห้ามการปลูกฝิ่นในเวลานั้น ไม่ใช่หนทางที่ดีที่สุด และอาจนำไปสู่ความไม่ยุติธรรมได้ งานของโครงการหลวง คืองานพัฒนาที่เน้นการให้ความรู้ การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงเพื่อสร้างการยอมรับของคนในชุมชน โดยที่ไม่ละเลยต่อความเป็นสูงสุดของกฎหมาย แต่ใช้ความอ่อนลุ่มอ่อนสอดคล้องกับสถานการณ์และสภาพของสังคม โดยตั้งอยู่บนความสุจริต สิ่งนี้เองคือหลักนิติธรรมโดยแท้จริง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงยึดเป็นหลักในการทรงงานเสมอมา

ความสำเร็จของโครงการหลวงคือการบรรลุเป้าหมายสูงสุดในการสร้างความมั่นคงและสงบสุขของชาติ ผ่านการสร้าง ความมั่นคงของมนุษย์ จากกระบวนการพัฒนาในหลายๆ ด้าน ด้วยวิธีที่เป็นธรรมต่อคนในชุมชน โดยมีหลักนิติธรรมข้างต้น เป็นปัจจัยที่เชื่อมโยงให้ทั้งสามสิ่งเกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

*ความงดงามอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่สูง
ดอยอ่างขางอย่างยั่งยืน*



เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์

การสร้างเขื่อนนั้นแม้จะยังประโยชน์มาสู่คนจำนวนมาก แต่ย่อมมีประชาชนส่วนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบทั้งต่อชีวิตและทรัพย์สินของตน วิถีชีวิตที่ต้องปรับเปลี่ยนไปเช่นนี้อาจเป็นต้นทุนที่มีราคาสูงไม่น้อยสำหรับหลายคน ซึ่งแปลว่ามีคนจำนวนหนึ่งที่ต้องยอมเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมเสมอ

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงให้ความสนพระราชหฤทัยในประเด็นดังกล่าวทุกครั้งที่มีโครงการสร้างเขื่อนด้วยทรงห่วงใยราษฎรในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบอย่างมาก เห็นได้จากแนวพระราชดำริที่ว่า การสร้างเขื่อนนั้นแม้จะนับเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่สำคัญ แต่จำเป็นต้องดำเนินไปด้วยกระบวนการที่สร้างความเป็นธรรมให้กับทุกฝ่าย การพัฒนานั้นจึงจะยั่งยืน เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ที่ดำเนินการก่อสร้างได้แล้วเสร็จภายในระยะเวลาอันสั้นและได้รับความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่ ถือเป็นตัวอย่างหนึ่งที่แสดงถึงน้ำพระราชหฤทัยในข้อนี้ได้ดี โดยมีปัจจัยหนึ่งที่อาจเรียกได้ว่าเป็นกุญแจดอกสำคัญอันนำไปสู่ความสำเร็จดังกล่าว คือความเป็นธรรมที่ประชาชนได้รับจากทุกขั้นตอนของการดำเนินโครงการดังกล่าว เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์จึงนับว่าเป็นอีกหนึ่งกรณีศึกษาที่สะท้อนให้เห็นว่า หลักนิติธรรมนั้นสอดแทรกอยู่ในหลักการทรงงานอยู่เสมอมา

บริเวณลุ่มแม่น้ำป่าสักซึ่งครอบคลุมพื้นที่ประมาณ ๙ ล้าน ๑ แสนไร่ ในช่วงเดือนสิงหาคมถึงเดือนตุลาคมของทุกปี มักเกิดน้ำท่วมฉับพลันในพื้นที่หลายตำบลของจังหวัดลพบุรี รวมไปถึงจังหวัดสระบุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กรุงเทพมหานครและปริมณฑล แต่ในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนพฤษภาคม พื้นที่ดังกล่าวจะประสบภาวะแห้งแล้ง ขาดแคลนน้ำใช้เพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภค อุทกภัยและภัยแล้งที่เกิดขึ้นเป็นประจำเกือบจะทุกปีตลอดระยะเวลาหลายทศวรรษที่ผ่านมา ได้สร้างความเดือดร้อนให้แก่ราษฎรและนับวันจะยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจในบริเวณดังกล่าวซึ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งยังเป็นที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมากด้วย



พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ ๙ เสด็จฯ ไปทรงเปิดเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ บ้านแก่งเสือเต้น ตำบลหนองบัว อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒



เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ยังประโยชน์ให้ส่วนรวมอย่างยั่งยืน

หลายครั้งที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เสด็จฯ เยี่ยมราษฎรในพื้นที่ดังกล่าว ทรงทราบถึงปัญหาและความทุกข์ร้อนของราษฎร จนเมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้พระราชทานพระราชดำริให้กรมชลประทานศึกษาความเหมาะสมของการดำเนินโครงการสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำแม่ น้ำป่าสัก และศึกษาผลกระทบของโครงการดังกล่าวที่อาจมีต่อสิ่งแวดล้อม ตลอดจนแผนพัฒนาแก้ไขและพัฒนาสิ่งแวดล้อม วัตถุประสงค์หลักของการสร้างเขื่อนก็เพื่อให้มีแหล่งต้นตุน้ำชลประทานสำหรับบรรเทาภาวะขาดแคลนน้ำในช่วงแล้ง และบรรเทาอุทกภัยในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำป่าสัก พื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง รวมทั้งกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล หลังจากนั้น เมื่อวันที่ ๓ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ คณะรัฐมนตรีจึงได้อนุมัติโครงการก่อสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำแม่ น้ำป่าสัก มีกรมชลประทานเป็นหน่วยงานรับผิดชอบดำเนินการก่อสร้าง ซึ่งดำเนินการได้ตามแผนและบรรลุผลเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยใช้เวลาก่อสร้างรวมทั้งสิ้น ๕ ปี พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อเขื่อนแห่งนี้ว่า “เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์” อันหมายถึง “เขื่อนแม่ น้ำป่าสักที่เก็บกักน้ำ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ” และเสด็จพระราชดำเนินไปทรงประกอบพิธีเปิดเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๒

การดำเนินโครงการพัฒนาแหล่งน้ำทุกแห่ง พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงใช้หลักและวิธีการที่สำคัญคือ **การมีส่วนร่วม** ทรงนำวิธีการ “ประชาพิจารณ์” มาใช้ในการบริหารจัดการโครงการ ซึ่งเป็นวิธีการที่เรียบง่ายตรงไปตรงมา ก่อนจะเริ่มทำโครงการใด จะทรงอธิบายถึงความจำเป็นและผลกระทบที่อาจเกิดกับประชาชนทุกฝ่าย รวมทั้งผู้นำชุมชนในท้องถิ่น หลังจากนั้นจะทรงถามความสมัครใจ และให้ตกลงกันเองในกลุ่มที่จะได้รับประโยชน์และกลุ่มที่จะต้องเสียสละ เมื่อทุกฝ่ายตกลงร่วมกันโดยฉันทามติเห็นว่าควรจะทำโครงการนั้น ๆ แล้ว ประกอบกับหน่วยราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและต้องเข้ามาร่วมดำเนินการมีความพร้อม จึงจะดำเนินโครงการนั้น ๆ ต่อไป^๔ พระราชดำรินี้ นอกจากจะช่วยป้องกันความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้แล้ว ยังทรงมุ่งหวังให้ราษฎรได้มีส่วนร่วมกับรัฐบาลเพื่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายในสังคม และเป็นการสร้างความรู้สึกรักหวงแหนที่จะบำรุงรักษาสิ่งก่อสร้างนั้น ๆ ให้อยู่ในสภาพที่ดีสามารถใช้ประโยชน์ได้ยาวนานเท่านั้นด้วย

ในระยะเริ่มต้นของโครงการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์นั้น ราษฎรบางส่วนในพื้นที่ซึ่งจะใช้ก่อสร้างเขื่อนหวังานทรว่าตนเองจะได้รับประโยชน์จากโครงการไม่มากนัก ได้เรียกร้องขอให้แบ่งปันน้ำสู่บริเวณพื้นที่การเกษตรของตำบลหนองบัวให้มากที่สุด และให้จ่ายค่าทดแทนที่ดินสิ่งปลูกสร้าง และต้นไม้ ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรมและทันตามความต้องการ คำร้องขอจากฝ่ายประชาชนได้รับการพิจารณาตอบรับจากทางการด้วยดีทุกประการ แม้กระนั้นในขั้นตอนของการปฏิบัติก็มีอุปสรรคบ้าง ด้วยในระยะแรก ประชาชนบางส่วนยังไม่ให้ความร่วมมือในการรังวัดที่ดินเนื่องจากเกิดความสับสนในขั้นตอน กฎระเบียบ ที่สำคัญคือประชาชนต้องการทราบราคาก่อนจะยินยอมให้เจ้าหน้าที่เข้าไปรังวัดได้ ส่วนทางราชการก็ต้องทำตามขั้นตอนตามระเบียบของทางราชการ ในขณะนี้เองมีกลุ่มบุคคลซึ่งเสียผลประโยชน์ เข้าพุดชกจูงให้ประชาชนเกิดความเข้าใจไขว่เขว ในประเด็นต่าง ๆ ส่งผลให้เกิดความล่าช้าในการดำเนินงานไปไม่น้อย^๕

เพื่อที่จะแก้ปัญหาดังกล่าว ทางการได้จัดให้มีการประชุมในระดับต่าง ๆ และจัดการพูดคุยกับประชาชนเพื่อหาทางประนีประนอมจนเป็นผลสำเร็จ ในที่สุด มีประชาชนยินยอมยื่นคำขอรังวัดถึงร้อยละ ๙๙ อีกทั้งยินยอมให้ใช้ที่ดินก่อนทราบราคาและรับเงิน จึงทำให้สามารถเริ่มดำเนินโครงการได้ การประชาสัมพันธ์และชี้แจงทำความเข้าใจกับประชาชนจึงมีความจำเป็นอย่างมาก และต้องทำอย่างต่อเนื่อง

สิ่งสำคัญที่ทรงเน้นย้ำอยู่เสมอในการทำงานพัฒนาคือ การดำเนินโครงการพัฒนาใด ๆ ก็ตาม ต้องหลีกเลี่ยงการเข้าไปสร้างปัญหาความเดือดร้อนให้แก่คนกลุ่มหนึ่ง โดยสร้างประโยชน์ให้แก่คนอีกกลุ่มหนึ่ง ไม่ว่าโครงการนั้นจะสามารถแก้ไขปัญหาล้วนรวมได้เพียงใดก็ตาม ก็จำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงผู้ที่ได้รับผลกระทบ เห็นได้จากการสร้างเขื่อนแต่ละครั้ง จะทรงให้ความสำคัญกับเรื่องการย้ายชาวบ้าน ทรงกำชับว่าต้องหางบประมาณเพื่อจ่ายค่าตอบแทนแก่ชาวบ้านอย่างเป็นธรรม

พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์มีทั้งสิ้น ๑๐๘,๕๐๐ ไร่ และมีพื้นที่ที่จะต้องจ่ายค่าทดแทนที่ดิน ๙๖,๗๐๐ ไร่ ในการกำหนดค่าชดเชยที่ต้องจ่ายให้สำหรับที่ดินที่ทางราชการจะจัดซื้อนั้น หากยึดตามมาตรา ๒๒ แห่งพระราชบัญญัติว่าด้วยการเวนคืนอสังหาริมทรัพย์ พ.ศ. ๒๕๓๐ ก็ต้องจัดซื้อตามราคาประเมินของกรมที่ดิน ซึ่งจะมีราคาเริ่มต้นที่ประมาณไร่ละ ๔๐,๐๐๐ บาท แต่เพื่อความเป็นธรรมอย่างสูงสุดต่อราษฎร ที่ประชุมคณะอนุกรรมการจัดหาที่ดินในโครงการ จึงเห็นชอบตามข้อเสนอของผู้ว่าราชการจังหวัดลพบุรี ให้ปรับราคาซื้อที่ดินของราษฎรจากราคาประเมินขั้นต่ำไร่ละ ๔๐,๐๐๐ บาท เป็นไร่ละ ๗๐,๐๐๐ บาท สำหรับที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ





และร้อยละ ๕๐,๐๐๐ บาท สำหรับที่ดินที่ไม่มีเอกสารสิทธิไม่ว่าจะในรูปแบบใด ยกเว้นกรณีที่ดินที่เจ้าของไม่ได้ทำประโยชน์อย่างแท้จริงมาแล้วไม่ต่ำกว่า ๕ ปี นอกจากนี้ ยังได้กำหนดให้มีการจ่ายค่าชดเชยสำหรับสิ่งปลูกสร้างและไม่ยึดดิน ซึ่งดำเนินการโดยคณะกรรมการตรวจสอบทรัพย์สิน โดยใช้แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศเป็นหลักฐาน มีผู้เชี่ยวชาญเข้าตรวจสอบมูลค่าของต้นไม้ รวมถึงกำหนดค่าเสื่อมราคาของสิ่งปลูกสร้าง นับได้ว่าเป็นการทำงานที่โปร่งใสและตรวจสอบได้ จึงสามารถสร้างความมั่นใจให้แก่ประชาชนว่าจะได้รับค่าชดเชยอย่างเป็นธรรมที่สุด

เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์สร้างคุณค่า
ด้านการท่องเที่ยว





เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์สร้างคุณค่า
ให้แก่พื้นที่โดยรอบ

นอกจากเงินชดเชยที่ประชาชนได้รับจะมีมูลค่ามากกว่าที่ราคาอาจจะได้จากนายทุนนอกพื้นที่ซึ่งต้องการเข้ามากว้านซื้อแล้ว ประชาชนยังมีสิทธิ์ได้รับการจัดสรรที่ดินแปลงอพยพตามหลักเกณฑ์ที่ทางราชการกำหนดในลักษณะเอกสารสิทธิ ส.ป.ก. ที่มีการจัดสรรสาธารณูปโภคและสาธารณูปการต่าง ๆ หากไม่ต้องการ ก็สามารถเลือกรับเงินชดเชยพิเศษขั้นต่ำครอบครัวละ ๑๗๐,๐๐๐ บาท เพื่อนำไปจัดซื้อที่อยู่อาศัยและที่ทำกินด้วยตนเอง และทางเลือกที่สาม หากต้องการรวมกลุ่มกันไปซื้อที่ดินแปลงใหม่ ทางราชการก็จะจัดซื้อที่ดินแปลงดังกล่าวมาจัดสรรให้ตามต้องการ

ราษฎรรายหนึ่งในพื้นที่จังหวัดสระบุรี ได้ลงชื่ออนุญาตให้ทางราชการเข้าใช้พื้นที่ของตนได้ แต่เมื่อถึงเวลาที่ทางการจะเข้าใช้พื้นที่จริง กลับเปลี่ยนใจไม่ยอมให้กรมชลประทานเข้าไปใช้พื้นที่และไม่ยินยอมรับค่าทดแทนที่ดินตามที่คณะกรรมการจัดซื้อที่ดินฯ กำหนด ในขณะที่คนส่วนใหญ่ในพื้นที่เดียวกันต่างยินดีรับค่าทดแทนจากทางราชการ ปัญหาดังกล่าวส่งผลกระทบต่อการดำเนินโครงการในระยะแรกอยู่มาก เพราะไม่สามารถเข้าไปดำเนินการก่อสร้างบางส่วนของตัวเขื่อนได้ในที่สุด จึงต้องเสนอให้ตราพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตที่ดินเวนคืนที่ดินของประชาชนรายดังกล่าว





ในกรณีนี้จำเป็นต้องมีการบังคับใช้กฎหมายเพื่อรักษาตึกาให้ดำเนินไปด้วยความสอดคล้องกับ
คนหมู่มากของสังคม และเพื่อประโยชน์ของคนส่วนรวม เพราะข้อนี้ก็เป็นหัวใจของหลักนิติธรรม
ในแง่ที่การบริหารปกครองที่ทุกภาคส่วนของสังคม ต้องยอมผูกพันปฏิบัติตามกฎหมายหรือตึกา
ที่ประกาศใช้เป็นการทั่วไป

จากการดำเนินโครงการซึ่งครอบคลุมพื้นที่ใน ๒ จังหวัด ๔ อำเภอ ๑๕ ตำบล ๖๕ หมู่บ้าน
ส่งผลให้มีราษฎรที่ต้องอพยพรวมทั้งสิ้น ๑๓,๑๔๑ คน คิดเป็น ๓,๔๕๒ ครัวเรือน การที่จะให้ชุมชน
ซึ่งเคยอยู่อาศัยในพื้นที่โครงการมาเป็นเวลานานหลายชั่วอายุคนโยกย้ายออกจากถิ่นฐานเดิม ไม่ใช่
สิ่งที่ทำได้ง่ายนัก พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงมีความห่วงใย
ราษฎรในประเด็นดังกล่าวนี้ ด้วยทรงตระหนักดีว่าการเปลี่ยนแปลงใดที่ดำเนินการโดยฉับพลัน
เกินไป อาจส่งผลกระทบต่อค่านิยม ความคุ้นเคย และการดำรงชีพในวิถีประชาเหล่านั้นเป็นอย่างมาก
ดังคำสัมภาษณ์ของผู้ว่าราชการจังหวัดลพบุรีในเวลานั้น

*เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์สร้างคุณค่า
ให้แก่พื้นที่โดยรอบ*



“ผมมาหนักใจเรื่องแปลงอพยพ เพราะเท่าที่ฟังดู พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชปรารภกับผู้ใกล้ชิด ผมได้ข่าวผ่านมาทาง ดร. สุเมธ บอกว่า ราษฎรเข้ารับเงินค่าอพยพแล้ว เขาจะไปอยู่ที่ไหนกัน จะไปทำอะไรกัน ผู้ว่าฯ ช่วยดูแลเขาหน่อยนะ...”^๖

ด้วยแนวพระราชดำริดังกล่าว ทำให้ส่วนราชการต่าง ๆ เข้ามาร่วมวางแผนแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ราษฎรที่รวมกลุ่มไปจัดตั้งชุมชนใหม่ มีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าเดิม มีการจัดทำแปลงอพยพทั้งหมด ๒๒ แปลง ซึ่งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้เข้ามาจัดสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ ทั้งไฟฟ้า ถนน น้ำประปา ตลอดจนได้สร้าง วัด โรงเรียน สถานือนามัย สถานีตำรวจ ทดแทนของเดิม ให้กับชุมชนใหม่ พร้อมกันนั้น ยังได้จัดการส่งเสริมพัฒนาอาชีพ ทั้งการเกษตร การประมง การปศุสัตว์ และอุตสาหกรรมในครัวเรือนด้วย

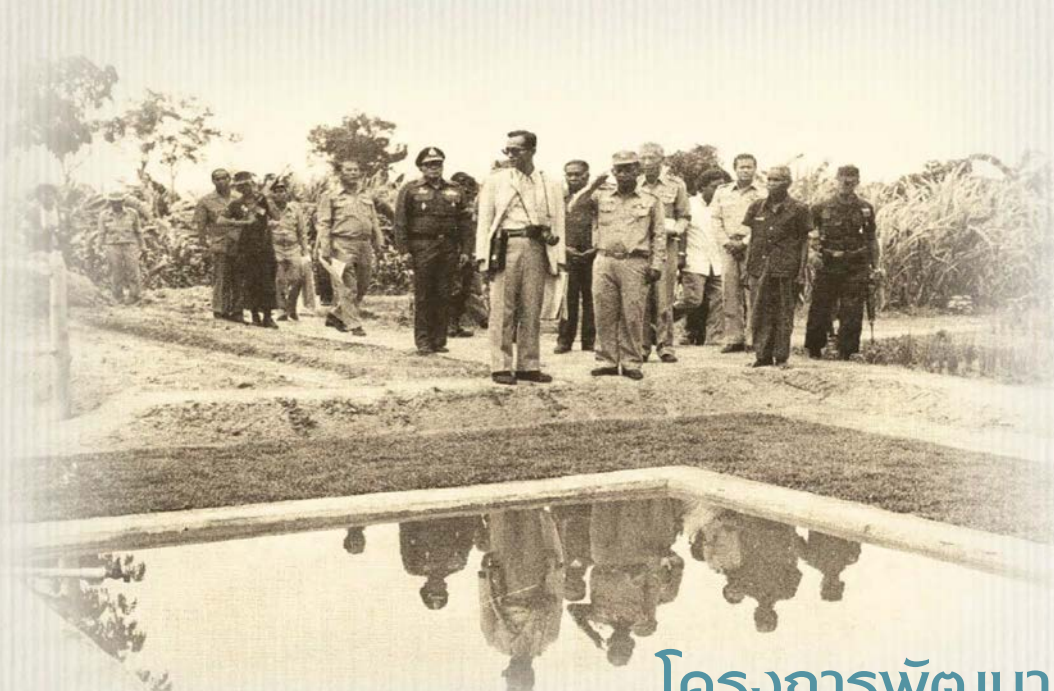
เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ สามารถเก็บกักน้ำได้ ๔๖๐ ล้านลูกบาศก์เมตร อำนวยประโยชน์ในด้าน การชลประทาน ให้ได้ใช้เป็นแหล่งน้ำต้นทุนส่งไปช่วยโครงการชลประทานขนาดใหญ่ที่ได้ก่อสร้างไว้แล้ว รวมพื้นที่ชลประทานประมาณ ๒.๒ ล้านไร่ ตลอดจนใช้เป็นแหล่งน้ำต้นทุนของโครงการชลประทานในจังหวัดลพบุรี และสระบุรี เพื่อส่งน้ำสนับสนุนพื้นที่การเกษตรรวม ๑๗๔,๕๐๐ ไร่ มีการนำระบบโทรมาตรมาใช้ในการคำนวณพยากรณ์และคาดการณ์สถานการณ์น้ำในบริเวณลุ่มน้ำป่าสัก ตลอดจนการเก็บข้อมูลสถิติน้ำฝนอย่างต่อเนื่องเป็นระบบ ทำให้สามารถควบคุมปริมาณน้ำในแม่น้ำป่าสัก ลดผลกระทบที่มีต่อปริมาณน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา ช่วยป้องกันและบรรเทาอุทกภัยในพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำป่าสักและพื้นที่ด้านท้ายเขื่อน เช่น จังหวัดสระบุรี พระนครศรีอยุธยา กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ซึ่งช่วยลดความเสียหายทางเศรษฐกิจให้กับประเทศไทย ได้อย่างมหาศาล การก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ใช้งบประมาณรวมทั้งสิ้น ๒๓,๓๓๖ ล้านบาท เป็นค่าก่อสร้างด้านชลประทาน ๗,๘๓๑ ล้านบาท งบประมาณเพื่อการแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อม ๑๕,๕๐๕ ล้านบาท^๗

ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการนั้น นอกจากประโยชน์โดยตรงจากการใช้น้ำที่มีเสถียรภาพมากขึ้นแล้วยังช่วยเพิ่มความชุ่มชื้นให้แก่พื้นที่ป่าใหม่ที่ปลูกทดแทน ก่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ สร้างความหลากหลายให้แก่ระบบนิเวศภายในอ่างเก็บน้ำ กลายเป็นแหล่งประมงที่สำคัญแห่งใหม่ของประเทศที่สร้างอาชีพและรายได้ให้ประชาชนในพื้นที่ อีกทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีผู้นิยมมาเยือนเพื่อจะได้เห็นทิวทัศน์อันสวยงามของทะเลสาบที่มีเส้นทางรถไฟผ่านบริเวณเขื่อน ตลอดจนสองข้างทางแวดล้อมไปด้วยทุ่งดอกทานตะวันยามบานสะพรั่งพร้อมเพรียงกัน ที่สำคัญยังเป็นภาพแห่งความสำเร็จในด้านการจัดการทรัพยากรน้ำที่ยั่งยืนของประเทศไทยด้วยพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร





เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์สร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ชาวบ้านในพื้นที่



พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
บรมนาถบพิตร เสด็จฯ ไปทอดพระเนตร
โครงการพัฒนาพื้นที่ราบเชิงเขา จังหวัดปราจีนบุรี
ตามพระราชดำริ ณ บ้านคลองทราย
ตำบลโนนหมากเค็ง อำเภอวัฒนานคร
จังหวัดปราจีนบุรี เมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๕

โครงการพัฒนาที่ราบเชิงเขา อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดปราจีนบุรี – สระแก้ว



หลังการสิ้นสุดของสงครามโลกครั้งที่สองใน พ.ศ. ๒๔๘๘ โลกได้เข้าสู่ยุคที่เรียกว่า “สงครามเย็น” ซึ่งเป็นการต่อสู้ทางอุดมการณ์ระหว่างกลุ่มประเทศเสรีประชาธิปไตย นำโดยสหรัฐอเมริกา และกลุ่มประเทศคอมมิวนิสต์ นำโดยสหภาพโซเวียต รูปแบบการทำสงครามได้เปลี่ยนไป เป็นการต่อสู้โดยใช้จิตวิทยา การโฆษณาชวนเชื่อ การแทรกซึมบ่อนทำลาย และการประณามระบอบการเมืองของฝ่ายตรงข้าม สำหรับประเทศไทยในเวลานั้น คอมมิวนิสต์ มิได้เป็นเพียงแค่รูปแบบการปกครองที่แตกต่างออกไป แต่เป็นภาพที่ถูกสร้างขึ้นเสมือน “ปีศาจ” ทางการเมือง เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ ดังข้อความที่ปรากฏในคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๖๖/๒๕๒๓ เรื่องนโยบายการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์^๑

“พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยยังดำรงเจตนาอันแน่วแน่ ในการทำสงครามปฏิวัติ เพื่อยึดอำนาจรัฐ โดยใช้เงื่อนไขประชาชาติประชาธิปไตยเป็นหลักและเงื่อนไขอื่น ๆ ที่เปิดให้สนับสนุน ได้พลิกแพลงสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปให้เป็นประโยชน์ต่อตน โดยให้ความสำคัญอย่างที่สุดต่อการสร้างแนวร่วมทุกระดับเพื่อสร้างสถานการณ์ปฏิวัติและสร้างสถานการณ์สงครามต่างลัทธิโดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญในการเปลี่ยนความขัดแย้งภายในให้เป็นสงครามประชาชาติ...”



ความสำเร็จของลัทธิคอมมิวนิสต์ที่มีชัยชนะในประเทศในอินโดจีน ทั้งเวียดนาม ลาว และ กัมพูชา ในปีเดียวกันคือ พ.ศ. ๒๕๑๘ สร้างความหวาดวิตกให้กับไทย หลายฝ่ายมองว่าไทยมาเลเซีย และ พม่าจะต้องถูกเปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ตาม “ทฤษฎีโดมิโน” คือเมื่อประเทศหนึ่ง ล้มลงแล้ว ก็จะมีผลกระทบต่อประเทศรอบข้างซึ่งจะล้มต่อ ๆ กันไปเป็นลูกโซ่

ในช่วงก่อน พ.ศ. ๒๕๒๑ พื้นที่ราบเชิงเขาบรรทัดในเขตอำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี อำเภอมืองสระแก้ว อำเภอดอนนาคร และอำเภอดาพระยา จังหวัดปราจีนบุรีในสมัยนั้น หรือจังหวัด สระแก้วในปัจจุบัน เป็นเขตติดต่อกับจังหวัดนครราชสีมาและบุรีรัมย์ เป็นพื้นที่ที่มีการแทรกซึม และใช้เป็นฐานปฏิบัติการของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ซึ่งได้บีบบังคับราษฎรในท้องที่ให้ส่งเสบียง ยารักษาโรค และอาวุธให้ ตลอดจนถึงใช้เป็นฐานในการปลุกระดมมวลชนให้เข้าร่วมขบวนการ ราษฎรที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้เป็นผู้ที่อพยพมาจากที่อื่น ส่วนใหญ่ถูกมองว่าเป็นผู้บุกรุกเข้าไปทำกินในพื้นที่ ป่าสงวนแห่งชาติ อย่างไรก็ตาม เมื่อพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ผืนป่าขาดความอุดมสมบูรณ์ ไม่มีน้ำสำหรับการเพาะปลูก ก็ทำให้ราษฎรตกอยู่ในภาวะยากจน บางส่วนต้องกลายเป็นผู้สนับสนุน ผู้ก่อการร้ายโดยจำใจเพื่อความอยู่รอด ความพยายามของทางการที่จะป้องกันและปราบปราม ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์เป็นไปด้วยความยากลำบาก ไม่ได้ได้รับความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่ เพราะประชาชนเหล่านั้นตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์

ท่ามกลางสถานการณ์ที่บ้านเมืองตกอยู่ภายใต้ภัยคุกคามด้านความมั่นคง เป็นช่วงเวลา ที่ประเทศไทยประกาศใช้พระราชบัญญัติป้องกันการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. ๒๕๑๕ หากแต่ ในเวลานั้น อาศัยเพียงการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด ยังไม่อาจป้องกันไม่ให้ประชาชนเข้าเป็น แนวร่วมของกลุ่มผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ได้ จริงอยู่ว่ากฎหมายฉบับนี้ตราขึ้นเพื่อบรรลุเป้าหมาย คือความมั่นคงและความสงบสุขของบ้านเมือง แต่ทว่าหากบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวอย่าง เข้มงวด โดยไม่ได้พิจารณาสภาพการณ์ที่ประชาชนกำลังเผชิญอยู่ ก็อาจจะไม่เป็นธรรมนัก สิ่งสำคัญคือการมองหาทางเลือกที่จะดำเนินการควบคู่กันไปได้ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายเดียวกันนั้น ด้วยวิธีการที่เป็นธรรม โดยที่กฎหมายก็ยังเป็นใหญ่ในบ้านเมือง ข้อนี้คงจะไม่แตกต่างไปจากสิ่งที่ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงตระหนักดีเสมอมาว่า ความมั่นคงของประเทศขึ้นอยู่กับความมั่นคงของชาวบ้าน ดังที่เคยมีพระราชดำรัสว่า

“...หากปากท้องเขาอิ่ม เขาก็จะไม่เป็นคอมมิวนิสต์....”



ทรงมีวิธีคิดอย่างองค์รวม (Holistic) และทรงมองปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยเห็นว่ามิใช่ปัจจัย
เกี่ยวข้องหลายประการ เมื่อจะพระราชทานพระราชดำริเกี่ยวกับโครงการใด จะทรงมองเหตุการณ์
และวิเคราะห์จากรากของปัญหาไปสู่แนวทางแก้ไขอย่างเชื่อมโยง ดังเช่นกรณีของการพัฒนาที่ราบ
เชิงเขาจังหวัดปราจีนบุรี - สระแก้ว ที่ใช้แนวทางการสร้างความมั่นคงโดยใช้การพัฒนาเป็นตัวนำ
ทรงทราบดีถึงปัญหาความเดือดร้อนของประชาชนในบริเวณนี้ จึงได้มีพระราชดำริให้มีการพัฒนา
พื้นที่บริเวณที่ราบเชิงเขาบรรทัดขึ้น โดยพระราชทานแนวทางเพื่อการพัฒนาไว้ ๓ ด้านคือ
(๑) การพัฒนาด้านจิตใจของราษฎร เพื่อให้ประชาชนยึดมั่นและภาคภูมิใจในสถาบันชาติ ศาสนาและ
พระมหากษัตริย์ ให้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านอย่างมีความสุข มีเกียรติ มีความหวังและมีความรักในถิ่นที่อยู่
ของตน เพื่อที่จะได้ร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านของตนให้เจริญมั่นคงถาวรต่อไป **(๒) การพัฒนาความรู้
เพื่อการประกอบอาชีพ** เพื่อให้ราษฎรมีรายได้เพิ่มขึ้นสามารถดำรงชีพได้อย่างมีคุณภาพและ
มีความมั่นคงในทางเศรษฐกิจ และ **(๓) การจัดสรรที่ดินทำกินให้แก่ราษฎรให้ถูกต้อง** เพื่อเป็น
ที่อยู่อาศัยและที่ทำกินสำหรับราษฎรที่กระจัดกระจายอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติให้มีที่อยู่อาศัย
เป็นหลักแหล่งถาวร ถูกต้องตามกฎหมาย อันจะช่วยป้องกันการบุกรุกป่าสงวนและเพื่อเสริมสร้าง
พื้นที่ป่าไม้ให้มากยิ่งขึ้น

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้โปรดเกล้าฯ ให้
พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ องคมนตรี (หม่อมเจ้าจักรพันธ์เพ็ญศิริ
จักรพันธ์ ในครั้งนั้น) ประสานงานกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงกลาโหม และ
กระทรวง ทบวง กรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตามพระราชดำริ ดำเนินการร่างโครงการ
พัฒนาพื้นที่ราบเชิงเขาจังหวัดปราจีนบุรี ตามพระราชดำริขึ้นตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ.
๒๕๒๑ เป็นต้นมา และได้มีการแต่งตั้งคณะทำงานโครงการพัฒนาพื้นที่ราบเชิงเขาจังหวัด
ปราจีนบุรีตามพระราชดำริขึ้น แบ่งพื้นที่การพัฒนาก่อเป็น ๗ พื้นที่ รวม ๔๐๔,๗๓๐ ไร่ ต่อมา
เมื่อเสด็จทอดพระเนตรความก้าวหน้าของโครงการฯ ใน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้มีพระราชดำริให้พิจารณา
ดำเนินการพัฒนาพื้นที่บริเวณเทือกเขาสามสิบเพิ่มเติม รวมเนื้อที่ทั้งหมดประมาณ ๔๓๗,๓๐๐ ไร่
โดยการดำเนินงานในระยะแรกมุ่งพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภค จัดสรรที่อยู่อาศัย
ทำกินในรูปหมู่บ้าน สหกรณ์นิคม พัฒนาการเกษตร และอาชีพการเลี้ยงสัตว์และประมง ธนาคารข้าว
และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้สัตว์ป่า^๔ นอกจากนี้ ยังทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาของเยาวชน
ในพื้นที่ดังกล่าว ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์สำหรับก่อสร้างโรงเรียนร่มเกล้า จังหวัด
สระแก้ว ซึ่งเปิดทำการสอนครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๕๒๒





ความงดงามอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ปางสีดาที่เกิดขึ้นจากโครงการพัฒนาที่ราบเชิงเขาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดปราจีนบุรี - สระแก้ว



นับตั้งแต่เริ่มดำเนินการใน พ.ศ. ๒๕๒๑ ถึงปัจจุบัน โครงการพัฒนาที่ราบเชิงเขาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดปราจีนบุรี - สระแก้ว มีความก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ สามารถพัฒนาและปรับปรุงแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร โดยก่อสร้างและซ่อมแซมอ่างเก็บน้ำ ทำฝายน้ำล้น คลองซอย ขุดสระเก็บกักน้ำ รวมทั้งปลูกหญ้าแฝกเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ

นอกจากนี้ ยังสามารถจัดสรรที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยให้แก่ราษฎรที่ไม่มีที่ดินทำกิน โดยศูนย์ศึกษาและพัฒนาวนศาสตร์ชุมชนที่ ๒ กรมป่าไม้ ได้มอบให้หน่วยจัดที่ดิน ใช้พื้นที่ป่าเสื่อมโทรม จัดตั้งหมู่บ้านขึ้นในโครงการจำนวน ๑๔ หมู่บ้าน และจัดสรรที่ดินให้บ้านละ ๑๕ ไร่ แบ่งเป็นที่ดินอยู่อาศัย ๑ ไร่ และที่ดินทำกิน ๑๔ ไร่ และยังมีการดำเนินงานในลักษณะสหกรณ์นิคมต่อเนื่อง จำนวน ๕ แห่ง ซึ่งมีสมาชิกกว่า ๓,๐๐๐ คน

ในด้านการพัฒนาอาชีพเกษตรกรกรมให้แก่ราษฎรนั้น ปัจจุบันมุ่งเน้นการเกษตรแบบครบวงจร โดยการปรับปรุงบำรุงดินเพื่อการทำเกษตรอินทรีย์และเกษตรผสมผสานทั้งพืชไร่ ไม้ผล พืชผัก และปลูกข้าวพันธุ์ดี มีการจัดตั้งโรงสีข้าวขนาด ๒๔ ตันต่อวัน โดยรับซื้อข้าวจากราษฎร เพื่อแปรรูปและจำหน่ายในราคายุติธรรม นอกจากนี้ยังส่งเสริมการทำประมงน้ำจืดและปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำในอ่างเก็บน้ำและแหล่งน้ำธรรมชาติเพื่อการบริโภคและเพิ่มรายได้ รวมถึงการฝึกอบรมอาชีพหัตถกรรมในครัวเรือน

ด้านการป้องกันการบุกรุกทำลายป่า เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำ ลำธาร สำนักงานอุทยานแห่งชาติปางสีดา กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ได้ดำเนินการฟื้นฟูและรักษาสภาพป่า ตลอดจนฝึกอบรมราษฎรในพื้นที่ให้มีจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับป่า ไม่บุกรุกและทำลายป่า และร่วมกันปลูกป่าไม้เศรษฐกิจให้เกิดประโยชน์ในพื้นที่ จัดชุดร่วมตรวจ และฝึกอบรมให้ความรู้แก่ราษฎรเกี่ยวกับการดับไฟป่า

ทั้งหมดนี้เป็นภาพสะท้อนความองกวมของเมล็ดพันธุ์แห่งหลักนิติธรรมที่ค่อย ๆ เติบโตขึ้นจากการที่ประชาชนได้เรียนรู้และซึมซับแนวคิดดังกล่าวจากโครงการที่เกิดขึ้นตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร นำมาซึ่งการอยู่ร่วมกันของสมาชิกในชุมชนด้วยการเคารพกฎกติกาที่ทุกคนร่วมกันสร้างขึ้นและสอดคล้องกับกฎหมายของบ้านเมือง

โครงการพัฒนาที่ราบเชิงเขาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดปราจีนบุรี - สระแก้ว ได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องด้วยความมุ่งมั่นที่จะสร้างชุมชนที่เข้มแข็งสู่วิถีการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยในช่วง พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙ ได้มีการจัดทำแผนแม่บทโครงการพัฒนาพื้นที่ราบเชิงเขาจังหวัดปราจีนบุรี - สระแก้ว ตามพระราชดำริ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙) และเพื่อให้แนวทางในการดำเนินงานสอดคล้องกับสถานการณ์ รวมถึงโครงสร้างสังคมและวิถีชีวิตในชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป จึงได้จัดทำ





แผนยุทธศาสตร์ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) โดยครอบคลุมพื้นที่เป้าหมายทั้ง ๒ จังหวัด รวม ๙ พื้นที่ ๑๐๖ หมู่บ้าน ๑๐,๑๕๔ หลังคาเรือน ครอบคลุมพื้นที่ ๔๐๗, ๕๔๓ ไร่ มุ่งเน้นการยกระดับรายได้และความเป็นอยู่ของประชาชนและสร้างฐานความมั่นคงของทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เพื่อเป้าหมายสูงสุดคือประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดี และเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา

แนวทางเพื่อการแก้ปัญหาที่พระราชทานให้แก่พื้นที่แห่งนี้ สะท้อนให้เห็นยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อความมั่นคง โดยคำนึงถึงบริบทและความต้องการของชุมชน ช่วยให้ชุมชนในพื้นที่เปราะบางที่เคยถูกเรียกขานว่าเป็นพื้นที่สีแดงของกลุ่มคอมมิวนิสต์ รอดพ้นจากภัยคุกคามดังกล่าว ด้วยการสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ราษฎรในพื้นที่ ในสถานการณ์ที่การบังคับใช้กฎหมายว่าด้วยภัยคอมมิวนิสต์ หรือแม้กระทั่งกฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติอย่างเข้มงวดอาจไม่เป็นธรรมสักเท่าไรนัก แนวทางที่ยืดหยุ่นและเหมาะสมกับสภาพการณ์มากกว่า คือการสร้างเงื่อนไขเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงโอกาสได้อย่างเท่าเทียม

ถึงแม้ในวันนี้จะไม่มีภัยคอมมิวนิสต์หลงเหลืออีกต่อไปแล้ว แต่แนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้ช่วยวางรากฐานการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และช่วยสร้างวิถีชุมชนที่ยั่งยืนตราบนานทุกวันนี้

*อ่างเก็บน้ำพระปรง
หนึ่งในความอุดมสมบูรณ์
จากโครงการพัฒนาที่ราบเชิงเขา
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ
จังหวัดปราจีนบุรี-สระแก้ว*





๒๕๑๒

เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรชีวิตของ
ชาวเขาที่บ้านดอยปุยและทรงทราบว่าชาวเขา
ปลูกฝิ่นแต่ยากจน
เริ่มต้นโครงการหลวงเป็นโครงการส่วนพระองค์
“โครงการหลวงพระบรมราชานุเคราะห์ชาวเขา”



๒๕๒๑

พื้นที่ราบเชิงเขาบรรทัดในปราจีนบุรี - สระแก้ว
มีการแทรกซึมของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์
มีพระราชดำริให้ดำเนินโครงการพัฒนาพื้นที่ราบ
เชิงเขาจังหวัดปราจีนบุรี

โครงการหลวง

เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์

โครงการพัฒนาพื้นที่ราบเชิงเขาจังหวัดปราจีนบุรี - สระแก้ว

๒๔๙๕

ประเทศไทยประกาศใช้
พระราชบัญญัติป้องกันการ
กระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์
พ.ศ. ๒๔๙๕

๒๕๑๘

เวียดนาม ลาว และ
กัมพูชา เปลี่ยนการปกครอง
เป็นระบอบคอมมิวนิสต์
สร้างความหวาดกลัวว่าไทย
จะเปลี่ยนการปกครองเป็น
ระบอบคอมมิวนิสต์ตาม
“ทฤษฎีโดมิโน”

๒๕๓๒

พระราชทานพระราชดำริ
ให้กรมชลประทานศึกษา
ความเหมาะสม และ
ผลกระทบของการดำเนิน
โครงการสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำ
แม่น้ำป่าสัก

ในปีพ.ศ. ๒๕๓๗ โครงการ
ควบคุมยาเสพติดของ
สหประชาชาติทูลเกล้าฯ
ถวายเหรียญทองเพื่อสดุดี
พระเกียรติคุณของพระบาท
สมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล
อดุลยเดช บรมนาถบพิตร
ในการแก้ปัญหายาเสพติด

๒๕๓๗



๒๕๔๒

เสด็จฯ ไปทรงประกอบพิธีเปิด
เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์

๒๕๕๔

คณะทำงานโครงการพัฒนาพื้นที่ราบ
เชิงเขาจังหวัดปราจีนบุรี - สระแก้ว จัดทำ
แผนยุทธศาสตร์ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ -
๒๕๖๔) ครอบคลุมพื้นที่เป้าหมายทั้ง ๒ จังหวัด
๔๐๗,๕๔๓ ไร่ มุ่งเน้นการยกระดับความเป็นอยู่
ของประชาชนและการสร้างความมั่นคงทาง
ทรัพยากรธรรมชาติ

๒๕๖๐

ปัจจุบันโครงการหลวงเพื่อพัฒนาพื้นที่ชุมชนชาว
เขา มีจำนวน ๓๘ แห่ง มีประชากรได้รับประโยชน์
๑๗๒,๓๐๙ คน

๒๕๓๗

คณะรัฐมนตรีอนุมัติโครงการ
ก่อสร้างเขื่อน มีกรมชลประทาน
เป็นหน่วยงานรับผิดชอบดำเนินการ
ก่อสร้าง

ภาค

๓



กรณีศึกษา
กิจกรรมโครงการ
ที่ได้รับแรงบันดาลใจ
จากแนวพระราชดำริฯ







พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในรัชกาลที่ ๙ เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี และทอดพระเนตรโครงการพัฒนาถอยตุง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย เมื่อวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๓๖



โครงการพัฒนาดอยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการพัฒนาดอยตุงฯ เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีที่สอดคล้องเป็นแนวทางเดียวกันกับแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ในการแก้ปัญหาการปลูกฝิ่นในประเทศไทยอย่างต่อเนื่องกว่า ๔๐ ปี สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีได้เสด็จพระราชดำเนินเยือนดอยตุงเป็นครั้งแรกเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๓๐ ณ เวลานั้น ชาวบ้านบนดอยตุงไม่มีสัญชาติ มีสภาพความเป็นอยู่ที่ยากจนแร้นแค้น โดยที่ไม่มีโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานและการสนับสนุนใดๆ จากภาครัฐ ชาวบ้านพึ่งพาฝนเพื่อปลูกข้าวไร่ ซึ่งไม่พอกินตลอดปี การตัดไม้ทำลายป่าเพื่อเปิดพื้นที่ทำกินจึงเห็นได้ทั่วไป ทั้งยังมีกลุ่มติดอาวุธครอบครองพื้นที่บางส่วนทำให้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่รัฐ การปลูกพืชเสพติดจึงกลายเป็นหนทางหาเลี้ยงชีพ^{๑๑}

สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีทรงพิจารณาเห็นว่ารากเหง้าของปัญหาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมบนดอยตุง คือ ความยากจนและการขาดโอกาสในการดำรงชีวิต และการกระทำผิดกฎหมายเป็นปลายเหตุของปัญหา ตามที่มีกระแสพระราชดำรัสว่า “ไม่มีใครอยากเป็นคนไม่ดี แต่ที่เขาไม่ดีเพราะขาดโอกาสและทางเลือก” และพระราชปรีชาญาณในการทรงงานว่าต้องช่วยเหลือให้เขาช่วยตัวเอง โดยทรงกล่าวว่า “ถ้าจะช่วยคน เรื่องฝิ่นอาชีพต้องทำให้ได้มาตรฐาน และไม่ให้ขาดทุน” ทรงริเริ่มโครงการพัฒนาดอยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำรินบนเทือกเขานางนอน จังหวัดเชียงราย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแก้ปัญหายาเสพติดในพื้นที่ รวมทั้งพลิกฝิ่นป่า และฟื้นฟูสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขาในพื้นที่ทุกเชื้อชาติ ศาสนา ด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิต และส่งเสริมให้คนอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างมีสำนึกและพึ่งพาอาศัยกัน นับว่าเป็นแนวทางการพัฒนาคนอย่างบูรณาการ ควบคู่ไปกับด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสร้างสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ โครงการพัฒนาดอยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จึงได้ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ บนพื้นที่ดำเนินงาน ๙๓,๕๑๕ ไร่ ในเขตอำเภอแม่จัน (ในสมัยนั้น) อำเภอแม่ฟ้าหลวง และอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ครอบคลุม ๒๙ หมู่บ้านของชนเผ่าอาข่า ลาหู่ จีนก๊กมินตั๋ง ไทใหญ่ ไทลื้อ และไทลัวะ ประมาณ ๑๑,๐๐๐ คน^{๑๒}



พระราชปณิธานดังกล่าวสอดคล้องกับแนวพระราชดำริด้านการพัฒนาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ว่า

“...การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบอาชีพ และตั้งตัวให้มีความพอกินพอใช้ ก่อนอื่นเป็นพื้นฐานสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้ที่มีอาชีพและฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าระดับที่สูงในลำดับต่อไปโดยแน่นอน...”^{๑๒}

นอกจากนี้ ยังปรากฏในพระราชกรณียกิจหลายโครงการที่มีสภาพปัญหาใกล้เคียงกันกับพื้นที่ดอยตุง ที่ทรงให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง การส่งเสริมประกอบอาชีพที่สุจริตโดยให้ราษฎรสามารถมีรายได้ที่ทัดเทียมกับการปลูกฝิ่นจากการทดแทนด้วยการปลูกพืชผลเมืองหนาว การพัฒนาระบบชลประทาน และการส่งเสริมการพัฒนากลไกการตลาด การวิจัยและพัฒนา ควบคู่ไปกับสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างทางสังคม ได้แก่ บริการการศึกษาและสุขภาพ เพื่อให้ชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีรายได้ที่แน่นอน มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นการยกระดับการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม

“เจ้าพ่อหลวงให้ชาวเขาลดการปลูกฝิ่นลง ไม่ได้ไม่ให้ปลูก แต่พยายามจะให้ลดทีละขั้นตอน คือ ปีนี้ก็จะลดไปนิดหนึ่ง แต่ปีก็จะลดไปเรื่อย ๆ จนสุดท้ายชาวบ้านก็มีความรู้สึกว่าจะไม่จำเป็นต้องปลูกฝิ่นแล้ว ปลูกพืชเมืองหนาวทดแทนก็ได้ ในที่สุดเราเลิกปลูกฝิ่นได้ ดีใจที่สุดเลย เรามีอาชีพสุจริตมีรายได้เป็นกอบเป็นกำและยั่งยืน ชาวบ้านภูมิใจในอาชีพของตัวเองและเป็นอาชีพที่เขิดหน้าชูตาของระดับประเทศได้เลย เรื่องของการท่องเที่ยวที่นี้ก็เป็นที่ยอมรับของต่างประเทศด้วย”^{๑๓}

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้สนับสนุนการดำเนินโครงการพัฒนาดอยตุงฯ ตามพระบรมราชปณิธานเรื่อยมาเป็นลำดับ ดังนี้

ใน พ.ศ. ๒๕๓๓ หลังจากสำรวจทุกหลังคาเรือนและสำรวจพื้นที่ร่วมกับผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จึงดำเนินการออกบัตรประจำตัว (บัตร คพต.พ.) ให้แก่ผู้อาศัยในเขตโครงการพัฒนาดอยตุงฯ และออกหนังสือรับรองโดยมูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยและการเกษตรได้ในระยะยาวและตกทอดได้ในครอบครัว ส่งผลให้เกิดความรู้สึกว่ามีถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง พร้อมกันนั้นยังทำให้โครงการฯ รู้จำนวนประชากร สภาพความเป็นอยู่ ปัญหา และศักยภาพที่แท้จริงของพื้นที่ด้วย



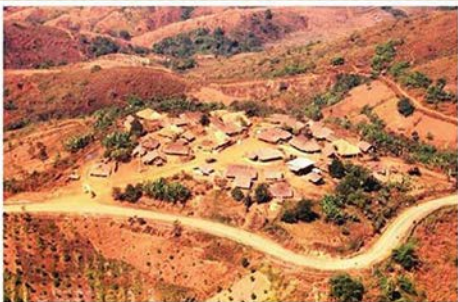
ใน พ.ศ. ๒๕๓๕ จัดตั้งศูนย์บำบัดและฟื้นฟูผู้ติดยาเสพติด ที่หมู่บ้านผาหมี เพื่อรักษาฟื้นฟู และเตรียมความพร้อมให้ผู้ติดยาเป็นระยะเวลา ๑,๐๐๐ วัน โดยหลังจากการอดยาแล้ว ผู้เข้ารับการบำบัดได้รับการฝึกอบรมทักษะวิชาชีพต่อเนื่อง และโครงการยังเตรียมความพร้อมชุมชน ให้ต้อนรับผู้ผ่านการบำบัดแล้วอย่างมีศักดิ์ศรี เพื่อสร้างโอกาสกลับเข้าสู่สังคม และใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่น สามารถประกอบอาชีพ มีรายได้ และไม่เป็นการระสังขม

โครงการพัฒนาโดยตุงฯ วางกรอบการดำเนินงานไว้ ๓๐ ปี และแบ่งแผนงานออกเป็น ๓ ระยะเวลา
ระยะที่ ๑: (พ.ศ. ๒๕๓๑ - พ.ศ. ๒๕๓๖) ปัญหาด้านสาธารณสุขได้รับการตอบสนองอย่างเร่งด่วน โดยการกำหนดมาตรการป้องกันโรค ให้ความรู้ด้านสาธารณสุข นอกจากนี้ ยังมีการฝึกอบรม การรักษาและป้องกันโรค และจัดเตรียมโครงสร้างพื้นฐานไปพร้อม ๆ กัน

ระยะที่ ๒: (พ.ศ. ๒๕๓๗ - พ.ศ. ๒๕๔๕) การสร้างรายได้เป็นประเด็นสำคัญในช่วงระยะที่ ๒ โครงการพัฒนาโดยตุงฯ ส่งเสริมการพัฒนาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ด้วยการหาวิธีเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ มูลนิธิแม่ฟ้าหลวงฯ ได้สร้างแบรนด์โดยตุงขึ้นมาเพื่อเป็นช่องทางหลักในการหารายได้ สนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการพัฒนาโดยตุงฯ แปรนต์โดยตุงประกอบด้วยหน่วยธุรกิจ ๔ หน่วย ได้แก่ อาหาร หัตถกรรม การเกษตร และการท่องเที่ยว โครงการพัฒนาโดยตุงฯ สามารถเลี้ยงตนเองได้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๓ เป็นต้นมา

ระยะที่ ๓: (พ.ศ. ๒๕๔๖ - พ.ศ. ๒๕๖๐) ระยะนี้ให้ความสำคัญกับการสร้างความแข็งแกร่ง ให้กับหน่วยธุรกิจของแบรนด์โดยตุง เพื่อนำรายได้กลับคืนสู่โครงการพัฒนาโดยตุงฯ และชุมชน โดยตุงให้เกิดความยั่งยืนต่อไป นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมการศึกษาและพัฒนาศักยภาพของคน ในชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมในการสานต่อการพัฒนาด้วยตนเอง โครงการพัฒนาโดยตุงฯ อยู่ใน ระยะเวลาท้ายของกรอบการดำเนินงาน ๓๐ ปีแรก ชุมชนโดยตุงสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีภูมิคุ้มกัน มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม คิดเป็น ทำเป็น และสามารถต่อยอดการพัฒนาของชุมชนตนเองได้ พวกเขามีอาชีพที่มั่นคงและหลากหลาย มีศักดิ์ศรี และความภาคภูมิใจ สามารถอยู่ในโลก ยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างยั่งยืน ปัจจุบัน โครงการพัฒนาโดยตุงฯ จึงร่วมกับชุมชนวางกรอบ การดำเนินงานในระยะต่อไป เพื่อยกระดับชุมชนโดยตุงให้เป็นต้นแบบของการพัฒนาที่ยั่งยืน และ ส่งเสริมศักยภาพในการถ่ายทอดประสบการณ์และบทเรียนสู่ชุมชนอื่น ๆ





พื้นที่ดอยตุงในอดีต



พื้นที่ดอยตุงในปัจจุบัน



พื้นที่ดอยตุงในอดีต



พื้นที่ดอยตุงในปัจจุบัน

เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๕ สำนักงานสหประชาชาติว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรม (UNODC) ได้ยกย่องให้โครงการพัฒนาดอยตุงฯ เป็นต้นแบบการพัฒนาทางเลือกในการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน และใน พ.ศ. ๒๕๕๒ ม.ร.ว. ดิศนัดดา ดิศกุล ผู้อำนวยการโครงการพัฒนาดอยตุงฯ ได้รับเลือกโดย มูลนิธิชวาบ (The Schwab Foundation) ให้เป็นหนึ่งในผู้ประกอบการทางสังคมดีเด่นสำหรับ ภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อแสดงถึงความพยายามขององค์กรในการ แก้ปัญหาสังคมและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนควบคู่ไปกับการฟื้นฟูธรรมชาติสิ่งแวดล้อม^{๑๔}





กาแฟอาราบิกา พืชเศรษฐกิจสำคัญทดแทนฝิ่น

จึงกล่าวได้ว่าพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เข้าพระราชหฤทัยในความสัมพันธ์เกื้อหนุนกันระหว่างการพัฒนาและหลักนิติธรรมอย่างลึกซึ้ง ทรงใช้วิธีการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ ใช้การพัฒนาทางเลือกอย่างค่อยเป็นค่อยไป มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีความเข้มแข็ง มีการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างสมดุลยั่งยืน และการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นการป้องกันการกระทำผิดกฎหมายและการส่งเสริมความสงบสุขในสังคมได้อย่างยืนยาว แทนที่จะปราบปรามการปลูกพืชเสพติดหรือจับกุมการบุกรุกทำลายป่าผิดกฎหมายโดยเข้มงวดเด็ดขาดแต่ไม่ได้คำนึงถึงสาเหตุของปัญหา และบริบทการพัฒนาทางเศรษฐกิจสังคมในการบังคับใช้กฎหมาย ซึ่งอาจแก้ปัญหาได้เพียงระยะสั้น แต่ไม่ได้สนับสนุนให้ชุมชนมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทำให้ความเสี่ยงในการกลับมากระทำความผิดไม่ลดลง และยังมีผลทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจระหว่างกันเพิ่มขึ้น อาจนำไปสู่ภัยต่อความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของประเทศ การดำเนินโครงการพัฒนาอดอยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้จึงเป็นตัวอย่างกรณีศึกษาสำคัญสำหรับแนวทางการส่งเสริมหลักนิติธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมุ่งเน้นการพัฒนาคนนำหน้า

ปัจจุบัน หลายประเทศนำแนวทางการพัฒนาตามโครงการอดอยตุงฯ ไปขยายผล อาทิ โครงการส่งเสริมปศุสัตว์และพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ธนาкарแกะ ครอบครัว ๕๐๐ ครัวเรือน ใน ๑๕ หมู่บ้าน จังหวัดบัลห์ สาธารณรัฐอิสลามอัฟกานิสถาน โครงการพัฒนาทางเลือกในการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน จังหวัดอาจะห์ สาธารณรัฐอินโดนีเซีย และโครงการพัฒนาทางเลือกในการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน อำเภอเนินทอง ภาคเมกะวย สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมา เป็นต้น



การแก้ไขปัญหาสถานะบุคคลไร้สัญชาติ

สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งของการส่งเสริมหลักนิติธรรม คือ การเคารพสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานอย่างเสมอภาคโดยไม่เลือกปฏิบัติ ไม่ว่าจะด้วยเหตุเชื้อชาติ ศาสนา หรือวัฒนธรรม พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้ทรงปฏิบัติต่อพสกนิกรทุกคนอย่างเสมอเหมือนกัน และทรงใส่พระราชหฤทัยในความเป็นอยู่และธรรมเนียมประเพณีของประชาชนในพื้นที่ห่างไกลในทุกภาคของประเทศ รวมทั้งชาวไทยภูเขา ชาวไทยมุสลิม หรือชาวไทยอพยพอื่น ๆ เสมอเหมือนกัน

ผู้เฒ่าแห่งชุมชนบ้านยาง ตำบลแม่จอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ นายชยุ ยุงโก้ว ได้บอกเล่าผ่านล่ามว่า เคยใช้ชีวิตอยู่ในประเทศจีนและพม่ามาก่อนที่จะมาปักหลักอยู่ในประเทศไทย ที่อยู่เมืองไทยนาน เพราะพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงรักประชาชนเท่า ๆ กัน ไม่มีแบ่งชนชั้น การทำมาหากินก็ไม่มีการแบ่งแยก เช่นเดียวกับยุวมัคคุเทศก์อาสาบ้านยางที่กล่าวว่า “แม้จะเป็นคนจีน แต่ได้อยู่อาศัยบนผืนแผ่นดินไทย ก็รักแผ่นดินไทยที่ให้เราอยู่อาศัย พระเจ้าอยู่หัวท่านไม่ทรงคิดว่าพวกเราเป็นคนจีน แต่พระเจ้าอยู่หัวทรงมองว่าชาวจีนญวนนานเป็นคนไทยทั้งหมด” ในอดีตผู้ที่อพยพเข้ามาในไทยจะมีสถานะเป็นคนต่างด้าว ไม่สามารถทำงานนอกพื้นที่ได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงงานหลวงขึ้นที่อำเภอฝาง ถือเป็นโรงงานแห่งแรกของโครงการหลวง โปรดให้สร้างโรงไฟฟ้าพลังน้ำ และสถานีอนามัยพระราชทาน ทำให้ผู้อพยพโยกย้ายถิ่นฐานเหล่านี้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น^{๑๕}

ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการรับรองสิทธิเสรีภาพตามกฎหมายของประชาชนคนไทยอย่างเสมอภาค และมีพระราชวินิจฉัยเกี่ยวกับสถานะของบุคคลที่ได้เกิดและอาศัยอยู่ในประเทศไทยเป็นเวลานานแต่ยังไม่ได้รับสัญชาติไทย ว่าควรเอาใจใส่ให้บุคคลเหล่านี้ได้รับสิทธิและการปฏิบัติอย่างเสมอภาคตามกฎหมาย และได้รับสวัสดิการและสิทธิประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมอันพึงได้รับเช่นเดียวกับประชาชนไทยอื่น ๆ เพื่อเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนทุกคนมีความเป็นอยู่ที่ดี สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข รวมทั้งป้องกันผลกระทบด้านความมั่นคงที่อาจเกิดขึ้นด้วย โดยมีพระราชดำรัสในโอกาสที่นายกรัฐมนตรีนำคณะรัฐมนตรีเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ ณ ศาลาเริง วังไกลกังวล เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๔ ความสำคัญตอนหนึ่งว่า



“...ประเทศชาติประกอบด้วยประชาชน ประกอบด้วยคนทั่วประเทศ ซึ่งมีความคิด มีความเป็นอยู่แตกต่างกัน แม้แต่ในถิ่นที่อยู่ของราษฎรก็แตกต่างกันฐานะแตกต่างกัน จะยก ตัวอย่างบางอย่าง ซึ่งเป็นปัญหาที่รัฐบาลจะเผชิญ คือ ประชาชนที่อยู่ในประเทศ อยู่มานาน แล้ว แต่ก็ไม่เป็นคนไทย เขาไม่ถือว่าเป็นคนไทย แท้จริงแล้วเขาอยู่และเกิดในเมืองไทย แต่ก็ไม่ได้รับ เรียกว่าประโยชน์ของความเป็นไทย นี่ก็เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติเหมือนกัน เพราะถ้าหากว่ามีคนที่อยู่ในเมืองไทย แล้วก็มีค่าน้อยใจว่าไม่มีใครเอาใจใส่ ก็จะทำให้ความมั่นคงของประเทศ ด้อยไป...”

การจัดการศึกษาให้แก่บุคคลไร้สัญชาติ



รัฐบาลได้น้อมนำแนวพระราชดำริเกี่ยวกับการช่วยเหลือบุคคลที่ไม่ได้สัญชาติไทยมาจัดทำเป็นนโยบายความมั่นคงที่คำนึงถึงการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ซึ่งมุ่งแก้ไขปัญหาในภาพรวมทั้งระบบเกี่ยวกับสัญชาติของบุคคลต่างด้าวและบุตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมาเป็นเวลานาน ประกอบอาชีพสุจริต และประพฤติดนเป็นพลเมืองที่ดี

ในยุทธศาสตร์ว่าด้วยการจัดการปัญหาสถานะและสิทธิของบุคคล ได้วางหลักเกณฑ์ในการกำหนดสถานะบุคคลกลุ่มเป้าหมายดังกล่าว โดยมีแนวคิดที่สำคัญคือ การให้ความสำคัญกับคุณค่าความหลากหลายของวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิขั้นพื้นฐาน ทศนคติที่ดีต่อกัน รวมถึงการสร้างสมดุลระหว่างสิทธิมนุษยชน ความมั่นคงของมนุษย์ และความมั่นคงของชาติ

ที่ผ่านมาแนวคิดพื้นฐานในการแก้ไขปัญหามุ่งเน้นมิติด้านความมั่นคงของชาติ มีการใช้ดุลยพินิจมาก และมีมาตรการแบบเฉพาะคราว มากกว่าจะเป็นการกำหนดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนและครอบคลุม ส่งผลให้การพิจารณาให้สัญชาติเป็นไปอย่างเข้มงวด ใช้เวลาดำเนินการมาก และกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของผู้สุจริตที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมาเป็นเวลานาน

ยุทธศาสตร์การจัดการปัญหาแบบเน้นภาพรวมนี้ ปรากฏในคำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี ซึ่งได้แถลงต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ ๒๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เรื่องนโยบายรักษาความมั่นคงแห่งรัฐ^{๑๖} นอกจากนี้ รัฐบาลยังรับรองและให้หลักประกันสิทธิในเข้ารับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในปีเดียวกันคณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบให้กระทรวงศึกษาธิการจัดการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎร หรือไม่มีสัญชาติไทย โดยให้จัดการศึกษาให้แก่ทุกคน ไม่จำกัดระดับ ประเภท หรือพื้นที่การศึกษา ยกเว้นเฉพาะการจัดการศึกษาภายในศูนย์พักพิงสำหรับผู้หนีภัยจากการสู้รบ รวมทั้งการจัดทำฐานข้อมูลเลขประจำตัว ๑๓ หลัก และรัฐบาลยังอุดหนุนค่าใช้จ่ายรายหัวในอัตราเท่ากับเด็กที่มีสัญชาติไทย ตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษาจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลายด้วย^{๑๗}

ปัจจุบันรัฐบาลได้กำหนดนโยบายในการจัดการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยมอบหมายให้สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ และกระทรวงมหาดไทย สืบรวจสถานะบุคคล และทำทะเบียนประวัติเพื่อให้เข้าสู่ระบบทะเบียนราษฎรและกำหนดเลขประจำตัวสำหรับคนต่างด้าว ภายใต้โครงการกำหนดสถานะให้แก่บุคคลไร้สัญชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๘

ในการดำเนินการตามยุทธศาสตร์ดังกล่าว เด็กและเยาวชนที่กำลังเรียนอยู่ในระบบการศึกษาของประเทศ ถือเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญ โดยกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ได้ประสานขอข้อมูลจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ เพื่อนำมาประมวลและตรวจสอบกับฐานข้อมูลทะเบียนราษฎร จึงพบว่านักเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีเลขประจำตัว ๑๓ หลัก และยังไม่มีความสัญชาติไทยทั่วประเทศ มีจำนวนประมาณ ๗๐,๐๐๐ คน จึงได้



จัดทำบัญชีรายชื่อส่งให้สำนักทะเบียนอำเภอ และสำนักทะเบียนท้องถิ่นทั่วประเทศ เพื่อดำเนินการ ให้ได้รับสัญชาติไทย โดยมีการตรวจสอบคุณสมบัติและแจ้งกลุ่มเป้าหมายให้มายื่นคำร้องต่อพนักงาน เจ้าหน้าที่^{๑๘} พร้อมทั้งได้กำหนดแนวปฏิบัติในการวินิจฉัยข้อกฎหมายและการแก้ไขปัญหาสถานะ บุคคล

นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องแก่บรรดาผู้เกี่ยวข้อง โดยได้จัดทำสรุปสาระสำคัญของข้อกฎหมายว่าด้วยสัญชาติและข้อแนะนำในการวินิจฉัยสัญชาติ บุคคลและการแก้ไขปัญหาสถานะบุคคลตามกฎหมายว่าด้วยสัญชาติและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ ประชาชนได้ศึกษาเรียนรู้ และเพื่อให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติพิจารณาข้อมูลข้อเท็จจริงได้อย่างเป็นธรรม รวมทั้งใช้ความระมัดระวังเพื่อไม่ให้เกิดช่องว่างในการแสวงหาผลประโยชน์หรือการทุจริตทาง ทะเบียนได้^{๑๙}

กล่าวได้ว่านโยบายดังกล่าวได้มีการพัฒนาปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง และเป็นไปตามหลัก ความชัดเจนแน่นอนของกฎหมาย ความโปร่งใสตรวจสอบได้ และการให้การศึกษาแก่ประชาชน และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องให้รู้ระเบียบกฎหมายถูกต้องตรงกัน เพื่อให้การบริการประชาชนเป็นไป อย่างเสมอภาคและเป็นธรรม โดยคำนึงถึงหลักสิทธิมนุษยชนตามหลักนิติธรรมด้วย

เป็นที่น่ายินดีว่า ได้มีประกาศกระทรวงมหาดไทย วันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ เรื่องการ สั่งให้คนที่เกิดในราชอาณาจักรและไม่ได้รับสัญชาติไทย โดยมีบิดาและมารดาเป็นคนต่างด้าว ได้สัญชาติไทยเป็นการทั่วไป และการให้สัญชาติไทยเป็นการเฉพาะราย ตามหลักเกณฑ์การให้ สัญชาติไทยที่ได้รับอนุมัติตามมติคณะรัฐมนตรี ทั้งนี้ โดยอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๗ ทวิ วรรคสอง แห่งพระราชบัญญัติสัญชาติ พ.ศ. ๒๕๐๘ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสัญชาติ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๕๑ ซึ่งมีผลทำให้บุตรของคนที่ไม่มีสัญชาติไทยที่เกิดในประเทศไทย โดยบิดามารดาเป็นผู้เข้าเมืองมาอย่างถูกต้องตามกฎหมาย อยู่ในประเทศไทยเกินกว่า ๑๕ ปี และมีประวัติอยู่ในระบบทะเบียน จะได้รับสัญชาติไทย ทั้งนี้ ครอบคลุมกลุ่มชนกลุ่มน้อยและ กลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งคณะรัฐมนตรีมีมติรับรองสถานะให้อาศัยอยู่ในราชอาณาจักรมาแต่เดิม เช่น กลุ่ม เวียดนามอพยพ อดีตทหารจีนคณะชาติ จีนฮ่อ ไทยลื้อ ผู้อพยพเชื้อสายไทยจากจังหวัดเกาะกง ประเทศกัมพูชา ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่าเชื้อสายไทย ผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า เนปาลอพยพ ชาวเขา บุคคลบนพื้นที่สูงหรือชุมชนบนพื้นที่สูง ลาวภูเขาอพยพ ม้งถ้ากระบอก ผู้หลบหนีเข้าเมืองจากพม่า อดีตโจรจีนคอมมิวนิสต์มาลายา ผู้หลบหนีเข้าเมืองชาวกัมพูชา ชาวมอร์แกน และคนที่อพยพเข้ามา ในราชอาณาจักรและอาศัยอยู่เป็นเวลานานที่ได้รับการสำรวจจัดทำทะเบียนด้วย





พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงปลูกรุ่นสนพันธุ์สองใบ
ในการเสด็จฯ เยือนอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๗



การพัฒนาพื้นที่บ้านห้วยปลาหลด ตำบลด่านแม่ละเมา อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก



บ้านห้วยปลาหลดครอบคลุมพื้นที่ ๒๓,๑๖๒ ไร่ หรือ ๓๗.๐๖ ตารางกิโลเมตร ในช่วงประมาณ ๖๐ ปีที่ผ่านมา ได้มีชาวเขาเผ่าลาหู่หรือมูเซอเข้ามาอาศัยอยู่ ชาวมูเซอมีการตัดไม้เพื่อทำเกษตรเชิงเดี่ยวและทำไร่เลื่อนลอยปลูกฝิ่น ทำให้ป่าถูกทำลายไปกว่า ๔,๐๐๐ ไร่ ส่งผลให้ดินเสื่อมสภาพ เกิดความแห้งแล้ง นำไปสู่การพิพาทระหว่างกันในเรื่องน้ำเพื่ออุปโภคและการเกษตร

นายจักรพงษ์ มงคลศิริ อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านห้วยปลาหลด ได้เล่าถึงสภาพปัญหาจากมุมมองของผู้ที่อยู่ในพื้นที่และสัมผัสกับวิถีชีวิตของชาวบ้านโดยตรงว่า ชุมชนห้วยปลาหลดในอดีตเคยเป็นพื้นที่ป่าที่ชาวบ้านเข้าไปปลูกฝิ่นจนพื้นที่ป่าเสียหายและลดน้อยลงไปมาก จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๑๗ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้เสด็จฯ ทรงเยี่ยมเยียนราษฎร ได้มีพระราชปฏิสันถารสอบถามถึงความเป็นอยู่และปัญหาในพื้นที่ ได้ทอดพระเนตรเห็นสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านซึ่งเป็นเขาหัวโล้นและหญ้าคาขึ้นรก ไม่สามารถทำการเกษตรได้ นอกจากนี้ยังมีชาวบ้านจำนวนหนึ่งติดฝิ่นจนสุขภาพทรุดโทรม ไม่สามารถทำงานและดูแลครอบครัว จึงได้พระราชทานแนวทางให้สมาชิกในชุมชนช่วยกันปลูกพืชหลายประเภทที่มีประโยชน์ในการช่วยรักษาน้ำและปรับปรุงดิน ซึ่งชาวบ้านห้วยปลาหลดได้น้อมนำมาปรับใช้ ในช่วงแรกชาวบ้านไม่เข้าใจว่าการปลูกพืชหลายอย่างจะช่วยฟื้นฟูสภาพแวดล้อมได้อย่างไร แต่เมื่อเริ่มลงมือทำและมีเจ้าหน้าที่เข้ามาช่วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากศูนย์พัฒนาหมู่บ้านชาวเขา ในการนำต้นกล้าไม้ชนิดต่าง ๆ มาเพาะเป็นแปลงเกษตรผสมผสาน เช่น กาแฟ ไม้คอกาโต แมคคาเดเมีย และผักเมืองหนาว มาทดแทนการปลูกพืชเชิงเดี่ยวอย่างข้าวโพดและฝิ่น จึงเริ่มเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงและสามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ ทั้งปัญหาสภาพแวดล้อม ปัญหาทรัพยากร ปัญหาสุขภาพ รวมถึงปัญหาเศรษฐกิจชุมชน^{๑๐}





ราษฎรเผ่ามูเซอ ทำพิธีรดน้ำคำหัว น้อมเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
บรมนาถบพิตร ในการเสด็จฯ ไปทรงเยี่ยมราษฎร ณ บ้านห้วยปลาหลด อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก
เมื่อวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๗

อย่างไรก็ตาม การประกาศให้พื้นที่บ้านห้วยปลาหลดและชุมชนใกล้เคียงรวม ๖ ชุมชนเป็น
เขตพื้นที่ป่าสงวนในเขตอุทยานแห่งชาติตากสินมหาราช ใน พ.ศ. ๒๕๒๔ ได้ทำให้เกิดปัญหาสำคัญ
ประการต่อมา คือทำให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวมาแต่ดั้งเดิมกลายเป็นผู้บุกรุกป่าสงวนไป
โดยที่ทางเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ไม่อนุญาตให้ชาวบ้านอยู่อาศัยในพื้นที่และขอคืนพื้นที่ทั้งหมดเพื่อ
ดำเนินการอนุรักษ์ตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ พร้อมทั้งให้ชาวบ้านห้วยปลาหลด
อพยพออกจากพื้นที่ โดยให้สัญญาว่าจะจัดเตรียมพื้นที่สำหรับการอพยพของชาวบ้านทั้งหมดให้ แต่
ในที่สุดชาวบ้านพบว่าพื้นที่ที่เตรียมไว้สำหรับการอพยพไม่เหมาะสมกับวิถีชีวิต จึงได้ตกลงกันที่จะ
ไม่ย้ายออกจากพื้นที่ แต่จะพิสูจน์ให้ทางการเห็นให้ได้ว่าคนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้ นอกจากนี้จะไม่
ทำให้พื้นที่ป่าลดลงแล้ว ยังจะช่วยกันฟื้นฟูป่าให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ขึ้นด้วย^{๒๑}



ในเรื่องการออกกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมายกับประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับราษฎรที่ยังไม่สามารถเข้าถึงความรู้ทางกฎหมายและอาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลนี้ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงพิจารณาถึงความสอดคล้องกับหลักนิติธรรมในแง่ของการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจกฎหมาย และการมีส่วนร่วมในการรักษากฎหมายของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการส่งเสริมวัฒนธรรมการเคารพกฎหมาย และใช้กฎหมายอย่างเป็นธรรมที่ไม่ใช้อำนาจบังคับเป็นหลัก แต่โดยคำนึงถึงสภาพปัญหาที่แท้จริง ความจำเป็น ผลกระทบของการบังคับใช้ต่อชีวิตความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพของชุมชน ตลอดจนการสนับสนุนมาตรการทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อช่วยเยียวยาปัญหาและยกระดับคุณภาพชีวิตของราษฎรเพื่อให้ได้รับประโยชน์อย่างยั่งยืนจากการปฏิบัติตามกฎระเบียบต่าง ๆ ด้วย^{๒๒} โดยสะท้อนอยู่ในพระราชดำรัสต่าง ๆ รวมทั้ง พระราชดำรัสเมื่อครั้งพระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงานวันนิติศาสตร์จุฬาฯ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันพฤหัสบดีที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ความสำคัญตอนหนึ่งว่า

“...ป่าสงวนนั้นเราขีดเส้นบนแผนที่ เจ้าหน้าที่จะไปถึงได้หรือไม่ได้ก็ช่าง และส่วนมากก็ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ไม่ได้ไป ดังนั้น ราษฎรจะทราบได้อย่างไรว่าที่ที่เขาเข้ามาอาศัยอยู่เป็นป่าสงวน และเมื่อเราถือว่าเขาเป็นชาวบ้าน ก็ไปคดหัวเขาว่าเขาต้องทราบกฎหมาย แต่กฎหมายอย่างนี้เป็นแค่เพียงขีดเส้นทับเขาไม่ใช่กฎหมายแท้ ที่เป็นกฎหมายก็เพราะพระราชบัญญัติป่าสงวนเป็นกฎหมาย ซึ่งจะ让他ทราบเองเป็นไปไม่ได้เพราะทางฝ่ายปกครอง ไม่ได้นำเอากฎหมายนั้นไปแจ้งแก่เขา สมัยโบราณจะให้ทราบเรื่องอันใดเขาต้องตีกลอง มาสมัยผู้ใหญ่ลีก็ยังตีกลองแต่ว่านี้ไม่มีผู้ใหญ่ลีจะตีกลองประกาศด้วยปากหน่อยเดี๋ยวก็เหมือนยังไม่มีกฎหมาย จึงไม่ใช่เรื่องที่จะไปว่าเขาว่าไม่ทราบกฎหมาย ประชาชนย่อมทราบแต่ว่าการปกครองไม่ดี และโดยประการนี้จึงทำให้เกิดการปะทะกันระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่กฎหมายเพราะต่างคนต่างมีผิดมีถูกด้วยกันอยู่ ทางกฎหมายก็ว่ามีกฎหมาย แล้วก็มีอำนาจเจ้าหน้าที่ทางประชาชนก็ว่าการเข้ามาทำกินเป็นกฎหมาย ทีนี้เมื่อขัดกันก็เกิดความเดือดร้อนทั้งสองฝ่ายจึงเป็นหน้าที่ของผู้รู้กฎหมายที่จะต้องไปทำความเข้าใจ คือไม่ใช่ไปคดชี้ให้ใช้กฎหมายโดยเข้มงวด แต่ไปทำให้ต่างฝ่ายเข้าใจว่าเราอยู่ร่วมประเทศเดียวกันต้องอยู่ด้วยกันด้วยความอะลุ่มอล่วยไม่ใช่กตขี้ซึ่งกันและกัน...”^{๒๓}





เมื่อมีฝ่ายคอนกรีตที่สร้างเป็นระยะเพื่อกักเก็บความชุ่มชื้นของผืนป่า ทำให้ในปัจจุบัน
คนและป่า ณ บ้านห้วยปลาหลด อยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน

ชาวบ้านห้วยปลาหลดได้มีการเจรจากับทางการขอให้สามารถอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่ป่าได้ โดยตกลงที่จะช่วยกันอนุรักษ์ฟื้นฟูและรักษาป่าให้อุดมสมบูรณ์ ซึ่งในความเป็นจริงก็เป็นการต่อยอดจากภูมิปัญญาที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษที่อยู่มาก่อนแล้วบางส่วน เช่น การหมุนเวียนใช้ที่ดินแบบไร่หมุนเวียน การไม่เข้าไปตัดต้นไม้ในบางพื้นที่ เช่น ป่าศาลเจ้า ป่าช้า และป่าต้นน้ำ และได้เริ่มลดการปลูกฝิ่นซึ่งชาวบ้านได้วิเคราะห์ร่วมกันว่าเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้พื้นที่ป่าลดลงมาก^{๒๔}

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๕๑ สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน) และมูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ ได้นำแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เรื่องการฟื้นฟูป่าต้นน้ำ และการบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ ชุมชน มาใช้เป็นแนวทางในการสนับสนุนการพัฒนาชุมชนบ้านห้วยปลาหลดให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และสามารถอยู่ร่วมกันกับป่าได้อย่างกลมกลืน* โดยใช้แนวทางตามพระราชดำริคือเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือ ทำความเข้าใจเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหา แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ป่าและทรัพยากรน้ำ ทำให้คนในชุมชนเริ่มสำรวจและจัดทำแผนที่ทรัพยากร และได้พัฒนาขีดความสามารถในการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ ร่วมกับการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อบริหารจัดการทรัพยากรของชุมชน มีการริเริ่มกลไกการทำงานร่วมกัน มีการตั้งกลุ่มการจัดการป่าต้นน้ำโดยมีการกำหนดบทบาทและหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจนให้กับสมาชิกเพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่า พร้อมกับการกำหนดกติการ่วมกันเพื่อให้สมาชิกในชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรร่วมกันได้อย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม สืบเนื่องมาจากการบริหารจัดการพื้นที่ดังกล่าว จึงทำให้ชุมชนห้วยปลาหลดตกลงแบ่งขอบเขตการจัดการพื้นที่ได้ ดังนี้

๑. ป่าอนุรักษ์ต้องปฏิบัติตามข้อกำหนดของพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ
พระราชบัญญัติสัตว์ป่า และพระราชบัญญัติป่าไม้

๒. ป่าที่ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ได้ หรือป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง ต้องปฏิบัติตาม
ข้อกำหนดของคณะกรรมการชุมชนและกฎชุมชน โดยห้ามตัดไม้ยืนต้นทุกชนิด การห้ามเผาป่า ห้าม
ล่าสัตว์ทุกชนิด



๓. ที่อยู่อาศัย ต้องไม่ขยายขอบเขตที่อยู่อาศัยรุกล้ำพื้นที่ป่า การสร้างบ้านเรือนเพิ่มเติม ต้องมีการขออนุญาตไปยังอุทยานแห่งชาติตาดกสินมหาราช และการออกบ้านเลขที่ที่ต้องแจ้งไปยังผู้ใหญ่บ้านและนายอำเภอ

๔. พื้นที่ปลูกข้าวตอย ต้องไม่ขยายพื้นที่ปลูกข้าวตอยหรือพื้นที่ปลูกผักตามร่องน้ำ

๕. พื้นที่ปลูกผักร่องน้ำ ต้องไม่ใช่สารเคมีเพื่อรักษาคุณภาพดิน น้ำ ป่า ร่วมกัน

๖. ป่าประเพณีวัฒนธรรมชุมชน ใช้สำหรับประกอบประเพณีวัฒนธรรมชุมชนเท่านั้น

๗. ป่าชุมชน ชุมชนต้องร่วมกันดูแลป่าโดยกำหนดกติกาในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน

๘. พื้นที่ตลาดสินค้าเกษตรชุมชน ดำเนินการได้ตามกติกาดตลาดชุมชน

๙. พื้นที่สาธารณะประโยชน์ของหมู่บ้าน กำหนดให้เป็นพื้นที่สำหรับกิจกรรมเพื่อส่วนรวม โดยห้ามรุกล้ำพื้นที่ส่วนกลาง

ทั้งนี้ หากพบว่ามิผู้กระทำความผิด ชุมชนต้องร่วมกันดำเนินการบังคับใช้กฎของชุมชนที่กำหนดขึ้น และตามกฎหมาย นอกจากนี้ มีการกำหนดระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวผลผลิตในพื้นที่ป่า เพื่อเว้นระยะให้ป่าได้ฟื้นฟูตัวเอง นำไปสู่การวางแผนการผลิตและปฏิทินการเก็บเกี่ยวของชุมชน นอกจากนี้ ยังได้เสริมสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน โดยชุมชนร่วมมือกับสำนักงานอุทยานแห่งชาติตาดกสินมหาราช องค์การบริหารส่วนตำบล และภาคเอกชน เพาะพันธุ์กล้าไม้และปลูกป่า เสริมทุกปี มีการจัดการและฟื้นฟูทรัพยากรดิน น้ำ ป่า ด้วยภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น

ผลจากการดำเนินงานได้ทำให้พื้นที่ป่าต้นน้ำในเขตอุทยานแห่งชาติตาดกสินมหาราชได้รับการฟื้นฟูกว่า ๕๐๐ ไร่ จากที่มีสภาพเป็นป่าเสื่อมโทรม รวมทั้งมีป่าชุมชนได้รับการฟื้นฟูรวม ๑๓,๗๗๕ ไร่ มีการสร้างฝายชะลอน้ำกว่า ๔๐๐ ฝาย นอกจากนี้ ป่าชุมชนห้วยปลาหลดที่ได้รับการฟื้นฟูระบบนิเวศถือเป็นป่าอุดมสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งในจังหวัดตาก สามารถสำรองน้ำที่ป่าต้นน้ำและฝายชะลอน้ำเพื่อนำมาใช้ในพื้นที่การเกษตรได้ ๕๒,๗๕๐ ไร่ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของชุมชน ได้แก่ กาแฟ หน่อไม้ ลูกเนียง มะขามป้อม พักแ้ว อะโวคาโด รวมทั้งผักผลไม้ตามฤดูกาลซึ่งสามารถทำรายได้ตลอดทั้งปี มีตลาดสินค้าเกษตรชุมชนหรือตลาดชุมชนเป็นแหล่งรองรับการผลิตโดยไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง ทำให้มีรายได้มากขึ้น ปัจจุบันมีรายได้ต่อครัวเรือนประมาณ ๒๐,๐๐๐ ถึง ๓๕,๐๐๐ บาทต่อเดือน โดยมีชาวบ้านได้รับประโยชน์จำนวน ๑๙๕ ครัวเรือน ๘๖๓ คนในชุมชน^{๒๔}

บ้านห้วยปลาหลดจึงนับได้ว่าเป็นตัวอย่างของชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างผาสุก และมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์และดูแลรักษาป่า รวมทั้งการอยู่ร่วมกันของชุมชนในพื้นที่ภายใต้กติกาของชุมชนที่มีส่วนร่วมในการกำหนดโดยสอดคล้องกับกฎหมายของประเทศ เป็นความก้าวหน้าที่สำคัญของการส่งเสริมวัฒนธรรมการเคารพกฎกติกาภายใต้หลักความเป็นธรรมจากระดับพื้นที่ และโดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลางอย่างแท้จริง





๒๕๑๗

เสด็จฯ เยี่ยมชาวบ้านห้วยปลาหลด พระราชทานแนวทางให้ช่วยกันปลูกรักษาน้ำ และปรับปรุงดิน เพื่อให้สามารถทำการเกษตรได้

๒๕๓๑

ก่อตั้งโครงการพัฒนาตอยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการพัฒนาตอยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

การแก้ไขปัญหาสถานะบุคคลไร้สัญชาติ

การพัฒนาพื้นที่บ้านห้วยปลาหลด

๒๕๔๔

มีพระราชดำรัสกับคณะกรรมการและ
ผู้เข้าเฝ้าฯ เกี่ยวกับปัญหาบุคคลผู้ไม่ได้รับ
สัญชาติไทย

๒๕๒๔

ประกาศให้พื้นที่บ้านห้วยปลาหลดและชุมชนใกล้เคียง
เป็นเขตอุทยานแห่งชาติ ชาวบ้านเจรจาทันทีขออาศัยอยู่ในพื้นที่
และเข้ามามีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่ในการอนุรักษ์ป่า



๒๕๔๕

UNODC ยกย่องให้โครงการ
พัฒนาตอยตุงฯ เป็นต้นแบบ
การพัฒนาทางเลือกในการ
ดำรงชีวิตที่ยั่งยืน

๒๕๕๘ ริเริ่มโครงการกำหนดสถานะ
ให้แก่บุคคลไร้สัญชาติ



๒๕๔๘ คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบ
ยุทธศาสตร์ว่าด้วยการจัดการ
ปัญหาสถานะและสิทธิของ
บุคคล

๒๕๕๑

สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและ
การเกษตรและมูลนิธิอุทกพัฒน์ ได้นำแนว
พระราชดำริมาช่วยสนับสนุนการพัฒนาชุมชน



๒๕๖๐

ออกประกาศกระทรวงมหาดไทย เรื่อง
การสั่งให้คนที่เกิดในราชอาณาจักรและ
ไม่ได้รับสัญชาติไทย โดยมีบิดาและมารดา
เป็นคนต่างด้าว ได้สัญชาติไทยเป็นการทั่วไป
และการให้สัญชาติไทยเป็นการเฉพาะราย

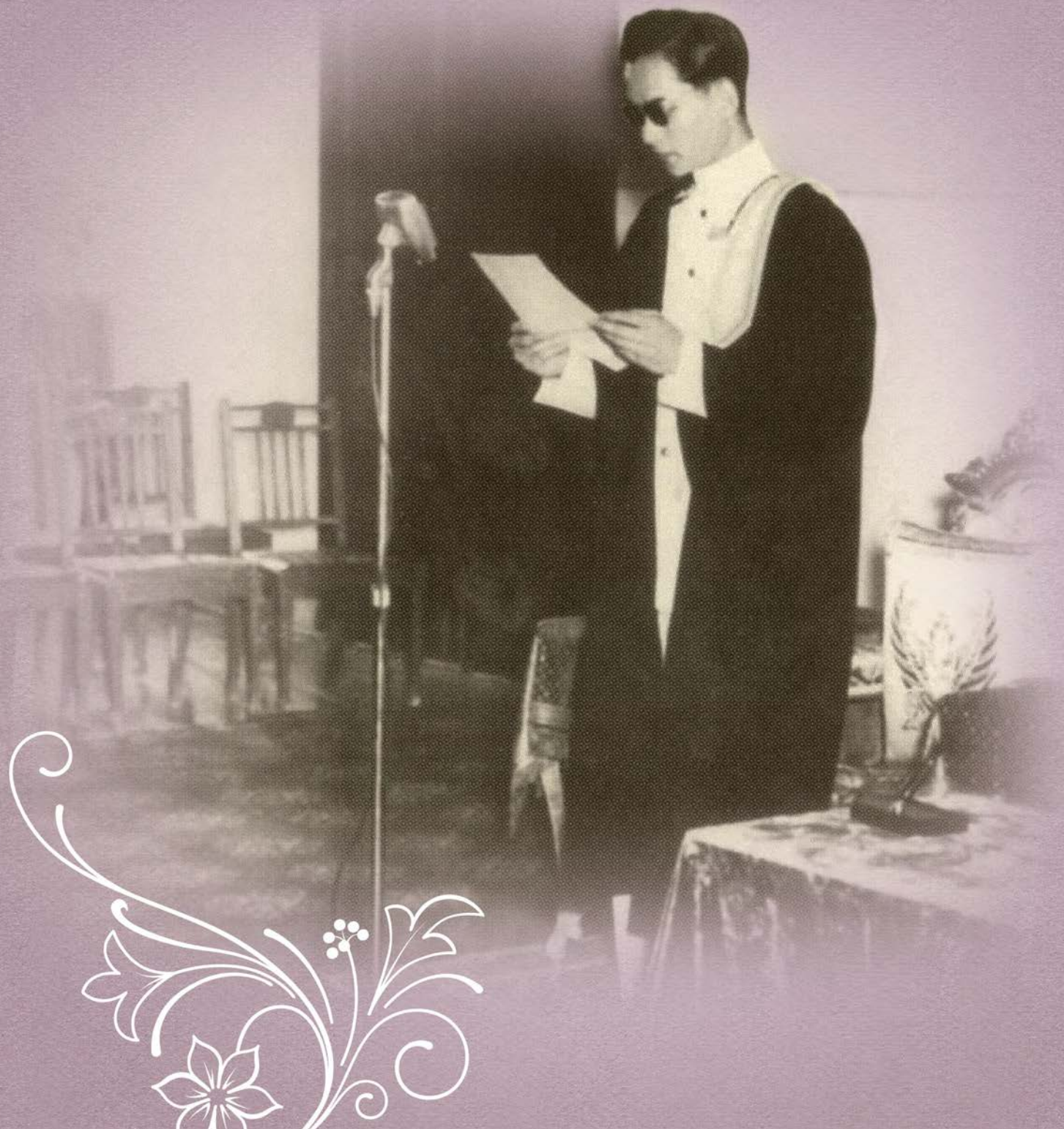
ภาค

๔



ประมวลพระบรมราชาธิวาท
พระราชาธิวาท
พระราชดำริส
และพระดำริส
ที่มีใจความเกี่ยวกับ
หลักนิติธรรม





พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร

พระราชดำรัส

พระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงานวันนิติศาสตร์จุฬา^{๒๖}

ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน
วันพฤหัสบดี ที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๑๒



ได้ทราบว่ามียุทธภัยจากการจัดงานได้นำไปใช้เป็นประโยชน์ นอกจากนั้นก็ได้นำมาใช้สำหรับช่วยครอบครัว เจ้าหน้าที่ที่เสียชีวิตในการป้องกันประเทศ การที่ได้นำเงินไปใช้ในการช่วยเหลือต่างๆ นี่ก็เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เพราะในเมืองไทยนี้มีความรู้ในด้านกฎหมายของประชาชนทั่วไปยังมีน้อยเกินไป หลักของต่างประเทศที่ว่าประชาชนทุกคนย่อมทราบกฎหมายนั้น เรารับมาเป็นหลักปฏิบัติในการปกครองของบ้านเมือง แต่ถ้าจะถือหลักนี้โดยอาศัยความรู้ของประชาชน ก็เป็นไปได้

กฎหมายกับความเป็นอยู่ที่เป็นจริงอาจขัดกัน และในกฎหมาย ก็มีช่องโหว่มีใช้น้อย เพราะเราปรับปรุงกฎหมายและการปกครองอย่างโดยอาศัยหลักการของต่างประเทศโดยมิได้คำนึงถึงความเป็นอยู่ของประชาชนว่าในทีใดเป็นอย่างไร ร้ายกว่านั้นก็มิคำนึงถึงว่าการปกครองของทางราชการบางทีไปไม่ถึงประชาชนด้วยซ้ำ จึงทำให้ประชาชนต้องตั้งกฎหมายของตนเอง ซึ่งไม่ได้หมายความว่าแล้ว เป็นแต่มีบางสิ่งบางอย่างขัดกับกฎหมายของทางบ้านเมือง เช่นอย่างทางแถวจังหวัดประจวบคีรีขันธ์เมื่อปีสองปีมานี้ มีเจ้าหน้าที่เข้าไปในหมู่บ้านแห่งหนึ่งซึ่งชาวบ้านเป็นผู้ที่อพยพย้ายมาจากจังหวัดนครศรีธรรมราชมาตั้งหมู่บ้านอยู่ใกล้ขอบป่าสงวน คือเรียกว่าลำเข้าไปในป่าสงวนบ้าง คนเหล่านั้นเข้ามาทำมาหากินและอยู่กันด้วยความเรียบร้อย หมายความว่าได้มีการปกครองหมู่บ้านของตนเอง ไม่มีโจรไม่มีผู้ร้าย มีการทำมาหากินที่เรียบร้อย ชาติแต่อย่างเดียวคือนายอำเภอหรือเจ้าหน้าที่ก็จะเป็นประชาธิปไตย ซึ่งแท้จริงเขาเป็นประชาธิปไตยยิ่งกว่าที่จะเอานายอำเภอมาปกครองเขาเสียอีก แต่ว่าเมื่อขาดนายอำเภอหรือเจ้าหน้าที่เขาก็เลยไม่เป็นประชาธิปไตย และปรากฏว่าเขากลายเป็นผู้ร้ายจวน ๆ จะเป็นผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์

เราไม่ได้ปรารถนาเลยที่จะให้มีผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย แต่เราก็สร้างขึ้นมาเองโดยไปชี้หน้าชาวบ้านที่เขาปกครองตัวเองดีแล้ว เรียกร้อยแล้ว เป็นประชาธิปไตยอย่างด้อยอย่างชอบแล้ว ว่าบุกรุกเข้ามาอยู่ในป่าสงวน และขับไล่ให้เขาย้ายออกไป คนเหล่านั้นเขาทำการทำงานเข้มแข็ง ทำงานดีตลอดเวลาหลายปีมาแล้ว จากนั้นนครศรีธรรมราช ไม่เคยทำลายป่า แต่บังเอิญกฎหมายบอกว่าป่าสงวนนั้นใครบุกรุกไม่ได้ เขาจึงเดือดร้อน ป่าสงวนนั้นเราขีดเส้นบนแผนที่ เจ้าหน้าที่จะไปถึงได้หรือไม่ได้ก็ช่าง และส่วนมากก็ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ไม่ได้ไป ดังนั้น ราษฎรจะทราบได้อย่างไรว่าเขาเข้ามาอาศัยอยู่เป็นป่าสงวน และเมื่อเราถือว่าเขาเป็นชาวบ้าน ก็ไปกดหัวเขาว่าเขาต้องทราบกฎหมาย แต่กฎหมายอย่างนี้เป็นแค่เพียงขีดเส้นทับเขา ไม่ใช่กฎหมายแท้ ที่เป็นกฎหมายก็เพราะพระราชบัญญัติป่าสงวนเป็นกฎหมาย ซึ่งจะให้เขาทราบเองเป็นไปไม่ได้ เพราะทางฝ่ายปกครองไม่ได้นำเอากฎหมายนั้นไปแจ้งแก่เขา สมัยโบราณจะให้ทราบเรื่องอันใดเขาต้องตีกลอง มาสมัยผู้ใหญ่ลีก็ยังตีกลอง แต่ตอนนี้ไม่มีผู้ใหญ่ลีจะตีกลอง ประกาศด้วยปากหน่อยเดียว ก็เหมือนยังไม่มีการกฎหมาย จึงไม่ใช่เรื่องที่จะไปว่าเขาว่าไม่ทราบกฎหมาย ประชาชนยอมทราบแต่ว่าการปกครองไม่ดี และโดยประการนี้จึงทำให้เกิดการปะทะกันระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่กฎหมายเพราะต่างคนต่างมีผิดมีถูกด้วยกันอยู่ ทางกฎหมายก็ว่ามีกฎหมายแล้วก็มีอำนาจ เจ้าหน้าที่ ทางประชาชนก็ว่าการเข้ามาทำกินเป็นกฎหมาย ที่นี้เมื่อขัดกันก็เกิดความเดือดร้อนทั้งสองฝ่าย จึงเป็นหน้าที่ของผู้รู้กฎหมายที่จะต้องไปทำความเข้าใจ คือไม่ใช่ไปกดขี่ให้ใช้กฎหมายโดยเข้มงวด แต่ไปทำให้ต่างฝ่ายเข้าใจว่าเราอยู่ร่วมประเทศเดียวกัน ต้องอยู่ด้วยกันด้วยความอะลุ่มอล่วยไม่ใช่กดขี่ซึ่งกันและกัน เมื่อไม่กี่วันมานี้ไปที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไปพูดถึงคำพอสมควรว่าเป็นหัวใจของประชาธิปไตย อธิบายว่าคนเรามีสิทธิเสรีภาพ แต่ถ้าใช้สิทธิเสรีภาพของแต่ละคนเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ เชื่อว่าจะต้องไปละเมิดสิทธิเสรีภาพของคนอื่นด้วย คนเราจึงมีสิทธิเสรีภาพเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ไม่ได้ ต้องมีพอสมควร เสรีภาพต้องมีจำกัดจะว่าไม่จำกัดไม่ได้ ในสังคมหรือในประเทศ เสรีภาพของแต่ละคนจะต้องถูกจำกัดด้วยเสรีภาพของผู้อื่น จึงเห็นได้ว่า “พอสมควร” เป็นสิ่งที่สำคัญ

สำหรับนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ “พอสมควร” ก็เป็นสิ่งสำคัญ ถ้าเราจะปกครองหรือช่วยให้บ้านเมืองมีชื่อมีแป เราจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายทั้งหมดไม่ได้ เพราะถ้าเราดูกฎหมายอย่างเช่นเมื่อวานนี้ได้กฎหมายการพิมพ์ มาตรา ๓๖ ที่ว่า เมื่อมีการโฆษณาในหนังสือพิมพ์ ซึ่งเจ้าพนักงานการพิมพ์เห็นว่าอาจขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนเป็นต้น เจ้าพนักงานการพิมพ์มีอำนาจเรียกตัวผู้โฆษณามาตักเตือน สั่งให้เสนอเรื่องที่จะพิมพ์ให้ตรวจก่อนหรือกระทำการอย่างอื่นต่อไปอีกจนถึงลงโทษจำคุก ทั้งนี้แล้วแต่จะตีความว่าฝ่าฝืนกฎหมายหรือไม่เพียงไร ดังนั้นเราจึงเห็นได้ว่า เจตนารมณ์ของกฎหมายฉบับนี้ที่ตรา

ขึ้นเพื่อให้การพิมพ์ข้อความต่าง ๆ เป็นไปโดยเรียบร้อยไม่เบียดเบียนศีลธรรมของประชาชนไม่เบียดเบียนความมั่นคงของประเทศนั้น เมื่อนำมาปฏิบัติ ย่อมขึ้นอยู่กับการตีความทั้งสิ้น

นักกฎหมายทั้งหลายรวมทั้งนักกฎหมายในอนาคตด้วย จะต้องทราบว่ากฎหมายนั้นมีไว้สำหรับให้มีช่องโหว่ในทางปฏิบัติ ไม่ใช่จะทำให้ได้ตรงไปตรงมาตามตัวบท จำต้องใช้ความพินิจพิจารณาอยู่เสมอ จึงต้องมีศาลไว้ถึงสามศาล ตั้งแต่ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ไปจนถึงศาลฎีกา และแม้ถึงศาลฎีกาแล้วก็ยังถวายฎีกาได้อีก ถ้ากฎหมายร้อยเปอร์เซ็นต์ ปฏิบัติได้เหมือนกดปุ่มเครื่องจักร เราก็ไม่ต้องมีศาลฎีกาไม่ต้องถวายฎีกา เพราะว่าทุกสิ่งเรียบร้อยและยุติธรรม อันนี้เป็นข้อสันนิษฐานว่าการที่ได้ตั้งศูนย์การให้ความรู้ในตำรากฎหมายให้คำแนะนำในทางกฎหมายเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง แต่เพื่อให้บรรลุผลจริง ๆ ทุกคนจะต้องคิดพิจารณาและต้องสำนึกว่า กฎหมายไม่ใช่เครื่องจักรแท้ ที่เรียกว่ากลไกของกระบวนการยุติธรรม ไม่ใช่กลไกแต่เป็นสิ่งที่ต้องใช้สมองคิด และสมองนี้ออกจะยืดหยุ่นได้มาก จึงต้องพิจารณาให้รอบคอบและพยายามถ่ายทอดการพิจารณาอันรอบคอบนั้นให้เป็นหลักวิชาที่เป็นที่เข้าใจแก่ประชาชนและแก่ตนเอง ในด้านกฎหมายก็ขอฝากความคิดนี้ไว้

ในด้านอื่น ๆ นั้น ผู้ศึกษาในทางนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ก็จะมีหน้าที่ต่าง ๆ ต่อไป ในด้านการศาลและในทางการปกครอง หมายความว่าถ้าไม่นับผู้ที่จะไปทำอาชีพอิสระนับเฉพาะผู้ที่จะทำราชการ ก็จะมีหน้าที่ราชการ ที่จะต้องปฏิบัติเกี่ยวข้องกับประชาชนในด้านตุลาการและด้านการปกครอง ในด้านการปกครองนั้นก็สำคัญที่จะใช้หลักกฎหมาย ข้อนี้จะต้องใช้คำที่ไม่ค่อยดี คือความยืดหยุ่น ต้องขอให้พิจารณาคำนี้ให้รอบคอบสักหน่อย ได้เห็นมามากเหมือนกันว่าถ้าปกครองด้วยหลักที่แข็งแกร่งแล้ว แม้ว่าจะสุจริตเท่าไร ๆ ทุกสิ่งทุกอย่างก็พังหมด จึงต้องมีความยืดหยุ่น คือยืดหยุ่นในทางที่ดี เพราะความยืดหยุ่นนี้ถ้าใช้ในทางดีก็ดี แต่ถ้าใช้ในทางยืดหยุ่นตามใจตัวก็อาจกลายเป็นทุจริตไป จึงใช้ลำบากยิ่งนัก ยิ่งตัวมีความกดดันต่าง ๆ อยู่ก็จะเป็นความทุจริตไปได้ง่าย ๆ เมื่อสามวันมานี้ไปจังหวัดน่าน ได้เห็นความลำบากในการปกครอง เพราะที่จังหวัดน่านการคมนาคมยังไม่สะดวก ท้องที่บางส่วนเจ้าหน้าที่เข้าไปไม่ถึง อย่างอำเภอทุ่งช้าง อำเภอเชียงกลาง อำเภอปัว ซึ่งเต็มไปด้วยภูเขา เวลาที่บินผ่านไปที่หุบเขาข้างล่าง ก็กำลังมีการปะทะกันอย่างรุนแรงระหว่างตำรวจพลร่มจากค่ายนเรศวรและตำรวจจากบ้านด่านกับผู้กูรานที่เขาเรียกว่าพวกก่อการแล้ว ซึ่งรุกเข้ามาจากทางด้านเหนือ

ในเขตประเทศลาวใกล้แม่น้ำโขง หมายความว่าแถวนี้พวกที่มาจากต่างประเทศซึ่งไม่ได้มาด้วยความเป็นมิตร แต่เข้ามาถูกรานนั้นเดินเข้าเดินออกได้ง่าย ๆ อย่างสบาย กฎหมายสำหรับประชาชนที่อยู่แถบนั้นจะถือกฎหมายไทยได้อย่างไรเพราะเจ้าหน้าที่ของเราไม่กล้าไป ไปอยู่ที่โดนตีโดนยิง โดนยิงก็ไม่ใช่อิงด้วยปืนลูกซอง แต่เป็นปืนกล ปืนครก รวมทั้งปืนที่ร้ายแรงต่าง ๆ อย่างที่ใช้ในสงคราม เมื่อเจ้าหน้าที่ของเราไม่สามารถเข้าไปถึง เช่นนั้นจะมีการปกครองได้อย่างไร จะเรียกว่าเป็นป่าสงวนได้อย่างไร ดูจะไม่มีทางและก็พวกแมวหรือพวกขาวเขาที่นั่น เราจะให้เขาทำตามกฎหมายของไทยเราได้อย่างไร เป็นปัญหาอยู่

ในด้านการปกครอง สิ่งเหล่านี้จะพาไปสู่ปัญหาที่ยุ่งยากยิ่งขึ้น ขอให้ทุกคนเรียนให้สำเร็จแล้วมาพิจารณาว่าต่อไปควรจะทำอะไรอย่างไร แต่หลักใหญ่ที่ได้ทำกันมาแล้วจนถึงวันนี้ก็คือรวมกลุ่มกันขึ้นมา แล้วจัดให้มีงานโดยมีอาจารย์ที่หวังดีที่เข้าใจกันมาช่วยจัดงานสร้างศูนย์ ศูนย์กลางที่ช่วยให้ประชาชนได้รับความสะดวกที่ดีในการติดต่อกับประชาชนก็ขอให้เป็นการช่วยส่วนตัว และเมื่อพูดถึงหน้าที่ของตนก็ไม่ใช้ในทางรับหน้าที่ราชการ เพราะหน้าที่ราชการจะต้องไปสังกัดโน่นสังกัดนี่ มีผู้บังคับบัญชา มีผู้อยู่เหนือตัว แล้วต่อไปก็มีผู้ที่อยู่ใต้ตัว ขอให้พูดในฐานะที่เป็นนักศึกษา ในฐานะที่ตัวเป็นคนไทยที่เป็นผู้ใหญ่แล้ว ช่วยกันให้ความรู้แก่ผู้ที่มีความรู้น้อยกว่า ให้ความสะดวกเพื่อให้อยู่เย็นเป็นสุขกันได้ ซึ่งจะเป็นการดีมากและต่อไปก็ต้องใช้สิ่งนี้รักษาสิ่งนี้ไว้เท่าที่จะทำได้ เพื่อที่บ้านเมืองของเราอยู่ด้วยการปกครองที่เป็นประชาธิปไตย โดยแท้ตามจุดประสงค์ ตามหัวใจของประชาชนทั่วไป ไม่ใช่ตามตัวหนังสือ

เมื่อมีโอกาสช่วยได้ดังนี้ก็ขอให้ทำต่อไป ขอให้รักษาอุดมคติรักษาความตั้งใจไว้ให้ตลอด ขอขอบใจที่ได้มีเจตนาที่ดีในการทำงานนี้ แล้วก็เป็นที่น่าพอใจอีกอย่างหนึ่งที่ร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อทำประโยชน์ในฐานะพลเมืองดี และในฐานะที่เป็นพลเมืองที่แสวงหาความรู้เพื่อความเจริญของตนเองและของประเทศชาติ ก็ขอให้สำเร็จกิจ ให้มี น้ำใจบริสุทธิ์ ตัดสินปัญหาชีวิตถูก รักษาตัวเองไว้ตลอดไปในชีวิตด้วยความดี



พระราชดำรัส

พระราชทานแก่นิติบัณฑิตซึ่งสำเร็จการศึกษาทางกฎหมาย
จากสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งนิติบัณฑิตยสภา สมัยที่ ๒๐^{๓๗}

ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน
วันศุกร์ ที่ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๑๒



ขอขอบใจเหล่านิติบัณฑิตที่มีงานและกิจจัตหารายได้มาเพื่อการกุศล เงินจำนวนนี้ก็จะได้ในทางการศึกษาต่อไป

เมื่อนิติบัณฑิตสำเร็จการศึกษาจากนิติบัณฑิตยสภา ก็ถือได้ว่าได้ผ่านการอบรมที่ต้องใช้ปัญญา ใช้หลักวิชา ใช้ความพยายาม เพื่อจะได้ศึกษาหาความรู้มาประกอบอาชีพต่อไป ก็นับว่าได้ผ่านการศึกษาที่หนักมาแล้ว ต่อไปก็จะได้ทำหน้าที่ในทางกฎหมายโดยตรงและจะเป็นผู้ที่เป็นหลักสำหรับประเทศ ในการบริหารงานในทางรักษาความสงบ ประเทศแต่ละประเทศ ต้องมีหลักกฎหมายเพื่อที่จะรักษาไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อย เป็นชื่อเป็นแปะของบ้านเมือง การจัดงานนี้เป็นงานที่ลำบาก และบางที่ถ้าไปนึกในแง่นี้แง่เดียว ก็อาจทำไม่สำเร็จ อย่างที่เมื่อเร็ว ๆ นี้มีการประชุมว่า จะให้มีสันติภาพในโลกโดยที่ใช้กฎหมาย ก็ทำให้เกิดความคิดในทางที่อาจไม่ตึกในใจว่า พวกนักกฎหมายทั้งหลายนี้กว่า นำเอากฎหมายมาใช้อย่างเดียว ก็จะทำให้เกิดมีสันติภาพในโลกได้จริง ถ้าทุกคนทำตามกฎหมาย และถ้ามีกฎหมายที่เรียบร้อยแล้ว คนในโลก ก็มีความสงบได้ เพราะว่าถ้ากฎหมายที่ตั้งขึ้นมาเป็นกฎหมายที่เหมาะสม ทำตามกฎหมายเหล่านั้นแล้ว ก็ย่อมเกิดความสงบ แต่ปัญหาที่สำคัญคือว่ากฎหมายจะแก้ปัญหาทุกอย่างได้หรือเปล่า เพราะว่าคนเราที่อยู่ในโลก หรืออย่าพูดว่าในโลกเลย เพียงแต่ว่าในประเทศต่างคนก็มีผลประโยชน์ต่างกัน ผลประโยชน์ต่างกันนี้แหละทำให้ต้องกระทบกัน ถ้าผลประโยชน์กระทบกันแล้ว คนที่เป็นผู้พิพากษาที่จะต้องปวดหัวอย่างยิ่งที่จะเข้าตามเหตุผลได้ เพราะบางทีในชีวิตของเราต้องการเหตุผล ทั้งสองฝ่ายก็มีเหตุผลที่ดี เพราะว่าคนเราก็มีความต้องการเหมือนกัน เท่ากัน ถ้าฝ่ายหนึ่งต้องการที่จะอยู่ในที่แห่งหนึ่ง อีกฝ่ายก็อยากอยู่ในที่เดียวกันนั้น แม้จะเรียกว่ามีเสรีภาพที่จะอยู่ในที่เดียวกันก็อยู่กันไม่ได้ เพราะว่า ตามหลักของธรรมชาติ คนจะอยู่

ในที่เดียวกันพร้อมกันในเวลาเดียวกันไม่ได้ นอกจากเป็นผี เป็นผีจึงจะรวมกันเข้าไปได้ แต่ถ้าเป็นมนุษย์ อยู่ทีเดียวกันไม่ได้ ก็ต้องตั้งหลักกฎหมายว่าต้องปรองดองกัน ต้องหลีกเลี่ยงให้แกกัน ซึ่งบางทีอาจทำให้ ทั้งสองฝ่ายไม่พอใจ และลงท้ายอาจบอกว่ากฎหมายนี้ไม่ดี เพราะว่ามันเข้าข้างตัวก็จะต้องล้มลงไป รวมความแล้ว จะแก้ปัญหาทั้งหมดด้วยกฎหมาย ก็รู้สึกว่าได้ พวกที่เรียนในทางกฎหมายโดยตรง แล้วจะมาปฏิบัติตาม กฎหมายโดยตรง โดยความบริสุทธิ์ใจ ก็ต้องยอมรับว่า ต้องมีอย่างอื่นนอกเหนือจากกฎหมาย ต้องนับถือกฎ เกณฑ์ของธรรมชาติ ต้องนับถือกฎเกณฑ์ของวิชาอื่น เช่น จิตวิทยา หรือแม้แต่วิชาการเมือง ก็จะต้องนำมา ประกอบด้วย ฉะนั้น ผู้ที่มีหน้าที่ในทางกฎหมาย มีอาชีพในทางกฎหมาย ต้องพยายามที่จะหาความรู้ ในทางอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ในทางกฎหมายด้วย เพื่อที่จะให้อาชีพที่ตนเลือกได้ผลมากที่สุด ที่พูดเช่นนี้เพราะว่าเคยเห็น ท่านนักกฎหมายใหญ่ ๆ ที่มีอายุแล้ว ที่ได้ผ่านงานในทางกฎหมายมาดีแล้วท่านไม่ได้คิดอะไรนอกเหนือจาก เรื่องกฎหมาย เพราะไม่ว่างานจะเป็นทางพิพากษาหรือทางกฎหมาย ก็เป็นงานหนักงานใหญ่ เลยไม่มีเวลา ที่จะพิจารณาดูทั่ว ๆ ไปในด้านอื่น

สำหรับผู้ที่เพิ่งสำเร็จการอบรมจากเนติบัณฑิตยสภา ก็จะเท่ากับเริ่มชีวิตในทางปฏิบัติ ขอให้พยายาม ปฏิบัติให้ตรงตามหลักวิชาที่ได้เรียนมา แต่ว่าให้นึกถึงว่าชีวิตในโลกนี้ประกอบด้วยวิชาอื่น ๆ ด้วย ถ้าสามารถ ที่จะค้นคว้าชวนชวหาความรู้ในทางอื่นมาช่วยด้วยแล้ว จะเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานของตน ในวันที่ สำเร็จที่ไปในงานที่เนติบัณฑิตยสภานั้นไม่ได้พูดเช่นนี้ เพราะรู้สึกว่าการพูดเช่นนี้จะกลายเป็นการกระทบ กระเทือนท่านผู้ใหญ่มากเกินไป เพราะท่านไม่รู้ไม่เข้าใจว่าท่านไม่รู้เรื่อง แต่ว่ามานึกดูในสมัยนี้และในสมัยที่จะมา ต่อไปในอนาคต ทุกคนจะต้องมีความรู้รอบตัวมากขึ้น เพราะว่าในสมัยนี้แต่ละคนแต่ละบุคคลที่มีวิชาความรู้ ออกจะมีความรู้จำกัดลงไปทุกทีเพราะว่าต้องรู้สูงมาก จึงต้องจำกัดไม่ให้อ่านมากจนเกินไป เลยเป็นห่วงว่า อนาคตจะไม่แจ่มใสสำหรับทั้งประเทศไทย สำหรับโลก ถ้าเราจะมุ่งในทางหนึ่ง จะเป็นคนฉลาดมากเกินไป จึงต้องมีคนที่มีความรู้รอบตัวเพื่อที่จะประสานให้งานเฉพาะต่าง ๆ นี้ไปได้ให้มีเหตุผล แต่ว่าการที่จะไปพูด ในงานมันยาก คนมากประเดี๋ยวจะไม่เข้าใจ มาพูดเฉพาะกับกรรมการก็อาจพอที่จะอธิบายให้เข้าใจได้ว่า มีปัญหานี้เอาไว้เตือน เพราะว่าถ้าเราอยากให้มีประโยชน์แก่ชีวิตต่อไป เราจะต้องคิดถึงว่า งานที่เราทำนี้ คนอื่นเขาทราบหรือเปล่า งานที่เราทำนี้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นหรือเปล่า สอดคล้องกับชีวิตที่มีอยู่ใน สมัยปัจจุบันหรือเปล่า ถ้าคิดจะทำ แค่นี้ก็เป็นการศึกษาแล้ว นี่เป็นข้อคิดหัวข้อหนึ่งที่ขอให้ไปช่วยกันพิจารณา ต่อไป เพราะว่าอยากจะทำให้ผู้ที่มีหน้าที่สำคัญ ๆ ต่อไปได้สามารถระลึกในทางนี้ เพื่อที่จะเข้าไปพร้อมกับ



พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้นายประภาส อวยชัย เลขาธิการสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา นำเนติบัณฑิตสมัยที่ ๒๐ จำนวน ๒๑ คน ฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายเงินจำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท ซึ่งได้ร่วมกันบริจาคในโอกาสที่ได้จัดให้มีการฉลองประกาศนียบัตร เพื่อโดยเสด็จพระราชกุศลตามพระราชอัธยาศัย พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เมื่อวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

ด้านอื่นด้วย เพราะว่าพูดกันว่าส่วนตุลาการก็ตุลาการไม่เห็นใจฝ่ายอื่น ๆ ส่วนปกครองก็ไม่เห็นใจทางอื่น ๆ ด้วย ฝ่ายทหารเขาก็จะให้ทหารเป็นใหญ่ ฝ่ายการเมืองเขาก็อยากให้พรรคเป็นใหญ่ ฝ่ายคั่นคว่ำในทางวิทยาศาสตร์เขาก็บอกว่าต้องการห้องทดลอง ทำไมเอางบประมาณไปให้ทางโน้นทางนี้ยุ่งกันใหญ่ ซึ่งเป็นของธรรมดา แต่ถ้าเราสามารถที่จะคิดให้ออก เราอาจไปมีเพื่อนที่มีวิชาในสาขาอื่น ๆ ไปพูดกับเขาในฐานะบุคคลแล้ว ก็อาจทำให้ส่วนรวมมีความสงบเรียบร้อย ดีกว่าที่เป็นอยู่เดี๋ยวนี้ แล้วก็ดีกว่าที่จะเป็นอยู่ต่อไป ก็เคยพูดอยู่กับท่านผู้ใหญ่ทางตุลาการเมื่อหลายปีมาแล้วว่า ถ้างานบางอย่างไม่เรียบร้อยแม้จะในทางตุลาการ ในทางผู้พิพากษา ควรที่จะพูดคุยกันในฐานะผู้มีความรู้ ท่านผู้ใหญ่บอกว่าไม่ได้ พูดอย่างนี้ก็ต้องขอร้องต่อท่านว่า ท่านผู้ใหญ่ผู้นั้นท่านเป็นคนดีมาก แต่ว่าท่านเห็น แต่เพียงหน้าที่ในทางตุลาการของท่าน เลยบอกท่านว่าขอให้พิจารณาในฐานะคนมีความรู้ดี เป็นผู้เชี่ยวชาญในทางกฎหมาย พบเพื่อนฝูงที่เป็นผู้พิพากษาร่วมกันหรือนักกฎหมายชั้นสูงด้วยกัน ก็คุยกันว่าวิธีพิจารณาคดีในศาลจะอย่างไรสำหรับให้เรียบร้อย เราน่าจะเปลี่ยนกฎหมายหรือน่าจะเปลี่ยนกฎเกณฑ์วิธีการดำเนินการอย่างไรบ้าง แล้วก็ในฐานะที่เป็นคนไม่ใช่ผู้แทนหรือเป็นผู้อยู่ในสถานิติบัญญัติ แต่ในฐานะที่เป็นผู้ที่มีความรู้ เป็นพลเมืองดีอาจมาพูด หรือเรียกว่าปาฐกถาให้คนอื่นฟังว่า กฎหมายจะแก้ไขได้ในฐานะผู้เชี่ยวชาญกฎหมาย นี่เหมือนกัน ทุกคนก็เรียนมาดี ถ้ามีอะไรที่น่าจะแก้ไขได้ พิจารณาดูแล้วก็คุยกัน ถกเถียงกัน แล้วอาจเสนอในฐานะไม่ใช่ผู้พิพากษาหรือในทางตุลาการ แต่ในฐานะเป็นพลเมืองดีผู้มีความรู้สูง อาจเสนอให้ประชาชนทราบ ให้ทางผู้ใหญ่ทราบ ให้ทางนิติบัญญัติหรือทางกรมกฤษฎีกา ท่านก็อาจรับเอาไว้พิจารณาเข้าสถานิติบัญญัติ แล้วก็ดัดแปลงกฎเกณฑ์ในกฎหมายได้เป็นผลสำเร็จ จะทำให้การดำเนินคดีเรียบร้อยขึ้น มีความยุติธรรมมากขึ้น นี่ยกเป็นตัวอย่างให้คิดว่าตัวเป็นผู้มีความรู้ในทางกฎหมายส่วนหนึ่ง มีหน้าที่ในทางนี้ส่วนหนึ่ง แต่ว่าการมีหน้าที่ในทางเป็นพลเมืองซึ่งเป็นส่วนยิ่งใหญ่มากกว่าด้วย อันนี้ก็ขอให้ไปพิจารณา แล้วก็อาจเกิดประโยชน์ต่อสังคมต่อส่วนรวม

ขอให้ทุกคนมีความสำเร็จในอาชีพการงานต่อไป ให้มีกำลัง มีจิตใจแข็งแรง สามารถพิจารณาสิ่งที่ดีที่ชอบ แยกจากสิ่งที่ไม่ชอบไม่ดี แล้วก็ปฏิบัติในทางที่เหมาะสมที่สุด ให้มีพลังกายที่แข็งแรง เพื่อที่จะปฏิบัติงานให้เหมาะสม และมีความเจริญทั่วทุกคน



พระราชดำรัส

พระราชทานแก่คณะกรรมการเนติบัณฑิต รุ่นที่ ๒๑^{๒๘}

ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน
วันอังคาร ที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๑๔



ขอขอบใจที่เนติบัณฑิตรุ่นที่ ๒๑ ได้นำเงินเพื่อการกุศลมาให้ และได้มาให้พรในวันนี้ ขอนำเอาความคิดซึ่งในปัจจุบันนี้กำลังเป็นปัญหาและเป็นเรื่องของผู้ที่สนใจในทางกฎหมายและมีอาชีพในทางกฎหมายขึ้นมาว่าคืออาชญากรรมในปัจจุบันนี้มีมาก และก็มีผู้เสนอให้แก้กฎหมายในด้านการปราบปรามในชั้นศาล ซึ่งก็เข้าใจว่ามีผู้ที่ไม่เห็นด้วยในการปรับปรุงมากหลาย โดยเฉพาะเกี่ยวข้องกับ การลดโทษเมื่อผู้ต้องหาสารภาพ ข้อนี้ทางตุลาการก็คงแก้ไขได้โดยใช้ดุลยพินิจที่มีอยู่ตามกฎหมาย เพราะว่าการรับสารภาพนั้นก็ เป็นประโยชน์แก่การพิจารณาตัวอย่างมาก ถ้าจะลด ถ้าจะตัดการลดโทษเพราะสารภาพ ก็จะทำให้การดำเนินคดีต่าง ๆ ยุ่งยาก และการปราบปรามอาชญากรรมก็อาจลำบาก เพราะว่าจะทำให้ยืดเยื้อ หรือจะทำให้หาผู้ต้องหาที่เป็นผู้ทำผิดไม่ได้ อาจได้ผลตรงข้ามกับที่ผู้เสนอให้ตัดหรือลบล้างมาตราที่จะทำให้มีการลดหย่อนในกรณีสารภาพ แต่ว่าสำคัญที่สุด ก็อยู่ที่การปฏิบัติถ้าในด้านศาล ก็จะต้องมีใช้ดุลยพินิจว่าการสารภาพนั้นทำเมื่อไร เพราะเหตุใดแล้วก็มาพิจารณา เพราะว่ากฎหมายให้ไว้ว่าให้ลดโทษได้ถึงกึ่ง แต่ว่าได้บอกว่าการลดโทษน้อยกว่ากึ่งหนึ่งไม่ได้ นั่นก็จะต้องให้ การลดโทษนี้อาจลดโทษส่วนหนึ่ง แต่ว่าไม่ถึงครึ่งก็ยังได้ ข้อนี้จะปฏิบัติและทำให้เกิดผลดีได้ โดยที่ไม่ต้องแก้กฎหมาย ที่มีกฎหมายก็มีอยู่ส่วนดีแล้ว แต่ว่าอาจไม่ได้ปฏิบัติตามที่กฎหมายให้ไว้ จึงทำให้คนเข้าใจผิดว่าการรับสารภาพจะได้ลดโทษไปกึ่งหนึ่งเป็นอัตโนมัติ จนกระทั่งทำให้ดูเหมือนว่าศาลเข้าข้างผู้ที่กระทำผิด ซึ่งก็เป็นที่น่าอนว่าศาลไม่ได้เข้าข้างผู้กระทำผิด แต่ว่าปรารถนาที่จะให้ผู้กระทำผิดได้ถูกลงโทษเพื่อให้เป็นผลดีแก่สังคม คือทำให้เห็นว่าผู้ที่กระทำความผิดนั้นจะต้องถูกลงโทษ ข้อสำคัญก็จะต้องใช้กฎหมายให้ถูกต้องและมีความรับผิดชอบ ฉะนั้นการที่มีการตีความผู้ปฏิบัติทางกฎหมายก็อาจทำให้เกิดความลำบากใจ แต่ทุกคนก็ต้องพยายามหาทางแก้ไข ซึ่งมีดังที่กล่าวไว้ว่าดินได้ อันนี้ก็ เป็นผลจากผู้ที่สนใจในทางกฎหมายและปฏิบัติในด้านกฎหมาย ทุกคนที่จะสนใจและแก้ไขในขอบเขตของอำนาจที่มีอยู่ในด้านอื่น ๆ ก็มีอีกมากหลาย เช่นการปฏิบัติตามกฎหมายกับผู้ที่ไม่รู้จักกฎหมาย ความจริงตามหลักใหญ่ของความยุติธรรม

และของกฎหมายนั้นมีหลักไว้ว่า ประชาชนทุกคนต้องทราบถึงกฎหมาย ใครที่จะอ้างว่าทำผิดเพราะไม่รู้กฎหมายนั้นไม่รู้ หลักนี้ก็ถูกต้องเหมือนกัน เพราะว่าก็ต้องถือว่ากฎหมายเป็นสิ่งที่ตั้งเป็นหลักเป็นเกณฑ์ของการปฏิบัติของประชาชนทั่วไป ก็ต้องอาศัยหลักธรรมะที่ถูกต้อง การทำดีก็ดี การทำไม่ดีก็เป็นสิ่งที่ต้องปราบปราม แต่กฎหมายย่อมเป็นลายลักษณ์อักษรและตีความได้ การตีความนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะว่าบางทีอาจเกิดจากความเหน็ดเหนื่อยหรือท้อใจ จึงไม่ตีความหมายให้ถูกต้องตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย และปฏิบัติไปโดยที่ไม่รอบคอบเต็มที่ ฉะนั้นก็ขอให้ทุกคนที่สนใจเรื่องกฎหมายและปฏิบัติเรื่องกฎหมายอย่าได้ท้อใจ ขอให้มีความตั้งใจอยู่ตลอดเวลา เพื่อที่จะให้กระบวนการยุติธรรมของเมืองไทยตั้งขึ้นมาบนรากฐานความมั่นคง และมีผู้ที่มีความสามารถมีผู้ที่มีความรู้ก็ขอให้ไปปฏิบัติงานให้เป็นประโยชน์มีประสิทธิภาพสูงเพื่อความผาสุกของบ้านเมือง ให้สมกับได้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านกฎหมายนี้

ขอทุกท่านรวมทั้งสมาชิก รุ่นทั้งหลาย ตลอดจนเพื่อนฝูงทั้งหลายในรุ่นอื่นด้วยอย่าท้อใจ ทำงานด้วยความเข้มแข็ง เพื่อให้อุดมคติของความยุติธรรมสำเร็จผลเป็นกำลังของบ้านเมือง เพื่อรักษาความมั่นคง และความผาสุกของประชาชนทั่วไป เพราะงานนี้ก็สำคัญมากและจะทำให้บ้านเมืองมีความก้าวหน้า ความเจริญ โดยปลอดภัยได้ขอทุกท่านจงมีพลังกายพลังใจเข้มแข็งเพื่อปฏิบัติตามหน้าที่ ขอทุกท่านจงประสบความสำเร็จรุ่งเรือง



พระราชดำรัส
พระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงาน “วันรพี”^{๒๙}
ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน
วันพุธ ที่ ๘ มีนาคม ๒๕๑๕



ขอขอบใจท่านทั้งหลายที่ได้จัดงานวันรพี และนำรายได้มาสมทบเพื่อการกุศลเป็นเวลาหลายครั้งแล้ว ก็นับว่าเป็นประโยชน์สำหรับการกุศล

การจัดงานวันรพีนี้ ก็เป็นประโยชน์ในทางวิชาการทุกครั้ง ในเรื่องของประโยชน์ที่ผู้ที่กำลังศึกษาวิชานิติศาสตร์นี้ทำได้ ก็คือการค้นคว้าและแลกเปลี่ยนความคิด เพื่อให้พร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่ต่อไปในเรื่องของกฎหมายและโดยเฉพาะอย่างยิ่งปีนี้ได้มีการอภิปรายในเรื่องที่คนเขาวิพากษ์วิจารณ์กันอยู่เสมอ และผลเป็นประการใดก็ไม่ทราบ แต่ว่าตามหัวข้อนั้นก็เป็นที่น่าสนใจแก่ประชาชนทั่ว ๆ ไป คือคนเราสงสัยอยู่เสมอในปัจจุบันนี้ว่า ทำไมอาชญากรรมได้เพิ่มขึ้น อย่างน้อยได้เห็นในหน้าหนังสือพิมพ์หรือในข่าวทั่ว ๆ ไป ว่ามีอาชญากรรมสูงมาก มากขึ้นทุกที และมีการวิพากษ์วิจารณ์ว่าผู้ที่ทำอาชญากรรมนั้นถูกจับมาก็ไม่เข็ดหลาบ ไม่สามารถที่จะลงโทษให้ถูกต้องเพื่อที่จะให้ผู้ที่จะเป็นอาชญากรต่อไปได้เข็ดหลาบและเกรงกลัวต่ออาญาบ้านเมือง ข้อนี้ก็เป็นที่หนักใจแก่ประชาชนทั้งหลาย เพราะอาชญากรรมนั้นย่อมทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้ที่บริสุทธิ์ และทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่เจ้าหน้าที่ทั้งฝ่ายปราบปรามทั้งฝ่ายปกครองด้วย เพราะว่าสะท้อนไปถึงบ้านเมืองเป็นส่วนรวม ทำให้บ้านเมืองก้าวหน้าพัฒนาไม่ได้ตามความประสงค์ ปัญหานี้ก็รู้สึกว่าจะ เป็นปัญหาที่ลำบากมาก เพราะโดยมากลืมนึกไปว่าการปราบปรามอาชญากรรมเพื่อมิให้ผิดกฎหมายเท่านั้น กฎหมายเป็นระเบียบการที่วางเอาไว้เพื่อให้บ้านเมืองมีชื่อมีแป หมายถึงบ้านเมืองมีกฎเกณฑ์ที่จะปฏิบัติตนเป็นวินัยประจำบ้านเมือง และเป็นทางที่จะทำให้บ้านเมืองอยู่เย็นเป็นสุขโดยที่ประชาชนที่ร่วมอยู่ในแผ่นดินเดียวกันไม่เบียดเบียนกันและกัน ที่จะบอกว่ากฎหมายชราภาพในโอกาสวันรพี ก็อาจเป็นการลบลู่พระเกียรติขององค์ผู้ได้เป็นพระบิดาแห่งกฎหมาย เพราะว่าทรงเป็นผู้วางรากฐาน ดุเนิน ๆ ก็อาจจริง เป็นเช่นนั้น แต่ในความจริงก็นับว่าอาจอยู่ที่ว่าคำชราภาพนั้นเองที่ทำให้รู้สึกเช่นนั้น แต่ว่าตามหลักของกฎหมายเอง

กฎหมายก็จะมีเปลี่ยนแปลงได้ ไม่ใช่เพราะชราภาพ แต่เพราะว่าคนที่ปฏิบัติตามกฎหมายนั้นเปลี่ยนไป และสังคมของโลกเปลี่ยนไป จึงทำให้ดูเหมือนกฎหมายชราภาพ การที่ได้บอกว่ากฎหมายชราภาพ จึงเห็นว่า อาจมีมูลความจริง เพราะว่าเมื่อมีความเปลี่ยนแปลงในสังคม ก็จะต้องเปลี่ยนคำ เปลี่ยนกฎเกณฑ์บางอย่าง หรือบทลงโทษ แต่ว่าถ้าพูดถึงหลักทั่ว ๆ ไปของกฎหมาย กฎหมายนั้นก็จะเป็นสิ่งที่บังคับให้คนที่อยู่เป็นหมู่ เป็นคณะ ที่อยู่เป็นบ้านเมือง เป็นสังคม ให้อยู่เย็นเป็นสุขโดยที่ไม่เบียดเบียนกัน ข้อนี้ไม่ได้เปลี่ยนแปลง อยู่ที่วิธีการเท่านั้นเอง นี่ข้อหนึ่ง อีกข้อหนึ่ง กฎหมายที่วางเป็นรากฐานที่วางเป็นกฎเกณฑ์นั้น กฎเกณฑ์อาจไม่เปลี่ยนแปลง แต่การปฏิบัติเปลี่ยนแปลง แต่ถ้าเคร่งครัดในวิชากฎหมายอย่างสำหรับในด้านตุลาการ ก็ต้องบอกว่ากฎหมายไม่มีหน้าที่จับ มีแต่หน้าที่ที่จะพิจารณาว่าถูกหรือผิด และเมื่อพิจารณาว่าถูกหรือผิดแล้วก็ให้วางลงโทษ ฉะนั้นที่จะชราภาพ ก็อยู่ที่การลงโทษเท่านั้นเอง การลงโทษอาจไม่สอดคล้องกับอาชญากรรม ที่ได้ประกอบขึ้นมา โดยเฉพาะเช่นการลงโทษโดยการปรับเงิน ค่าของเงินก็เปลี่ยนแปลง ถ้าเวลาผ่านไป เงินตรา ก็อาจเปลี่ยนราคาไป แต่ก่อนนี้มี ๕ สตางค์ก็รู้สึกว่ารวยแล้ว เดียวนี้มี ๑๐ บาท ก็ยังทำอะไรไม่ค่อยได้ อันนี้ก็สภาพ ไม่ใช่เรื่องของกฎหมาย แต่เป็นเรื่องของเศรษฐกิจหรือการคลัง อันนี้ในด้านการลงโทษ แต่ในด้านปราบปรามอย่างอื่นให้อาชญากรรมลดลงไป ก็อยู่ที่ความสามารถของฝ่ายปราบปรามคือฝ่ายตำรวจ การที่จะให้สามารถที่จะจับผู้ร้ายมาลงโทษก็อยู่ที่ตำรวจไม่ได้อยู่ที่คณะตุลาการหรือทางกฎหมาย ถ้าพูดถึง ตำรวจ ก็ยังมีเรื่องราวของการเมืองหรือทางสภาพของสังคม ซึ่งก็ไม่ได้อยู่เรื่องนิติศาสตร์เลย ฉะนั้นการที่ได้อภิปรายว่ากฎหมายชราภาพนั้นก็เป็นการครบถ้วนแล้วก็ความคิดที่วิพากษ์วิจารณ์ว่ามีอาชญากรรมเพิ่มขึ้น เพราะว่ากฎหมายชราภาพจึงเป็นปัญหาที่ไม่ครบถ้วนและไม่สามารถที่จะปฏิบัติเป็นผลใด ๆ เลย เพราะว่า คดีไม่ครบ จึงต้องถือว่าคดีนี้หรือการอภิปรายนี้ก็ไม่เกิดผลใด ๆ

พูดถึงในด้านกฎหมายว่าชราภาพหรือไม่ชราภาพ ก็สรุปว่าพูดไม่ได้ว่าชราหรือไม่ชรา ในด้าน อาชญากรรม อาชญากรนั้นก้าวหน้าหรือไม่ ก็คงก้าวหน้าไปตามสภาพของวิทยาศาสตร์และความรู้สึกรู้สึที่ได้ถ่ายทอดมาในหมู่อาชญากร ซึ่งก็เข้าใจว่าพัฒนาขึ้น เพราะว่าแต่ก่อนนี้ใช้กำลังกายของตัวหรือใช้อาวุธ ที่ไม่ทันสมัย มาเดี๋ยวนี้อาวุธทันสมัยมาก และอาวุธในทางที่ประกอบด้วยตนเอง ด้วยวัตถุที่มีอยู่ในท้องตลาด ก็สะดวกขึ้นมาก จึงเห็นว่า วิชาการของอาชญากรรมหรือฝ่ายอาชญากรก็คงก้าวหน้าจริง ๆ เพราะว่ามีความ สะดวกสบาย วัสดุก่อสร้าง วัสดุระเบิดต่าง ๆ ก็มีมากขึ้น ทั้งมีสื่อมวลชน มีวิทยาทานทางวิทยุและโทรทัศน์ อย่างมากมาย ที่จะแสดงวิทยาการอาชญากรได้มากขึ้น จึงสรุปได้เหมือนกันว่าอาชญากรเขาก้าวหน้า แต่ถ้า บอกว่าอาชญากรเขาก้าวหน้า ในเวลาเดียวกันก็พูดได้ว่ากฎหมายล้าหลังลงไป หรือตามศัพท์ว่าชราภาพลงไปได้ รวมความแล้วที่ถืออภิปรายนั้น ก็ขอให้ถือว่าเป็นความรู้และเป็นความสนุกสนานในการลับสมอง แต่ว่า ถ้าดูในด้านวิชาที่ท่านทั้งหลายเรียนอยู่ก็ออกจะข้างคู่มาก เป็นเรื่องของความสนุกสนานและเป็นเรื่องของการ เอาใจการวิพากษ์วิจารณ์ของประชาชนทั่ว ๆ ไปเท่านั้นเอง มิได้เป็นการอภิปรายหรือการค้นคว้าในหลักวิชา แท้ ๆ อยากรู้ก็ตาม ที่ได้ตั้งได้ทำการอภิปรายก็คงได้เป็นประโยชน์อย่างหนึ่งอย่างใดสำหรับลับสมองแก่ผู้ที่ได้ไปฟังและผู้ที่ได้ปฏิบัติ ในการอภิปราย ก็ขอให้ได้รับประโยชน์ที่สูงที่สุดในการจัดงานนี้ ว่าความรู้สิ่งใหม่ ที่ได้จากอภิปรายนั้น ก็รับมาไว้พิจารณาได้ และขอให้พิจารณาในเรื่องว่า เมื่อศึกษาเมื่อร่วมเป็นผู้ที่ศึกษา ในวิชานี้ ให้เห็นความครบถ้วนของการอภิปราย และขอให้เกิดอภิปรายในสมองของแต่ละคนว่าปัญหานี้ มีจริง เพียงแต่อาจไม่ได้แสดงออกมาด้วยคำพูดที่ถูกต้อง แต่ปัญหาสำคัญมีอยู่ว่ากฎหมายมีความสำคัญ สำหรับบ้านเมือง เพื่อที่จะรักษาความมีระเบียบเรียบร้อย และเราจะปฏิบัติอย่างไรเพื่อให้สำเร็จผลตาม จุดประสงค์นี้คือจุดประสงค์ของวิชากฎหมาย ในเวลาที่เรียนอยู่ก็ต้องสนใจในข้อนี้เป็นอย่างเป็นเป้าหมาย อันสำคัญ สิ่งที่ได้ฟังมาเห็นว่าเป็นหลักวิชา ก็ขอให้มาพิจารณาดูว่าเป็นประโยชน์อย่างไร

ขอให้ทุกคนขะมักเขม้นในการค้นหาความรู้ในเมื่อมีโอกาสที่ได้เรียน และเป็นทางที่จะเพิ่มเสริมสร้าง ความรู้ให้แก่ตัวเป็นพลังอันสำคัญ และขอให้ใช้ความพิจารณาที่รอบคอบในการปฏิบัติวางตัวในปัจจุบัน เมื่อได้ สำเร็จการศึกษาออกทำหน้าที่ตามวิชาที่ได้เรียนรู้อมา ก็ขอให้รักษาจิตใจที่จะชอบค้นคว้า จิตใจที่จะชอบ พิจารณา วิจัยในตัวเองว่าจุดหมายของชีวิตมีอะไร จะทำให้บ้านเมืองและส่วนรวมได้รับประโยชน์ อย่างยิ่งจากแต่ละคน ซึ่งเป็นกำลังแท้ ๆ เพื่อนำพาประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองมีชื่อเสียง มีความ เรียบร้อยมั่นคง ก็ขอให้ทุกคนประสบแต่ความสำเร็จที่ดี และสิ่งใดที่ประสงค์ที่ดีที่เหมาะที่สมที่พัฒนา ขอจง ประสบแต่ความสำเร็จในสิ่งนั้น ขอให้ทุกคนจงประสบแต่ความเจริญรุ่งเรืองโดยทั่วกัน



พระบรมราชาวาท
ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตร
แก่ผู้สอบไล่ได้ของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา สมัยที่ ๒๔
ปีการศึกษา ๒๕๑๔
ณ เนติบัณฑิตยสภา
วันจันทร์ ที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๑๔



ข้าพเจ้าขอแสดงความยินดีด้วยอย่างมากกับผู้ที่ได้รับเกียรติและความสำเร็จในการศึกษาทุกคน
ข้าพเจ้าใคร่ถือโอกาสอันพิเศษนี้ แสดงความคิดเห็นฝากไว้แก่ท่านทั้งหลายซึ่งส่วนใหญ่จะได้มี
ตำแหน่ง และหน้าที่ ที่ต้องใช้กฎหมายเพื่อธำรงความยุติธรรมในบ้านเมืองว่ากฎหมายทั้งปวงนั้น เราบัญญัติขึ้น
เพื่อใช้เป็นปัจจัยสำหรับรักษาความยุติธรรม กล่าวโดยสรุปคือ ใช้เป็นแบบแผนแห่งความประพฤติปฏิบัติ
ของมหาชนสถานหนึ่ง กับใช้เป็นแม่บทในการพิจารณาตัดสินความประพฤติปฏิบัตินั้น ๆ ให้เป็นไปโดย
ถูกต้องเที่ยงตรงอีกสถานหนึ่ง

โดยที่กฎหมายเป็นแต่เครื่องมือในการรักษาความยุติธรรมดังกล่าว จึงไม่ควรจะถือว่ามีความสำคัญ
ยิ่งไปกว่าความยุติธรรม หากควรจะต้องถือว่าความยุติธรรมมาก่อนกฎหมาย และอยู่เหนือกฎหมาย การ
พิจารณา พิพากษาอรรถคดีใด ๆ โดยคำนึงถึงแต่ความถูกผิดตามกฎหมายเท่านั้น จะไม่เป็นการเพียงพอ
จำต้องคำนึงถึง ความยุติธรรมซึ่งเป็นจุดประสงค์ด้วยเสมอ การใช้กฎหมายจึงจะมีความหมาย และได้ผล
ที่ควรจะได้

จึงใคร่ขอให้ทุกท่านเตรียมกายเตรียมใจพร้อมทั้งสติและปัญญาไว้ให้มั่นคงเพื่อปฏิบัติงานอันสำคัญ
ของแผ่นดิน ร่วมกันปกป้องรักษาปวงชนให้ได้รับความเที่ยงธรรมและอยู่ได้โดยปรกติสุข ระมัดระวังป้องกัน
อย่าให้ช่องโหว่ของกฎหมายกลายเป็นเครื่องมือที่จะนำมาใช้เพื่อเบียดเบียนกันและกัน ขอทุกท่านจงหมั่น
ตรวจตราสอดส่องในการบริหารงานด้านกฎหมาย ให้มีผลใช้บังคับตรงตามสภาพชีวิตที่แท้จริงของพลเมือง
และประเทศชาติอย่างแท้จริง

ข้าพเจ้าขออวยพรให้เนติบัณฑิตใหม่ประสบความสำเร็จ และความเจริญรุ่งเรืองทั้งในชีวิต
และการทำงาน ขอให้ท่านทั้งปวงที่มาร่วมในพิธีนี้มีความสุขสวัสดิ์โดยทั่วกัน



พระราชดำรัส

พระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงาน “วันรพี”^{๓๐}

ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน

วันพุธ ที่ ๒๗ มิถุนายน ๒๕๑๖



ขอแสดงความยินดีที่คณะนิติศาสตร์ได้สามารถที่ให้จัดกิจกรรมต่าง ๆ และได้ทำประโยชน์ต่อส่วนรวม ซึ่งประโยชน์นี้จะมีประโยชน์โดยตรงแก่ประชาชน และเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่กำลังศึกษาอยู่โดยตรงเป็นอย่างยิ่ง

อันกฎหมายนี่ก็เป็นสิ่งที่สำคัญมากสำหรับบ้านเมือง เพราะว่าเป็นหลักของการเป็นอยู่ร่วมกันในชาติ บ้านเมือง เพื่อให้การเป็นอยู่มีระเบียบเรียบร้อย และให้ทุกคนที่อยู่ในชาติได้สามารถที่จะมีชีวิตที่รุ่งเรืองโดยไม่เบียดเบียนกัน หน้าที่ของผู้ที่รักษากฎหมายและผู้ปฏิบัติกฎหมายก็มีหลายด้าน ด้านแรกก็คือที่จะให้บุคคลต่าง ๆ สามารถที่จะปฏิบัติตามกฎหมาย และถ้ามีเหตุใดที่ทำให้ปฏิบัติการในทางกฎหมายเป็นไปโดยยุติธรรม ไม่ทำให้ผู้ใดเสียเปรียบได้เปรียบกันมากเกินไป ในด้านนี้ก็จะต้องให้ประชาชนทั้งหลายมีความรู้ในข้อกฎหมายต่าง ๆ ซึ่งท่านได้ทำบริการชี้แจงเรื่องกฎหมายแก่ประชาชนอยู่แล้ว นอกจากนี้จะต้องศึกษากฎหมายให้สามารถที่จะบริการประชาชนได้ดีที่สุด คือถ้ามีช่องโหว่หรือมีกฎหมายที่ไม่เหมาะสมแก่เหตุการณ์ ก็จะต้องพยายามที่จะศึกษาเพื่อที่จะให้ปรับปรุงให้ดี เราจะต้องพิจารณาในหลักว่า กฎหมายมีไว้สำหรับให้มีความสงบสุขในบ้านเมือง มีใช้ว่ากฎหมายมีไว้สำหรับบังคับประชาชน ถ้ามุ่งหมายที่จะบังคับประชาชน ก็กลายเป็นเผด็จการ กลายเป็นสิ่งที่บุคคลหม่นน้อยจะต้องบังคับบุคคลหม่นมาก ในทางตรงข้าม กฎหมายมีไว้สำหรับให้บุคคลส่วนมากมีเสรีและอยู่ได้ด้วยความสะดวก บางที่เราตั้งกฎหมายขึ้นมาได้ด้วยวิชาการซึ่งได้มาจากต่างประเทศ เพราะว่าวิชากฎหมายนี่ก็เป็นวิชาที่กว้างขวาง จึงต้องมีหลักอะไรอย่างหนึ่ง แต่วิชาการนั้นอาจไม่เหมาะสมกับสถานการณ์หรือท้องที่ของเราอย่างที่เคยยกตัวอย่างมาเกี่ยวข้องกับที่ดิน เกี่ยวข้องกับการทำมาหากินของประชาชนที่อยู่ห่างไกล ซึ่งเราเอากฎหมายไปบังคับประชาชนเหล่านั้นก็ไม่ได้ เพราะว่าเป็นความผิดของเราเอง เพราะการปกครองไม่ถึงประชาชนที่อยู่ในที่ห่างไกล จึงไม่สามารถที่จะทราบถึงกฎหมาย

ความบกพร่องก็อยู่ทางฝ่ายที่บังคับกฎหมายมากกว่าฝ่ายที่จะถูกบังคับ ข้อนี้ควรจะต้องถือเป็นหลักเหมือนกัน ฉะนั้นต้องหาวิธีที่จะปฏิบัติกฎหมายให้ถูกต้องตามหลักของธรรมชาติ มีข้อกำหนดเฉพาะอย่างหนึ่งที่ได้เคยประสบ อันนี้ก็เป็นกรณีเฉพาะ แต่ก็ขอมาเล่าให้ฟัง และถือว่าเป็นข้ออย่างหนึ่งที่เป็นปัญหาอย่างยิ่ง ก็เกี่ยวข้องกับที่ดินอีก และเกี่ยวข้องกับผู้ที่อยู่ห่างไกล เช่นในป่าสงวนซึ่งทางราชการได้ขีดเส้นไว้ว่าเป็นป่าสงวนหรือป่าจำแนก แต่ที่เราขีดเส้นไว้ ประชาชนก็มีอยู่ในนั้นแล้ว เราจะเอากฎหมายป่าสงวนไปบังคับคนที่อยู่ในป่าที่ยังไม่ได้สงวน แล้วเพิ่งไปสงวนทีหลังโดยขีดเส้นบนเศษกระดาษก็ดูชอบกลอยู่ แต่มีปัญหาเกิดขึ้น ที่เมื่อขีดเส้นแล้วประชาชนที่อยู่ในนั้นก็กลายเป็นผู้ฝ่าฝืนกฎหมายไป ถ้าดูในทางกฎหมายเขาก็ฝ่าฝืน เพราะว่าตรามาเป็นกฎหมายโดยชอบธรรม แต่ว่าถ้าตามธรรมชาติ ใครเป็นผู้ทำผิดกฎหมาย ก็ผู้ที่ขีดเส้นนั่นเอง เพราะว่าบุคคลที่อยู่ในป่านั้นเขาอยู่ก่อน เขามีสิทธิในทางเป็นมนุษย์ หมายความว่าทางราชการบุกรุกบุคคล ไม่ใช่บุคคลบุกรุก กฎหมายบ้านเมืองข้อนี้ก็เป็นปัญหาและเกิดวุ่นวายขึ้นมาหลายครั้ง เมื่อได้ดำเนินคดีกับผู้บุกรุกในป่าสงวน และข้อนี้ก็เคยพูดมาแล้ว อาจฉงนว่าทำไมมาพูดอีก ก็เพราะว่ามีความคิดไปอีกชั้นหนึ่ง บุคคลเหล่านั้นผิดกฎหมายบ้านเมืองเมื่อป่าสงวนนั้นทางราชการเปิดให้เป็นป่าเปิดจับจองได้ แต่บุคคลที่อยู่ในนั้นก็กลับเป็นผู้บุกรุกที่เจ้าของ อันนี้ก็เป็นสิ่งที่มหัศจรรย์อยู่ เพราะว่าเมื่อเปิดแล้ว ผู้ที่อยู่ในป่าและปฏิบัติดำเนินชีวิตอย่างธรรมดาควรจะมีความสิทธิในที่ดิน แต่กลับมาเป็นผู้บุกรุก บุกรุกที่ดินที่มีเจ้าของ นี่ก็เพราะเหตุว่าเมื่อป่าสงวนนั้นเปิดออกมาเป็นป่าเปิด ก็มีผู้ไปจับจองทำกิน ผู้ที่ไปจับจองก็ต้องตามกฎหมาย เพราะไปที่อำเภอแล้วก็ไปขอจอง ผู้ที่เป็นเจ้าของที่ไปจับจองไว้ก็ต้องตามกฎหมาย ก็ไปขับไล่คนที่อยู่ในนั้น คนที่อยู่ในนั้นเดิมก็กลับเป็นจำเลยอีก เป็นจำเลยในกรณีว่าบุกรุกที่ของคนอื่น อันนี้เห็นว่าไม่ยุติธรรมอย่างยิ่ง และกฎหมายที่มีอยู่เรื่องการจองที่ก็มีว่า ทุกคนสามารถที่จะไปจองที่ที่ว่างเปล่าหรือที่ว่างเปล่าที่ไม่หวงห้าม แต่ว่าความยุติธรรมอยู่ที่ไหน เรื่องนี้ก็พยายามที่จะบอกให้เจ้าหน้าที่ทราบ หมายถึงเจ้าหน้าที่ปกครองว่าน่าจะมีทางหนึ่ง ถ้าเราเปิดป่าที่เป็นป่าสงวนหรือป่าจำแนก ป่าอะไรที่ไม่ให้ประชาชนเข้าไป ควรที่จะห้ามไม่ให้จับจอง หรือห้ามไม่ให้จับจองเป็นระยะเวลา ๑ ปี มีกำหนดบ้าง นี่ก็เป็นเพราะกฎหมายซึ่งต้องปรับปรุง ถ้าเราทำเช่นนั้นก็สามารถที่จะป้องกันไม่ให้พวกที่ไปจดชื่อเอาไว้จัดการเปิด คล้าย ๆ ไปตั้งคิวอยู่ก่อนที่จะเปิด ผู้ที่ไปจับจองในลักษณะนั้นโดยมากก็รู้ล่วงหน้า ซึ่งก็ไม่ยุติธรรมอยู่แล้ว รู้ล่วงหน้าว่าจะเปิดป่านั้นไม่ให้เป็นป่าสงวน ก็ไปเซ็นชื่อหรือไปจองที่จะจอง ควรจะห้ามไม่ให้เป็นอย่างนั้นแล้วก็ถ้าเปิดออกมาก็น่าจะเป็นที่ที่ทางราชการหรือทางจังหวัด ขึ้นจังหวัดก็ได้ เป็นผู้ที่จะจัดสรรที่ดินให้แก่ประชาชนที่ไม่มีที่ดินอยู่ หรือแก่ประชาชนที่อยู่ในนั้นแล้ว แล้วจัดสรรที่ดินให้ทำมาหากินโดยสุจริต จะแก้ปัญหาคความวุ่นวาย แม้ปัญหาค่อการร้ายก็จะขจัดไปด้วย

ฉะนั้นก็ต้องมีการวิจัยหรือมีการแก้ไขกฎหมายบางส่วน ซึ่งอาจบอกว่าไม่ใช่หน้าที่ของคณะนิติศาสตร์ที่จะแก้ไขกฎหมายว่าถูกต้อง ต้องเป็นเรื่องของทางสภานิติบัญญัติที่จะแก้กฎหมาย แต่ว่าถ้าสภานิติบัญญัติซึ่งถ้าตามปกติจะประกอบด้วยผู้แทนราษฎร ผู้แทนราษฎรนั้นอาจมีนักกฎหมายบ้าง แต่ส่วนมากก็เป็นผู้ที่เป็นผู้แทนราษฎรอาชีพ คือเป็นผู้ที่ไปลงหาเสียง แล้วก็ไปเข้าไปในสภาสังกัดพรรคการเมือง ไม่ได้เป็นนักวิชาการที่จะต้องอาศัยนักวิชาการ หมายถึงผู้ที่ศึกษากฎหมายโดยแท้ ถ้านักกฎหมายที่ศึกษาในทางกฎหมายโดยแท้ไม่ได้สนใจในปัญหาที่แท้จริง มัวแต่มาดูเพียงทางทฤษฎีของกฎหมายก็จะไม่เกิดประโยชน์ได้ แต่ถ้านักกฎหมายหรือที่สนใจกฎหมายได้ไปดูข้อเท็จจริงต่าง ๆ กฎหมายจะช่วยให้บ้านเมืองมีความเรียบร้อย ก็จะช่วยให้ช่วยทางสภานิติบัญญัติชี้ทางให้สภานิติบัญญัติว่าควรจะปรับปรุงกฎหมายที่ตรงไหน

ที่เล่าให้ฟังเพราะว่าได้ไปประสบปัญหาที่มีความเดือดร้อนอย่างยิ่งว่าประชาชนในเมืองไทยจะไร้ที่ดินและถ้าไร้ที่ดินแล้วก็จะทำงานเป็นทาสเขา ซึ่งเราไม่ปรารถนาที่จะให้ประชาชนเป็นทาสคนอื่น ในเมืองไทยนี้ที่ผ่านมาประชาชนแต่ละคนเป็นไทแท้ คือมีที่อยู่อาศัย มีอาชีพที่เป็นเอกเทศที่จะเลี้ยงตัวได้ แต่เวลานี้กำลังเปลี่ยนแปลงไปอย่างน่ากลัว คือประชาชนกำลังจะเป็นทาสที่ดิน ให้มีนายทุนมากต กตหัว ซึ่งข้อนี้ก็กำลังคิดอยู่ เพราะว่าเมืองไทยซึ่งเคยโดนประณามจากคนบางส่วนว่าเป็นระบบศักดินาจักรวรรดินิยม แท้จริงไทยแท้ของเราอาจมีศักดินา แต่ศักดินาไม่ได้หมายถึงอย่างที่เขาคิดความหมาย คือการกตหัว เรามีระบบว่าแต่ละคนมีที่ดินของตัวเอง แต่ละคนมีที่อยู่อาศัยของตัวเอง มาเดี๋ยวนี้กลายเป็นระบบที่เขาประณาม คือระบบแบบสมัยกลางในยุโรป ซึ่งเป็นระบบที่กตหัวต่อ ๆ กันมา จนกระทั่งใครที่จะแย่ง ก็คือคนที่อยู่ติดแผ่นดิน ที่ได้บัญญัติศัพท์ไว้ว่าเป็นหนอนแผ่นดินได้เห็นมาแล้ว คนที่เคยทำงานในที่ที่ตัวเองเห็นเป็นของตัวเองกลายเป็นหนอนติดแผ่นดิน เพราะว่าความคับแค้น ความลำบาก แท้จริงตัวเคยทำงานในที่ที่เป็นของตัวเอง หรือเป็นของตัวเอง แต่ว่ามีนายทุนมาขอซื้อที่ดินจึงขาย เพราะว่านี่ว่าเงินนั้นจะดีเงินนั้นจะนำความสุขมาให้แก่ตัว แท้จริงเมื่อเงินหมดไปแล้วก็ต้องรับจ้างเขา รับจ้างเขาในราคาถูก และกลายเป็นทาสเขาในที่สุด แต่ถ้าเราสามารถที่จะจัดปัญหานี้ โดยเอาที่ดินจำแนกนี้มาจัดสรรอย่างยุติธรรมอย่างที่มีการตั้งจะเรียกว่านิคม หรือจะเรียกว่าหมู่บ้านหรือกลุ่มหรือสหกรณ์ก็ตาม ก็จะทำให้คนที่มีความชีวิตที่แร้นแค้นสามารถที่จะพัฒนาตัวเองขึ้นมาได้ แต่ต้องอาศัยกฎหมาย อาศัยระเบียบการที่เหมาะสม และอาจต้องปรับปรุงกฎหมายและระเบียบการให้ดี ฉะนั้นก็ขอฝากความคิดแก่ท่านทั้งหลายทั้งอาจารย์ ทั้งนิสิตว่ามีปัญหาในทางกฎหมายหลายด้าน ทั้งในด้านปฏิบัติกฎหมายซึ่งจำเป็นต้องบริการประชาชน ชี้แจงให้ทราบถึงกฎหมาย แล้วก็ชี้แจงให้บริการในทางช่วยเหลือทั้งมีปัญหาที่จะปรับปรุงกฎหมาย ไม่ใช่ปฏิวัติ แต่ปรับปรุงให้เหมาะสมกับสถานการณ์ กับท้องที่ กับบ้านเมือง



อุทยานแห่งชาติภูผาเหล็ก พื้นที่ในโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ จังหวัดสกลนคร
ตัวอย่างของการจัดสรรพื้นที่ให้คนและป่าอยู่ร่วมกันได้อย่างสมดุล

ของเรา สมมุติว่าถ้าเราเริ่มย้ายคน ถึงเวลาเริ่มย้ายคน ก็บอกว่าครอบครัวที่อยู่ในเขตที่เรากำลังทำงานนี้ มีเท่านี้ครอบครัว แล้วก็คนที่อยู่ในเขตนี้ไปอยู่ที่ไหน แล้วให้หนังสือพิมพ์เห็นว่าไปอยู่ที่ไหน อยู่ที่เขาหาให้ ที่ที่ทำให้คนอื่นเขาอยู่ตลอดได้... จะทำให้บ้านเมืองของเรามีความสามารถที่จะรักษาความดี รักษาความเป็น ปึกแผ่น รักษาความเป็นเองของประชาชนก็ไม่จำเป็นที่จะเป็นทาสของความคิด ซึ่งเราอาจนึกว่าสมัยใหม่ ถ้าเรา คิดอะไรออกให้อยู่เย็นเป็นสุขแล้วนั้นนะสมัยใหม่พอแล้วก็ขอฝากความคิดเหล่านี้ แล้วก็จะ เป็นประโยชน์ อย่างไม่รู้ก็ตาม ก็ขอให้ประสบความสำเร็จในความคิดต่าง ๆ ที่มี ที่ดีที่งาม และผู้ที่ศึกษาก็ขอให้สำเร็จ การศึกษาโดยดีที่สุด เพื่อที่จะเป็นประโยชน์แก่ตนเอง เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองและส่วนรวม ขอจงประสบแต่ ความดีความงาม ความเจริญทุกประการ



พระบรมราชาวาท
ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตร
แก่ผู้สอบไล่ได้ของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา สมัยที่ ๒๙
ปีการศึกษา ๒๕๑๙
ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร
วันอังคาร ที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๒๐



ข้าพเจ้ามีความยินดี ที่ได้มาทำพิธีมอบประกาศนียบัตรแก่เนติบัณฑิตในโอกาสนี้ และขอแสดงความชื่นชมด้วย ที่ทุกคนได้รับเกียรติและความสำเร็จครั้งสำคัญยิ่ง

ท่านทั้งหลายศิษษาวิชากฎหมายก้าวหน้ามาได้ถึงเพียงนี้ ย่อมเข้าใจได้ว่าต่างมีความตั้งใจที่จะประกอบการงานด้านกฎหมายเป็นหลักต่อไป กฎหมายไทยนั้นได้รับความเชื่อถือยกย่องทั่วไปในนานาประเทศ ว่าเป็น กฎหมายที่มีมาตรฐานสูง อำนวยความยุติธรรมและความเที่ยงตรงถูกต้องได้เป็นอย่างดีเยี่ยม ข้อนี้ นักกฎหมายไทย ย่อมทราบและภาคภูมิใจอยู่ด้วยกันแล้ว แต่มีข้อเท็จจริงอยู่ข้อหนึ่งว่า กฎหมายทั้งปวง จะดำรงความยุติธรรมและถูกต้องเที่ยงตรง หรือจะดำรงความศักดิ์สิทธิ์และประสิทธิภาพเต็มเปี่ยมอยู่ได้ หรือไม่เพียงไรนั้น ขึ้นอยู่กับการใช้ คือถ้าใช้ให้ได้ถูกวัตถุประสงค์หรือเจตนารมณ์ของกฎหมายนั้น ๆ จริงแล้ว ก็จะทรงความศักดิ์สิทธิ์และประสิทธิภาพอันสมบูรณ์ไว้ได้ แต่ถ้าหากนำไปใช้ให้ผิดวัตถุประสงค์และเจตนารมณ์ โดยการพลิกแพลง บิดพลิ้วให้ผันผวนไปด้วยความหลงผิด ด้วยอคติ หรือด้วยเจตนาอันไม่บริสุทธิ์ต่าง ๆ กฎหมายก็เสื่อมความศักดิ์สิทธิ์และประสิทธิภาพลงทันที และกลับกลายเป็นพิษเป็นภัยแก่ประชาชนอย่างใหญ่หลวง ผู้ที่ต้องการจะใช้กฎหมายสร้างสรรค์ความผาสุกสงบและความเป็นปึกแผ่นก้าวหน้าของประชาชนและบ้านเมือง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องรักษาวัตถุประสงค์อันจริงแท้ของกฎหมายแต่ละฉบับไว้ให้ แน่วแน่เสมอไป อย่างไม่มีข้อแม้ประการใด ๆ พร้อมทั้งต้องรักษาอุดมคติ จรรยา ความสุจริต และมโนธรรม



พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระราชทานพระบรมราโชวาท
ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้ของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา
สมัยที่ ๒๙ ปีการศึกษา ๒๕๑๙ ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๒๐

ของนักกฎหมายไว้ โดยรอบคอบเคร่งครัด เสมอด้วยรักษาชีวิตของตนเอง กฎหมายไทยจึงจะทรงคุณค่า
อันสมบูรณ์บริบูรณ์ เป็นที่เชื่อถือยกย่องอยู่โดยตลอดได้ ไม่ต้องกลายเป็นกฎหมายโบราณล้ำสมัย ดังที่มีเสียง
วิพากษ์วิจารณ์เกิดขึ้นในบางครั้งบางคราว

ขออวยพรให้เนติบัณฑิตใหม่ประสบความสำเร็จ และความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตและการทำงาน
ทั้งขอให้ทุกท่านที่มาร่วมประชุมในพิธีนี้ มีความสวัสดิ์ทุกเมื่อจงทั่วกัน



พระบรมราชาวาท
ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตร
แก่ผู้สอบไล่ได้ของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา สมัยที่ ๓๑
ปีการศึกษา ๒๕๒๑
ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร
วันจันทร์ ที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๒๒



ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มามอบประกาศนียบัตรแก่เนติบัณฑิตรุ่นที่ ๓๑ ณ โอกาสนี้ และมีความพอใจที่นายกเนติบัณฑิตยสภาได้กล่าวยืนยันต่อที่ประชุมนี้ว่า เนติบัณฑิตผู้ผ่านการศึกษาอบรมจากสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาแห่งนี้แล้ว ต่างมีความสำนึกตระหนักว่า จะต้องใช้กฎหมายให้ได้ตรงกับวัตถุประสงค์ โดยปราศจากอคติ ด้วยความสุจริตรอบคอบกอปรด้วยมโนธรรม เพื่อรักษาความยุติธรรมเที่ยงตรงไว้ให้ดำรงมั่นคงอยู่ในแผ่นดิน

ขอแสดงความชื่นชมกับเนติบัณฑิตใหม่เป็นอย่างมาก ที่ได้รับเกียรติ ความสำเร็จ รวมทั้งโอกาสอันงดงาม ที่จะได้ประกอบการงานด้านกฎหมาย ซึ่งเป็นงานที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งให้แก่บ้านเมืองต่อไป

ผู้ที่ได้ผ่านสำนักอบรมศึกษากฎหมายทุกคน ควรจะได้รับการชี้แจงเน้นหนักให้ทราบชัดว่า กฎหมายมิใช่ตัวความยุติธรรม หากเป็นแต่เพียงบทบัญญัติหรือปัจจัย ที่ตราไว้เพื่อรักษาความยุติธรรมผู้ใดก็ตาม แม้ไม่รู้กฎหมาย แต่ถ้าประพฤติปฏิบัติด้วยความสุจริตแล้ว ควรจะได้รับความคุ้มครองจากกฎหมายเต็มที่ ตรงกันข้ามคนที่รู้กฎหมาย แต่ใช้กฎหมายไปในทางทุจริต ควรต้องถือว่าทุจริต และกฎหมายไม่ควรคุ้มครองจนเกินเลยไป เพราะฉะนั้น จึงไม่สมควรจะถือว่า การรักษาความยุติธรรมในแผ่นดิน

ดินมีวงกว้างอยู่เพียงแค่ขอบเขตของกฎหมาย จำเป็นต้องขยายออกไปให้ถึงศีลธรรมจรรยา ตลอดจนเหตุและผลตามเป็นจริงด้วย ข้าพเจ้าปรารถนาเป็นอย่างยิ่งที่จะเห็นท่านทั้งหลายฝึกหัดตนให้เป็นคนกล้า คือกล้าที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามความถูกต้อง เทียงตรง ทั้งตามกฎหมายและศีลธรรม โดยไม่หวั่นไหวต่ออิทธิพลหรืออคติใด ๆ ทั้งหมดให้เป็นผู้ที่มั่นคงในสัจสุจริตและความถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ไม่ปล่อยให้ความสุจริตยุติธรรมถูกข่มยี้ให้มัวหมองได้ ทั้งนี้เพื่อท่านจักได้สามารถกำจัดสิ่งๆที่เรียกว่าช่องโหว่ในกฎหมาย ให้บรรเทาเบาบางและหมดสิ้นไป และทำให้การใช้กฎหมายเป็นไปตามวัตถุประสงค์อันสูงส่งตามที่มุ่งหมายไว้

ขออวยพรให้ทุกคนประสบความสำเร็จในชีวิต มีความเจริญรุ่งเรืองในหน้าที่การงาน จงทุกเมื่อ ตลอดไป



พระบรมราชาวาท
ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตร
แก่ผู้สอบไล่ได้ของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา สมัยที่ ๓๓
ปีการศึกษา ๒๕๒๓
ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร
วันพฤหัสบดี ที่ ๒๔ ตุลาคม ๒๕๒๔



ข้าพเจ้ามีความยินดี ที่ได้มาทำพิธีมอบประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้ตามหลักสูตรของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา รุ่นที่ ๓๓ และขอแสดงความชื่นชมกับเนติบัณฑิตใหม่ทุกคน ที่ได้รับเกียรติและความสำเร็จ พร้อมทั้งโอกาสอันงดงามที่จะได้ประกอบการทำงานทางด้านกฎหมาย ซึ่งเป็นงานสำคัญที่สุดส่วนหนึ่งของบ้านเมือง

มีคำพูดที่พูดถึงนักกฎหมายอยู่อย่างหนึ่งว่า “คนที่ทำงานกับกฎหมายมาก ๆ มักจะติดอยู่กับตัวบทกฎหมาย” คำพูดอย่างนี้ดูจะไม่ใช่คำชม หากเป็นคำติตติงนักกฎหมายบางคน ที่ถือแต่ตัวกฎหมายเป็นหลักในการธำรงรักษาความยุติธรรม ซึ่งดูจะเป็นการคับแคบเกินไป และอาจทำให้รักษาความยุติธรรมไว้ได้ไม่เต็มที่ ผู้ทำหน้าที่พิทักษ์ความยุติธรรมหรือความเป็นธรรมจึงควรระมัดระวังให้มาก คือควรจะได้ทำความเข้าใจให้แน่ชัดว่ากฎหมายนั้นไม่ใช่ตัวความยุติธรรม เป็นแต่เพียงเครื่องมืออย่างหนึ่งสำหรับใช้ในการรักษาและอำนวยความยุติธรรมเท่านั้น การใช้กฎหมายจึงต้องมุ่งหมายใช้เพื่อรักษาความยุติธรรม ไม่ใช่เพื่อรักษาตัวบทของกฎหมายเอง และการรักษาความยุติธรรมในแผ่นดินก็มิได้มีวงแคบอยู่เพียงแค่ขอบเขตของกฎหมาย หากต้องขยายออกไปให้ถึงศีลธรรมจรรยาตลอดจนเหตุและผลตามเป็นจริงด้วย ท่านทั้งหลายชอบที่จะตั้งความคิดจิตใจไว้ให้ถูกต้องเป็นอิสระ ทั้งเพียรพยายามที่จะฝึกหัดตนให้เป็นคนกล้า หมายถึงกล้าที่จะทำตามความถูกต้อง เป็นธรรม ไม่ยอมตัวให้ติดอยู่กับความคิดและแบบวิธีอันคับแคบ เพื่อช่วยกันต่อสู้ป้องกันมิให้ความสุจริตยุติธรรมต้องถูกข่มยี้ให้เศร้าหมอง และกำจัดสิ่งๆที่เรียกว่าช่องโหว่ในกฎหมาย ให้ลดน้อยหมดสิ้นไป การใช้กฎหมายของเราก็จะบรรลุถึงจุดหมายอันสูงส่งที่มุ่งประสงค์ได้ในที่สุด

ขออวยพรให้ทุกคนประสบความสำเร็จในชีวิตและการงานพร้อมถ้วนทุกประการ



พระบรมราชาโชวก
ในโอกาสประธานศาลฎีกา^{๓๐} นำผู้พิพากษาเข้าเฝ้าฯ
ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่ครั้งแรก
ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน
วันพุธ ที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๒๘



การที่ผู้พิพากษาที่จะออกไปปฏิบัติงานในแง่นี้ต้องกล่าววาจานี้ก็นับว่ามีประโยชน์เพราะว่าท่านทั้งหลาย ได้รับการศึกษาทั้งได้รับการอบรมมาด้วยดี นับว่ามีความสามารถความรู้ทั้งในด้านวิชาการ ทั้งในด้านปฏิบัติมาพอควรแล้ว ก็พร้อมที่จะออกไปปฏิบัติงานที่สำคัญของผู้พิพากษา

การที่มีความรู้ดีมีความชำนาญแล้วพอสมควรก็จะต้องมีการตั้งใจให้ดี และที่ได้ปฏิญาณตนมีคำสำคัญขึ้นมาในคำปฏิญาณนี้สองครั้ง คือคำว่า บริสุทธิ์ใจ หมายความว่าทำทุกอย่างเต็มความสามารถ โดยที่คำน้อยในคำปฏิญาณเหมือนกัน โดยไม่มีอคติ ก็หมายความว่าจะต้องทำให้ถูกต้องตรงตามหลักวิชาและถูกต้องตามศีลธรรมตามสิ่งที่ดีที่งาม สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ยาก เพราะว่าเรียนรู้เท่าไร ๆ ถ้าไม่มีอยู่ในตัวหรือไม่เพาะอยู่ในตัวก็ไม่สามารถที่จะเรียน ฉะนั้นการเปล่งคำปฏิญาณนี้เป็นการเตือนและเป็นการช่วยให้ท่านได้ตั้งสติในความบริสุทธิ์และความปราศจากอคติ งานของผู้พิพากษานั้นเป็นงานที่ยากลำบากและซับซ้อน ไม่ได้เป็นงานที่เฉพาะ ต้องรู้จักจิตใจของคนและรู้จักชีวิตของคน ซึ่งถ้ามาพิจารณาดูว่าทำไมต้องมีผู้พิพากษา ทำไมจึงต้องมีกระบวนการยุติธรรม ก็เพราะว่ามีการเบียดเบียนกัน ซึ่งไม่มีใครชอบเบียดเบียนกัน แต่ก็อดไม่ได้ที่จะเบียดเบียนกัน เพราะมีความต้องการที่จะเอาเปรียบกันบ้าง มีความต้องการที่จะตามใจตนเองบ้าง ซึ่งเป็นธรรมดาซึ่งมีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง งานของผู้พิพากษานี้ก็เป็นการทำหรือเป็นการบรรเทาความเดือดร้อนที่มีข้อพิพาทต่าง ๆ มีเบียดเบียนต่าง ๆ ด้วยการให้ ประองดองกันบ้าง ปราบกันบ้าง หน้าที่ปราบปรามเป็นหน้าที่ของตำรวจ แต่หน้าที่จะให้ความยุติธรรมเป็นหน้าที่ของผู้พิพากษา หน้าที่นี้ยากเพราะว่า

ความเดือดร้อน ความยุ่งยากที่เกิดขึ้นมาก็เกิดมาจากความอคติของผู้อื่นนั่นเอง ฉะนั้นที่ผู้พิพากษาจะต้องมีความบริสุทธิ์ใจอย่างแท้จริงและความปราศจากอคตินั้น ก็เพราะว่าเราจะต้องมีหน้าที่ไปดับอคติดับความไม่บริสุทธิ์นั่นเอง ถ้าเราไม่ตั้งอยู่ในความบริสุทธิ์ใจ ไม่ตั้งอยู่ในความปราศจากอคตินั้นก็จะดับไม่ได้ ไม่มีทางที่ใช้คำว่าดับนั้นเพราะว่านี่ถึงว่าความวุ่นวายเดือดร้อนต่าง ๆ มันก็เหมือนไฟ ก็ใช้คำว่าเดือดร้อน ไฟมันร้อน เวลาร้อนร้อนรน คำนี้รู้สึกที่ไม่ค่อยดี ในที่นี้ถ้าดับไฟมันก็ต้องใช้ความเยือกเย็น แล้วก็ใช้ความนิ่มนวลที่จะสามารถบรรเทาลงไป แต่ไฟนั้นมันมีอยู่เสมอ แล้วก็ถ้าหากว่าใส่ไฟหมายความว่าเติมเชื้อเพลิงไปเรื่อย ๆ ไฟนี้ก็มีต่อไปเรื่อย ๆ ไฟนั้นจะไม่หยุดไม่มีทางหยุด เพราะว่าเชื้อเพลิงมีอยู่ตลอดเวลา เชื้อเพลิงก็อยู่ที่อคติ อยู่ที่ความไม่บริสุทธิ์นั่นเอง

ฉะนั้น ที่ท่านกล่าวถึงความบริสุทธิ์ใจและความปราศจากอคตินี้ จึงเป็นข้อที่สำคัญมากและเป็นข้อที่ยาก เห็นใจท่านทั้งหลายที่จะต้องไปทำหน้าที่ในการเป็นผู้พิพากษาที่เป็นงานที่หนัก เป็นงานที่เหนื่อย และเป็นงานที่จะต้องเสียสละอย่างมาก แต่ถ้าไม่มีความเสียสละไม่มีความเพียรพยายามฟันฝ่าความเหนื่อยนั้น ก็ป่วยการที่จะเป็นผู้พิพากษา จะเป็นผู้ที่สุขุมไฟเพิ่มเติม ผู้พิพากษานั้นถ้าได้ชื่อว่าเป็นผู้พิพากษาแล้วก็รักษาสัตย์ปฏิญาณไว้ก็เป็นสิ่งที่ดีที่สุด เป็นการทำหน้าที่โดยตรง ถ้าผิดพลาดไปก็เท่ากับเป็นการใส่เชื้อเพลิงที่รุนแรงมาก เหมือนฉีดน้ำมันเข้าไปในกองไฟ ทำให้ลุกโชนขึ้นไปแล้วก็ดับยาก ฉะนั้นก็ต้องมั่นอยู่ในคำปฏิญาณการนี้ก็จะต้องใช้การพิจารณาที่รอบคอบ การพิจารณานี้ก็มีเป็นกฎหมายว่าหลายบท แล้วแต่วิจารณ์ญาณของผู้พิพากษาจะกำหนดโทษหรือพิพากษาอย่างไร มีขอบเขต ฉะนั้นก็ต้องพิจารณาอย่างถ่องแท้

นอกจากนั้น นอกจากงานของผู้พิพากษา ก็จะต้องเป็นผู้ใหญ่ เป็นที่อาศัยเป็นที่พึ่งของประชาชน ทั่วไปด้วย เพราะว่าคนที่เกิดทำไม่ดีขึ้นมา ก็เพราะว่ามีความเดือดร้อน ความเดือดร้อนนี้เพราะปากไม่ดี เพราะ บรรยากาศ เพราะสิ่งที่มีไม่ปรารถนา คนที่หิวโหยยอมชวนขายหาทางที่จะหาอาหารใส่ท้อง ก็มีบ่อยครั้ง ที่เกิดเรื่องว่าเกิด อาชญากรรมเพราะว่าความจนมีมาก อย่างนั้นก็ต้องเข้าใจว่าเราสามารถที่จะบรรเทาได้ ต่อวงการเดียวกัน แต่ว่า ถ้าเราบรรเทาออกวงการก็เป็นสิ่งที่ดีที่สุด เพราะว่างานของศาลยุติธรรมนี้มีมากมาย เหลือเกินจนกระทั่งล้ม ไม่สามารถที่จะปฏิบัติ ฉะนั้น ถ้าสามารถที่จะป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นก่อนก็จะดี ส่วน อาชญากรรมที่มาจากความร้อนใจเป็นประจำ อาชญากรรมนั้นเราก็บรรเทายาก แต่อาจจะทำได้เหมือนกัน โดยที่ไม่ให้เขาไปทางที่ผิด ฉะนั้น หน้าทีของผู้พิพากษาในศาลเวลานั้นบัลลังก์ ก็ต้องมีความตรงมีความ บริสุทธิ์ใจปราศจากอคติโดยแท้ ให้ปฏิบัติโดยที่อาศัยระเบียบและกฎหมาย แต่นอกศาลก็มีหน้าที่เหมือน กันที่จะเป็นที่พึ่งของประชาชนทั่วไปให้ประชาชนที่มีความเดือดร้อนในกายหรือใจได้อาศัยได้ ดังนั้นท่านก็จะ ได้ปฏิบัติงานโดยครบถ้วนสมบูรณ์ทุกอย่าง และข้อนี้ก็สัมพันธ์กับผู้ใหญ่ ทั้งนี้เป็นความพอใจสูงสุดสำหรับ ผู้ที่ปฏิบัติงาน คือได้รับความนับถือจากประชาชนทั่วไป เป็นผู้ที่ไม่ได้ใจได้ ซื่อสัตย์ ทั้งในวงการ ทั้งในวงการ ฉะนั้น ท่านผู้มีหน้าที่สำคัญและมีเกียรติ คนข้างนอกอาจจะไม่ค่อยได้เห็น คือความหมายว่าไม่ทราบ แต่ท่าน ทราบเองแล้วก็จะภูมิใจได้

ฉะนั้น ก็ขอให้ท่านทั้งหลายสามารถที่จะปฏิบัติงานได้โดยครบถ้วนสมบูรณ์ และโอกาสนี้ก็ขอให้ มี กำลังกาย กำลังใจเป็นสิ่งสำคัญ เพราะว่าถ้าเราไม่แข็งแรงก็จิตใจเปลี่ยนไปด้วย แต่ว่าข้อสำคัญก็ขอให้ ท่านมีกำลังใจ เพราะว่ากำลังใจนี้จะทำให้สามารถปฏิบัติงานอย่างตรงดีที่สุด และทำให้มีความสำเร็จคือ ความดีขึ้น จนในที่สุด ก็จะมีความสุขความภูมิใจได้ ก็ขอให้มีความกำลังใจสมบูรณ์ทุกคน สามารถปฏิบัติงาน ครบถ้วนด้วย



พระบรมราชาวาท

ในโอกาสที่อัยการสูงสุด^{๓๒} นำอัยการจังหวัดผู้ช่วย สำนักงานอัยการสูงสุด
เข้าเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่
ณ ห้องประชุมสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
ชั้น ๑๔ อาคารเฉลิมพระเกียรติ โรงพยาบาลศิริราช
วันจันทร์ ที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔



ตามที่ท่านทั้งหลายได้กล่าวคำปฏิญาณ ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญว่าจะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริตและด้วยความตั้งใจดี ในการรักษาความยุติธรรม ในฐานะอัยการนั้น ท่านต้องนึกถึงว่าจะต้องรักษาคำปฏิญาณนี้ด้วยความเคร่งครัด ซึ่งจะทำให้ ท่านมีส่วนสำคัญในการรักษาความสงบ ความยุติธรรมในประเทศ อันเรามีความต้องการดั่งนั้น เพราะว่าประเทศชาติจะอยู่เย็นเป็นสุข ก็ต้องรักษาความยุติธรรมในหมู่ชน ทุกหมู่ ทุกเหล่า ถ้าท่านทำตามสัตย์ปฏิญาณนี้ด้วยความเคร่งครัด หมายความว่าท่านได้ปฏิบัติหน้าที่ของท่าน ในฐานะข้าราชการชั้นสูงในประเทศ และมีส่วนในการรักษาความเจริญ ความสุขของประเทศ ในประเทศที่ต้องมีความขัดแย้งอยู่บ้าง มากหรือน้อย ก็แล้วแต่สถานการณ์ มีอยู่เสมอไม่ใช่ไม่มี แต่ว่าถ้ามีเจ้าหน้าที่ที่รักษาความยุติธรรม รักษาความสงบได้อย่างเคร่งครัด ก็จะทำให้ประเทศชาติ อยู่ได้ อยู่เย็นเป็นสุขได้ ท่านก็มีหน้าที่ที่สำคัญ จึงต้องรักษาความในคำปฏิญาณอย่างเคร่งครัด ตลอดชีวิต และท่านจะได้ชื่อว่าได้ช่วยประเทศชาติให้อยู่เย็นเป็นสุข

ก็ขอให้ท่านสามารถที่จะปฏิบัติหน้าที่ ด้วยความเคร่งครัด เพื่อเป็นผู้ที่รักษา ความสงบร่มเย็นของประเทศชาติ ในเวลาเดียวกันก็ขอให้ท่านสามารถปฏิบัติหน้าที่ ด้วยความร่าเริง ด้วยความซื่อสัตย์ ด้วยความเข้มแข็ง ดั่งนั้นท่านก็จะได้ทำหน้าที่ และเมื่อทำหน้าที่แล้ว ท่านก็จะมีความสุข ความเจริญในส่วนตัวด้วย ก็ขอให้ท่านได้สำเร็จในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเคร่งครัดทุกคน





พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระราชทานพระบรมราโชวาท ในโอกาสที่
อัยการสูงสุด นำอัยการจังหวัดผู้ช่วย สำนักงานอัยการสูงสุด เข้าเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณก่อนเข้ารับหน้าที่
ณ ห้องประชุมสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์
ชั้น ๑๔ อาคารเฉลิมพระเกียรติ โรงพยาบาลศิริราช เมื่อวันที่ ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๕๔

พระราชโองการในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร

พระราชโองการ
ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตร
แก่ผู้สอบไล่ได้ของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา สมัยที่ ๖๘
ปีการศึกษา ๒๕๕๘
ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร
วันจันทร์ ที่ ๑๙ ธันวาคม ๒๕๕๙



พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ข้าพเจ้ามามอบประกาศนียบัตรแก่เนติบัณฑิต สมัยที่ ๖๘ ก่อนแต่จะมีเหตุที่ยังความโศกเศร้าอาลัยให้เกิดแก่คนไทยทั้งชาติ ขอแสดงความชื่นชมกับเนติบัณฑิตใหม่ทุกคน ที่ได้รับเกียรติและความสำเร็จพร้อมทั้งโอกาสอันงดงามที่จะได้ประกอบงานด้านกฎหมายเป็นหลักต่อไป

กฎหมายบ้านเมืองนั้น โดยหลักการ มีไว้สำหรับรักษาความยุติธรรมและความสงบเรียบร้อยในแผ่นดิน กล่าวโดยสรุปคือ ใช้เป็นแบบแผนแห่งความประพฤติปฏิบัติของมหาชนสถานหนึ่ง กับใช้เป็นแม่บทในการพิจารณาตัดสินความประพฤติปฏิบัติต่างๆ ให้เป็นไปโดยถูกต้องเที่ยงตรงสถานหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ เนติบัณฑิตซึ่งเป็นผู้รู้กฎหมาย และเป็นผู้ที่จะนำกฎหมายที่ตราไว้ไปสู่การปฏิบัติ จึงมีภาระหน้าที่ที่จะต้องธำรงไว้ซึ่งความถูกต้องเป็นธรรม โดยมีกฎหมายและระเบียบแบบแผนเป็นหนทางที่จะนำไปสู่ความเป็นธรรมนั้น ทุกคนจึงต้องยึดมั่นอยู่ในความซื่อสัตย์สุจริต มีความกล้าหาญที่จะยืนหยัดไว้ซึ่งความถูกต้องเป็นธรรม และต้องตั้งตนตั้งใจให้มั่นอยู่ในอุดมคติและจรรยาบรรณของนักกฎหมายโดยเคร่งครัด หากทุกคนร่วมมือร่วมใจกัน



สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ผู้สอบไล่ได้
ของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา สมัยที่ ๖๘ ปีการศึกษา ๒๕๕๘ ณ อาคารใหม่ สวนอัมพร
เมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๙

ปฏิบัติให้ได้ดังนี้ กฎหมายก็จะทรงคุณค่าอันสมบูรณ์ และบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ คือประชาชนได้รับความ
ยุติธรรมอันเที่ยงแท้ถ้วนหน้า และบ้านเมืองมีความผาสุกสงบอย่างแท้จริงและยั่งยืน

ขอพระบารมีแห่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร จงคุ้มครอง
รักษาเนติบัณฑิตใหม่ทุกคน และผู้มาร่วมในพิธีนี้ทุกท่าน ให้ประสบแต่ความสุข ความเจริญจงทุกเมื่อทั่วกัน



พระราชโอรส
ในพิธีพระราชทานประกาศนียบัตร
แก่ผู้สอบไล่ได้ของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา สมัยที่ ๖๙
ปีการศึกษา ๒๕๕๙
ณ ศาลาดุสิตาลัย สวนจิตรลดา
วันจันทร์ ที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๖๐



ข้าพเจ้ามีความยินดี ที่ได้มาร่วมในพิธีมอบประกาศนียบัตรแก่เนติบัณฑิต สมัยที่ ๖๙ ในวันนี้ ขอแสดงความชื่นชมกับเนติบัณฑิตใหม่ทุกคน ที่ได้รับเกียรติและความสำเร็จ

เนติบัณฑิตทุกคน ถือได้ว่าเป็นผู้รู้กฎหมาย และได้รับการยอมรับให้ประกอบวิชาชีพทางกฎหมายได้ แต่การประกอบวิชาชีพนั้น นอกจากความรู้แล้ว ยังมีปัจจัยอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน ก็คือ จริยธรรมในวิชาชีพนี้ จะทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับความศรัทธาเชื่อถือจากบุคคลทั่วไป และจากผู้ร่วมวิชาชีพด้วยกัน เป็นปัจจัยอุดหนุนส่งเสริมการปฏิบัติงานทุกอย่าง ให้ดำเนินไปด้วยดีมีประสิทธิภาพ ด้วยเหตุนี้ การจะประกอบวิชาชีพทางกฎหมายให้สำเร็จผลที่ดี จึงไม่ได้อยู่ที่ความรู้เพียงอย่างเดียว จำเป็นต้องยึดถือปฏิบัติตามวิชาชีพอย่างเคร่งครัด ก็จะเป็นการเชิดชูเกียรติภูมิแห่งวิชาชีพ อันเป็นศักดิ์ศรีและความภาคภูมิใจของนักกฎหมายทั้งปวง จึงขอให้ทุกคนเอาใจใส่ยึดมั่นในจริยธรรมแห่งวิชาชีพกฎหมาย พร้อมทั้งช่วยกันส่งเสริมและสอดส่องให้ผู้ร่วมวิชาชีพเดียวกันยึดถือปฏิบัติด้วยความตั้งใจและเต็มใจ เพื่อให้งานด้านกฎหมายที่แต่ละคนมีส่วนร่วมอยู่ ดำเนินไปด้วยความสุจริตเที่ยงตรง สามารถอำนวยความผาสุกยุติธรรมได้อย่างแท้จริง และเป็นศรัทธาเชื่อถือในเกียรติและศักดิ์ศรีตลอดไป

ขออวยพรให้เนติบัณฑิตใหม่ทุกท่าน ประสบความสุขความสำเร็จในชีวิตและหน้าที่การงาน ทั้งขอให้ทุกท่านที่มาร่วมประชุมในพิธีนี้ มีความผาสุกสวัสดิ์จงทุกเมื่อทั่วกัน





สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร พระราชทานประกาศนียบัตรแก่ผู้สอบไล่ได้
ของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา สมัยที่ ๖๙ ปีการศึกษา ๒๕๕๙ ณ ศาลาดุสิดาลัย
สวนจิตรลดา เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๐



พระดำรัสในพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา

Keynote Address by Her Royal Highness
Princess Bajrakitiyabha Mahidol
Given at the 2nd TIJ Public Forum
on the Rule of Law and Sustainable Development
The United Nations Conference Centre,
Bangkok, 22 February 2017




Mr. Luc Stevens, United Nations Resident Coordinator and UNDP Resident Representative

Mr. Jeremy Douglas, the Regional Representative of the United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) for Southeast Asia and the Pacific

Dr. Kittipong Kittayarak, Executive Director of Thailand Institute of Justice,
Distinguished Speakers,
Ladies and Gentlemen,

It gives me a great honor to speak at the TIJ Public Forum on the Rule of Law and Sustainable Development. This event is both timely and important as we undertake to implement the Sustainable Development Agenda. It also gives me an opportunity to fulfill my new role as the UNODC Goodwill Ambassador for Southeast Asia by addressing the topic of the rule of law and its connection with a broader issue of sustainable development.




The world has learned many good lessons in finding the path toward sustainable development. The Millennium Development Goals provide powerful framework for the international community by setting clear targets to guide our efforts in tackling extreme poverty, hunger, and disease while ensuring environmental sustainability. The MDGs were successful in many aspects. But there were also some setbacks. Many believe our efforts would have been better paid off, if more attention were given to issues such as justice and the rule of law, as they are important underpinnings of sustainable development.

The international community has now agreed to do things differently when it comes to the SDGs. We recognize that the rule of law, peace, justice and security are part of our jobs to realize sustainable development. The rule of law has become one of the clear targets to guide our efforts to transform the world we live in.

As other distinguished speakers have already pointed out, the rule of law does not only stand as a goal, in and for itself. It also provides enabling environment for the achievement of other goals. When effective, the rule of law provides a society with a clear sense of assurance that the use of coercive power by the government, the utilization of natural resources, and the promotion of economic development, to name but a few, will be for the benefit of everyone.

In the broad sense, the rule of law also provides a condition in which the citizens enjoy their fundamental rights without fear of discrimination. Indeed, the rule of law forms an indispensable part of our endeavor to achieve sustainable development.

While its significance is broadly accepted, when it comes to the meaning, or rather meanings, of the rule of law, the consensus is clearly lacking. Most of us subscribe to the notion that for the rule of law to exist, there must be certain elements, such as the supremacy of law and due process. Some prefer to extend its scope to encompass the protection of fundamental rights. And the list can go on.




We should not allow the somewhat disputed nature of the concept of the rule of law, to discourage us. After all, the debate over the definition of a complex idea like the rule of law can be a normal and healthy process. While we can benefit from engaging in theoretical discussion, we can also be pragmatic. We can attempt to find linkage between the rule of law and concrete endeavors that we undertake. We can connect and anchor the concept with specific spheres of what we do, and thus gradually deepening its root within our society.

In my line of work as a public prosecutor and in my duty to uphold the law, I come across, almost on a daily basis, stories of those who come into contact with the justice system. Each story is unique, but they also testify to the fact that knowledge of the law is important. But perhaps more important is the attitude and awareness of the people. They need to regard the law as something that should be respected. A society where its members share this kind of awareness is a society that firmly adheres to the rule of law, and this is a solid ground upon which we should build our development efforts.

Ladies and Gentlemen,

I believe we can all agree that a shared belief among people that the law should be respected, is a crucial requirement for robust rule of law, and also for development. But such an attitude does not come by easily. In some cases, it takes generations, with constant efforts, for such an attitude to take root. But it is possible.

The story about how constant efforts can help bring communities previously faced with tremendous challenges, to build such a robust culture of lawfulness, may be useful as an illustration here.



This story has often been told as the story of alternative development, pioneered and championed by many, including His Majesty King Bhumibol Adulyadej. To me, it is also a story about how the rule of law helped bring about sustainable development, and vice-versa. Alternative development may be unique in that it is a development-led approach to deal with illicit crop cultivation. But at its core, it also illustrates how development initiatives need to be based on clear understanding of the needs of the people and helping the disempowered to gradually re-build their community and strengthen the rule of law.

For how is the law to be enforced, when faced with the stories of these hill-tribe villagers whose lives had long depended on illicit crop cultivation, and whose lives clearly lacked basic necessities?

Clearly, the answer was not simple. But what was crucial is the recognition that it made no sense to demand strict adherence to the formal legal rules from these people when they were still lacking almost all fundamental means for livelihoods. Only when these basic needs were met, can there be a proper place for law and order consideration. With a clear focus on helping these people regain their ability to earn 'licit' livelihoods, the initiatives by His Majesty the late King provided basic underpinnings for the rule of law to take root.

I have visited these villages on several occasions, and what I saw convinced me that these people have truly transformed. The process may be slow, lasting over forty-something-years after His Majesty the late King first set foot in those areas, but the kind of awareness I mentioned earlier has clearly taken deep root in the communities. When I talked to the village leaders and the younger members of the community, I saw their pride. While listening to these villagers, I came to recognize that they have already promoted among themselves a culture of lawfulness. They do not wait for the laws to be enforced. They rediscover the power of traditions and other norms to keep community members in check to ensure that law is respected.

Ladies and Gentlemen,

Through this concrete example, I hope to convince you that the issue of the rule of law and sustainable development can and should be addressed at all levels. As the Goodwill Ambassador, I look forward to working with the UNODC to bring about such recognition and to assist in the efforts by the Office to enhance the rule of law in Southeast Asia. The collaboration among nations in this region have been progressively strengthened in most sectors, thanks to joint commitments to build the strong and resilient ASEAN Community. As such, I believe there are plenty of potentials and opportunities to work closely with stakeholders and to address the issue of common interest within the ASEAN framework and among its member countries.


In moving forward, please allow me to summarize a few lessons learned from the example that I have shared with you on the alternative development initiatives.

Firstly, the rule of law is not only for lawyers. Nor should it be limited to the purview of the judiciary or the justice system. As we have seen, the rule of law is an essential part of people's lives. It can be felt and realized by the people in the far-reaching places, regardless of their stance with respect to access to economic opportunities, public services or legal identity. The linkage between the rule of law and sustainable development may be complex or interlinked in various ways. But, for this very reason, it is crucial that we ourselves to appreciate such interplay at work.

I am very glad that today we will have a chance to learn from distinguished speakers on the linkage between the rule of law and sustainable development from various perspectives, from the international development, to the human rights and community development. I hope that this type of inter-disciplinary discussion and exchange of ideas will continue, as we build this important body of knowledge from broad perspectives.



การประชุมเวทีสาธารณะว่าด้วยหลักนิติธรรมและการพัฒนาที่ยั่งยืน ครั้งที่ ๒ “หลักนิติธรรมกับการพัฒนาระหว่างประเทศ สิทธิมนุษยชน และการพัฒนาชุมชน” ณ ศูนย์การประชุมสหประชาชาติ ถนนราชดำเนินนอก กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐



Under the framework of the rule of law and sustainable development, there remain a number of cross-cutting issues that we can discuss, such as the fight against corruption, or mutual assistance in addressing transnational crimes, for example. Wider discussion in Thailand and in the region will help to strategize our plans to overcome challenges in attaining the Sustainable Development Goals.

Secondly, as the rule of law and sustainable development are inter-disciplinary in nature, the involvement from people of all sectors is needed. In this regard, I would like to congratulate the network of emerging leaders from public and private sectors who have come together in the TIJ Executive Programme of the Rule of Law and Development. This type of network will allow exchange of views and ideas and will help us translate those ideas into actions. I am looking forward to seeing more networks of actors join hands and work together.

Lastly, as an individual, I believe there is no standard to-do-list in strengthening the rule of law for sustainable development. Our focus and efforts should also reflect the specific contexts and situations where we work. Different areas of interest also lead to different perspectives. Mine was in the area of criminal justice, but others may find that they can contribute more on health, employment, anti-corruption, environmental protection or poverty reduction.

Although our perspectives may be different, I believe we all share the common values. Everyone knows that the rule of law is about lawfulness, fairness, equality, non-discrimination, non-violence, and respect for human rights. Any action we take to uphold these values would already serve as our contribution - as an individual - to achieve the sustainable development.

On that note, I conclude my remarks, and I thank you all very much for your kind attention.



คำแปล

พระดำริสในพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา
ประทานแก่ผู้เข้าร่วมการประชุมเวทีสาธารณะ
ว่าด้วยหลักนิติธรรมและการพัฒนาที่ยั่งยืนครั้งที่ ๒
ณ ศูนย์การประชุมสหประชาชาติ ถนนราชดำเนินนอก กรุงเทพฯ
วันพุธ ที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐



คุณลลิต สตีเฟน ผู้ประสานงานองค์การสหประชาชาติประจำประเทศไทยและผู้แทนสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติประจำประเทศไทย

คุณเจเรมี ดักลาส ผู้แทนสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติประจำภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และแปซิฟิก

ดร. กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ ผู้อำนวยการสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย

วิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิ

ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย

ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้มาเข้าร่วมการประชุมเวทีสาธารณะว่าด้วยหลักนิติธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืน การประชุมในวันนี้ทั้งมีความสำคัญและเหมาะสมแก่สมัยเพราะเราต่างกำลังมุ่งมั่นดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน นอกจากนี้ยังเป็นโอกาสให้ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงความสำคัญของหลักนิติธรรมซึ่งเชื่อมโยงกับประเด็นสำคัญได้แก่หัวข้อเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืน และได้เริ่มปฏิบัติหน้าที่ในบทบาทใหม่ในฐานะทูตสันถวไมตรีสำหรับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตามที่ได้รับแต่งตั้งจากสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติด้วย

ประชาคมนานาชาติได้รับบทเรียนที่ดีหลายประการในการแสวงหาหนทางเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน เราได้เรียนรู้ว่าเป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษคือกรอบการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ทำให้เราเห็นเป้าหมายที่ชัดเจนในการดำเนินความพยายามเพื่อต่อสู้กับปัญหาความยากจนแร้นแค้น ความหิวโหย และโรคภัยไข้เจ็บ ในขณะที่พยายามรักษาความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหัสวรรษนั้น บรรลุผลสำเร็จด้วยดีในหลายด้าน แต่ก็ยังมีอุปสรรคอยู่บางประการ หลายคนยังเชื่อว่าเราน่าจะบรรลุผลสำเร็จได้มากกว่านี้ หากเราให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องความยุติธรรมและหลักนิติธรรมมากขึ้นในฐานะที่เป็นรากฐานอันสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน

มาถึงวันนี้เมื่อเรามีเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนมาแทนที่แล้ว ประชาคมนานาชาติจึงเห็นพ้องกันว่าเราจะต้องใช้แนวทางที่ดีกว่าเดิม เราได้ตระหนักแล้วว่าหลักนิติธรรม ความสงบสุข ความยุติธรรม และความมั่นคง เป็นส่วนหนึ่งของภารกิจของเราทุกคนในการทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน หลักนิติธรรมได้กลายมาเป็นเป้าหมายที่ชัดเจนและช่วยกำหนดทิศทางให้เราดำเนินความพยายามเพื่อเปลี่ยนแปลงโลกของเราให้ดีขึ้น

ดังที่ผู้ทรงคุณวุฒิท่านอื่น ๆ ได้กล่าวไปข้างแล้ว หลักนิติธรรมนั้นไม่ได้เป็นแค่เป้าหมายการพัฒนาในตัวของมันเอง แต่ยังเป็นปัจจัยสนับสนุนเพื่อให้เราสามารถบรรลุเป้าหมายการพัฒนาอื่น ๆ ได้ดีอีกด้วย หลักนิติธรรมที่ทำหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นในหลักประกันอย่างชัดเจนว่าการใช้อำนาจบังคับของรัฐก็ดี การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติก็ดี รวมไปถึงการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจก็ดี จะเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของสมาชิกทุกคนในสังคม

หลักนิติธรรมในความหมายอย่างกว้างช่วยให้เกิดสภาพที่ประชาชนพลเมืองได้รับการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ ด้วยเหตุนี้ หลักนิติธรรมจึงเป็นองค์ประกอบส่วนสำคัญในความพยายามของเราทุกคนที่จะทำให้การพัฒนาที่ยั่งยืนบรรลุผล

ถึงแม้ทุกฝ่ายจะเห็นตรงกันว่าหลักนิธธรรมนั้นมีความสำคัญ แต่เรายังคงไม่สามารถจะมีฉันทามติร่วมกันได้ว่าหลักนิธธรรมหมายถึงอะไร เราทำส่วนใหญเห็นว่าการที่หลักนิธธรรมจะดำรงอยู่ได้นั้นจำเป็นต้องมีองค์ประกอบพื้นฐานบางประการ เช่น หลักกฎหมายเป็นใหญ่ หรือกระบวนการที่ชอบด้วยครรลอง บางคนเลือกที่จะขยายขอบเขตนิยามออกไปให้ครอบคลุมถึงการคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานด้วย องค์ประกอบที่อาจเพิ่มเติมเข้ามาได้นี้ยังมีอีกมาก

ข้าพเจ้าเชื่อว่าถึงแม้จะยังมีความคิดเห็นที่แตกต่างกันอยู่พอสมควรในการมองหลักนิธธรรมในแง่แนวความคิด แต่เราก็ไม่ควรปล่อยให้ธรรมชาติของหลักนิธธรรมในข้อนี้ทำให้ความมุ่งมั่นของเราต้องลดน้อยถอยลงไป อันที่จริงแล้วการถกแถลงในเรื่องนิยามของแนวความคิดที่มีความซับซ้อนอย่างเช่น หลักนิธธรรมนั้นย่อมเป็นเรื่องปกติธรรมดาแกมยังมีคุณค่าในเชิงทฤษฎีเสียด้วยซ้ำ แต่ในบางกรณีเราก็อาจใช้ประสบการณ์ตรงของเราเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจกับหลักนิธธรรมนี้ได้

สำหรับข้าพเจ้าผู้มีหน้าที่ผดุงไว้ซึ่งกฎหมายในฐานะพนักงานอัยการนั้น ข้าพเจ้าได้พบเรื่องราวและชีวิตของคนที่ต้องเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมอยู่เป็นประจำแทบจะทุกวัน แต่ละคนก็มีเรื่องราวแตกต่างกันไปไม่ซ้ำกัน แต่เรื่องราวเหล่านี้ต่างก็ช่วยยืนยันข้อเท็จจริงประการหนึ่งที่ว่าความรู้ความเข้าใจในกฎหมายนั้นเป็นสิ่งสำคัญ แต่สิ่งที่อาจสำคัญยิ่งไปกว่านั้นคือทัศนคติและความตระหนักรู้ของประชาชน กล่าวคือคนทั่วไปในสังคมควรต้องมีความเห็นร่วมกันว่ากฎหมายเป็นสิ่งอันพึงปฏิบัติตาม สังคมใดที่ประชาชนมีความตระหนักร่วมกันเช่นว่านี้ สังคมนั้นย่อมมีหลักนิธธรรมดำรงอยู่อย่างแน่นแฟ้น และสังคมเช่นนี้ย่อมเป็นรากฐานอันมั่นคงสำหรับที่เราจะได้ต่อยอดการพัฒนาให้งอกงาม

ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย

ข้าพเจ้าเชื่อว่าเราน่าจะเห็นตรงกันแล้วว่าความเชื่อมั่นร่วมกันของประชาชนว่ากฎหมายคือสิ่งที่ควรปฏิบัติตามนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้หลักนิธธรรมมีความเข้มแข็ง อีกทั้งยังเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการพัฒนาด้วย แต่ทัศนคติร่วมกันเช่นว่านี้ไม่ใช่สิ่งที่เกิดได้โดยง่าย ในบางกรณีเราต้องทุ่มเทความพยายามอย่างต่อเนื่องและใช้เวลาหลายชั่วอายุคน กว่าทัศนคติเช่นว่านี้จะลงหลักปักฐานได้มั่นคง ถึงแม้จะยากเย็น แต่ก็อยู่ในวิสัยที่ทำให้เป็นจริงขึ้นได้

สำหรับเราท่านในที่นี้เราอาจมองเห็นตัวอย่างที่ดีได้จากอุทธาหรณ์สักเรื่องหนึ่ง ซึ่งชี้ให้เห็นถึงการดำเนินความพยายามอย่างไม่ลดละเพื่อช่วยเหลือคนกลุ่มหนึ่งที่ต้องเผชิญกับอุปสรรคอันท้าทายมากมาย ให้สามารถสร้างวัฒนธรรมแห่งการเคารพกฎกติกาขึ้นได้อย่างมั่นคง

เรื่องราวที่ข้าพเจ้าจะขอกล่าวถึงนี้ บ่อยครั้งมีผู้เรียกขานว่าเป็นเรื่องราวของการพัฒนาทางเลือก ซึ่งเป็นความพยายามร่วมกันของหลายฝ่ายเพื่อสนองพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร สำหรับข้าพเจ้าเรื่องราวนี้ยังเป็นอุทธาหรณ์ที่ช่วยเตือนใจให้ระลึกว่าหลักนิติธรรมช่วยให้เกิดการพัฒนายั่งยืน และการพัฒนายั่งยืนมีส่วนช่วยจรรโลงหลักนิติธรรมให้มั่นคงได้อย่างไร อีกด้วย การพัฒนาทางเลือกเป็นแนวทางที่เน้นการใช้การพัฒนาการแก้ไขปัญหาคาการปลูกพืชเสพติดที่ผิดกฎหมาย แม้จะอยู่ในบริบทอันเฉพาะเจาะจง แต่โดยเนื้อแท้แล้วการพัฒนาทางเลือกเป็นตัวอย่างที่ดีที่ชี้ให้เห็นว่าความริเริ่มด้านการพัฒนาต่างๆ นั้นจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การคำนึงถึงความต้องการของประชาชน และการให้ความช่วยเหลือเพื่อให้ผู้ที่ขาดแคลนโอกาส มีพลังที่จะค่อย ๆ พลิกฟื้นให้ชุมชนกลับมาเข้มแข็งและช่วยเสริมสร้างหลักนิติธรรมให้มั่นคง

ที่กล่าวเช่นนั้นก็เพราะในบริบทเช่นนั้น คำถามสำคัญคือการบังคับใช้กฎหมายเพียงลำพังจะเป็นหลักประกันว่าจะสามารถอำนวยยุติธรรมได้อย่างแท้จริงหรือไม่ เมื่อคำนึงว่าชีวิตของชาวเขาในหมู่บ้านอันห่างไกลเช่นนั้นยังขาดแคลนปัจจัยพื้นฐานต่าง ๆ อยู่อีกมากซึ่งทำให้จำเป็นต้องไปพึ่งพาการปลูกพืชผิดกฎหมายมาเป็นเวลาช้านาน?

แน่นอนว่าคำถามเช่นนี้ไม่อาจหาคำตอบได้โดยง่าย แต่สิ่งสำคัญก็คือความตระหนักรู้ว่าการเรียกร้องให้คนที่ยังขาดแคลนแม้กระทั่งปัจจัยพื้นฐานในการทำมาหาเลี้ยงชีวิต ต้องปฏิบัติตามกติกาที่เป็นลายลักษณ์อักษรโดยเคร่งครัดนั้น อาจจะไม่ได้เป็นหนทางแก้ไขปัญหาคาที่ตันทัน เราสามารถหิยบายประเด็นว่าด้วยกฎหมายและความสงบเรียบร้อยมาพิจารณากันได้จริง ๆ หรือ ในเมื่อความจำเป็นพื้นฐานในชีวิตของบุคคลในสถานะเช่นนั้นยังไม่ได้รับการดูแลช่วยเหลือเลยแม้แต่น้อย โครงการในพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ นั้นมีจุดเน้นที่ชัดเจนที่จะมุ่งช่วยเหลือให้ชาวเขาเหล่านั้นสามารถกลับมายืนบนลำแข้งของตัวเองเพื่อประกอบสัมมาชีพที่ชอบได้อีกครั้งหนึ่ง ด้วยเหตุนี้โครงการต่างๆ ที่ได้ทรงริเริ่มจึงมีส่วนช่วยให้เงื่อนไขอันเป็นรากฐานของหลักนิติธรรมสามารถหยั่งรากลงไปในสำนึกของคนในชุมชนดังกล่าวได้

ข้าพเจ้าได้มีโอกาสเดินทางไปเยี่ยมเยียนหมู่บ้านเหล่านี้ในหลายโอกาส สิ่งที่ข้าพเจ้าได้พบทำให้ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตของคนเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นของจริง กระบวนการเปลี่ยนแปลงอาจจะเกิดขึ้นได้ช้า และใช้เวลากว่าสี่สิบปีนับตั้งแต่คราวแรกที่รอยพระบาทได้ประทับลงบนผืนดินของหมู่บ้านเหล่านั้น แต่ก็เห็นได้ชัดเจนว่าสำนึกกรวมในแบบที่ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงแล้วนั้นได้ฝังรากลึกลงในชุมชนเหล่านี้ เมื่อข้าพเจ้าได้พูดคุยกับผู้หลักผู้ใหญ่และคนรุ่นใหม่ในหมู่บ้านชาวเขา ข้าพเจ้าจึงได้ทราบว่าคุณคนในชุมชนได้ร่วมแรงร่วมใจกันสร้าง *วัฒนธรรมแห่งการเคารพกฎกติกา* ขึ้นด้วยมือของพวกเขาเอง โดยไม่ต้องรอให้ทางการเข้ามาบังคับใช้กฎหมายเสียด้วยซ้ำ คนในหมู่บ้านค้นพบว่าขนบธรรมเนียมต่าง ๆ รวมไปถึงบรรทัดฐานในรูปแบบอื่น สามารถนำไปใช้กำกับพฤติกรรมของผู้คนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้มีหลักประกันว่าคนจะเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย

ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย

ข้าพเจ้าหวังว่าตัวอย่างอันเป็นรูปธรรมที่ได้ยกมาเล่าให้ท่านทั้งหลายฟังนี้ จะช่วยให้ท่านเห็นคล้อยตามข้าพเจ้าว่าประเด็นเรื่องหลักนิติธรรมและการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น เป็นสิ่งที่เราสามารถหยิบยกมาพิจารณาดำเนินการได้ในทุกระดับ และควรอย่างยิ่งที่เราจะดำเนินการเช่นนั้น ในฐานะทูตสันถวไมตรี ข้าพเจ้ามีความยินดีที่จะทำงานร่วมกับสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ เพื่อช่วยกันปลูกฝังความตระหนักรู้เช่นว่านี้ให้เกิดขึ้น และยินดีที่จะสนับสนุนความพยายามของสหประชาชาติในอันที่จะส่งเสริมให้หลักนิติธรรมมีความมั่นคงยิ่งขึ้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความร่วมมือระหว่างประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ได้ดำเนินไปด้วยดีอยู่แล้วในหลายสาขา เพราะแต่ละประเทศมีความมุ่งมั่นร่วมกันที่จะสร้างประชาคมอาเซียนให้มีความเข้มแข็งและสามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ดี ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงเชื่อมั่นว่ายังมีช่องทางและโอกาสอีกมากที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่าง ๆ จะได้ร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ร่วมกันทั้งภายใต้กรอบของอาเซียนและระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนด้วยกันเอง

เพื่อให้พอมองเห็นแนวทางที่เราจะดำเนินการร่วมกันในอนาคตข้างหน้า ข้าพเจ้าจะขอสรุปประเด็นสำคัญที่เราได้เรียนรู้ร่วมกันจากตัวอย่างเรื่องการพัฒนาทางเลือกที่ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงแล้ว สักสองสามประเด็นดังนี้

แง่คิดประการแรกคือ หลักนิติธรรมมีความสำคัญไม่เพียงเฉพาะสำหรับนักกฎหมาย อีกทั้งไม่ควรจำกัดอยู่เพียงแค่แวดวงตุลาการหรือกระบวนการยุติธรรมเท่านั้น เราได้เห็นแล้วว่าหลักนิติธรรมเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในชีวิตของคน หลักนิติธรรมสามารถสัมผัสได้แม้กระทั่งในกลุ่มคนที่อยู่ในถิ่นทุรกันดารห่างไกล ไม่ว่าคนเหล่านั้นจะอยู่ในสถานะใดในแง่การเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจ การเข้าถึงบริการสาธารณะหรืออัตลักษณ์ในทางกฎหมาย ความเชื่อมโยงระหว่างหลักนิติธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนอาจจะมีผลละเอียดอ่อน ซับซ้อน และสัมพันธ์กันได้หลายแง่มุม แต่ด้วยเหตุผลข้อนี้เองที่เราควรต้องพยายามศึกษาเพื่อให้เข้าใจความสัมพันธ์อันซับซ้อนเช่นนั้น

ข้าพเจ้ารู้สึกยินดียิ่งที่ในวันนี้เราจะได้มีโอกาสเรียนรู้จากผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านเกี่ยวกับความเชื่อมโยงระหว่างหลักนิติธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนจากหลากหลายมุมมอง ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในกรอบระหว่างประเทศ การคุ้มครองสิทธิมนุษยชน ไปจนถึงการพัฒนาชุมชน ข้าพเจ้าหวังว่าการอภิปรายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในลักษณะสหสาขาเช่นนี้จะดำเนินต่อไป พร้อม ๆ กับที่เราท่านทั้งหลายช่วยกันสร้างองค์ความรู้ในสาขานี้ให้งอกงามเพิ่มพูนยิ่งขึ้นโดยอาศัยมุมมองที่หลากหลายเช่นนี้ต่อไป

ในกรอบว่าด้วยหลักนิติธรรมและการพัฒนาที่ยั่งยืน ยังคงมีประเด็นอันคาบเกี่ยวหลายสาขาอีกมากมายให้เราได้ปรึกษาหารือกัน ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอร์รัปชัน หรือการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อรับมือกับอาชญากรรมข้ามชาติ การอภิปรายในวงกว้างเช่นนี้ ทั้งในประเทศไทยเองและในภูมิภาคจะช่วยให้เราสามารถกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการรับมือกับความท้าทายต่าง ๆ ในการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

แง่คิดประการที่สองคือ ด้วยเหตุที่หลักนิติธรรมและการพัฒนาที่ยั่งยืนมีธรรมชาติเหมือนกัน ประการหนึ่งคือความเป็นสหวิทยาการ ในการทำงานเราจึงต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงขอแสดงความยินดีกับเครือข่ายผู้นำรุ่นใหม่จากทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรอบรมผู้บริหารเพื่อส่งเสริมหลักนิติธรรมและการพัฒนา ซึ่งจัดโดยสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย เครือข่ายเช่นนี้จะช่วยให้เกิดการแลกเปลี่ยนมุมมองและความคิดเห็นและจะช่วยให้เราแปลงความคิดไปสู่การปฏิบัติได้จริง ข้าพเจ้าหวังว่าในอนาคตเราจะได้เห็นผู้แทนจากหลากหลายวงการมารวมกลุ่มกันมากขึ้นเพื่อให้เครือข่ายความร่วมมือเช่นนี้ขยายวงออกไปในอนาคต

ประการสุดท้ายคือ ในฐานะคนธรรมดาคนหนึ่ง ข้าพเจ้าเชื่อว่าไม่มีแบบแผนตายตัวว่าเราควรต้องทำอะไรกันบ้างในการส่งเสริมหลักนิติธรรมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน จุดเน้นของเราก็คือ แนวทางการทำงานที่ดี ย่อมต้องสัมพันธ์และสอดคล้องกับบริบทและสถานการณ์อันมีลักษณะเฉพาะในแวดวงที่เราทำงานอยู่ ความสนใจในกรอบงานที่แตกต่างกันย่อมนำไปสู่มุมมองที่แตกต่างกันได้ มุมมองของข้าพเจ้าอาจจะเน้นกระบวนการยุติธรรมทางอาญา แต่ผู้อื่นอาจมีความสนใจและความถนัดที่จะทำงานในสาขาอื่น ๆ เช่น การสาธารณสุข การจ้างงาน การปราบปรามคอร์รัปชัน การสงวนรักษาสิ่งแวดล้อม หรือการจัดความยากจนก็ได้

เราอาจมีมุมมองที่แตกต่างกันได้ แต่ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่าเราสามารถจะมีคุณค่าร่วมกันได้ เราทุกคนทราบดีว่าหลักนิติธรรมเป็นเรื่องการเคารพกฎกติกา เป็นเรื่องของความเป็นธรรม ความเท่าเทียมกัน การไม่เลือกปฏิบัติ การไม่ใช้ความรุนแรง และการเคารพในสิทธิมนุษยชน ไม่ว่าเราจะทำอะไรก็ตาม หากเราทำไปเพื่อจรรโลงคุณค่าเหล่านี้แล้ว ในฐานะธรรมดาคนหนึ่งก็เท่ากับว่าเราได้มีส่วนในการช่วยเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนแล้วในทางหนึ่งเหมือนกัน

ข้าพเจ้าขอฝากประเด็นเหล่านี้ไว้ และขอจบคำกล่าวของข้าพเจ้าแต่เพียงเท่านี้ ขอขอบใจทุกท่านที่สนใจติดตามรับฟัง



Video–Message by Her Royal Highness Princess Bajrakitiyabha
Given at the 3rd TIJ Public Forum
on the Rule of Law and Sustainable Development
Dusit Thani Hotel, Bangkok, 17 July 2017




It is my privilege to serve as the UNODC Goodwill Ambassador on the Rule of Law for Southeast Asia. In that capacity, I have had the opportunity to meet many persons.

The concerns, hopes and dreams that they have shared with me are familiar to us all. We all want a good education, a good job, and an affordable and comfortable home, and we all want to safeguard the health of our family. And yet, many persons have met with difficulties in securing these and other basic needs.

Against this backdrop, I have become increasingly convinced of the importance of the rule of law in the development of our societies. To some persons whom I have met, the concept of the “rule of law” may seem something distant from their everyday life. I have sought to explain to them that the rule of law is much more than court cases and lawyers. The rule of law is needed to make our educational system, our working life, our housing and our health care institutions more effective, accountable and inclusive.

For example, our right to own land and a home depends on a fair and clear system of ownership. When ownership is based on law – and on the rule of law – it is predictable. It can be registered and recognized by the local community and the state. Education and employment are other examples where elements of the rule of law such as access, fairness and equality play a crucial role.



In 2015, the United Nations General Assembly adopted the 2030 Agenda for Sustainable Development. This Agenda recognizes the importance of many different sectors, such as those that I have mentioned. It also recognizes the overarching importance of the rule of law, together with the importance of a peaceful and stable society that responds effectively to crime.

In my work as a prosecutor, I often meet persons who have chosen the wrong path in life, and committed crime. It is important to bring offenders to justice, but we should ensure that the justice system itself follows the rule of law, by full application of such principles as gender sensitivity, and by finding an outcome that best ensures reintegration of the offender into society.

In the longer term, we should tackle the factors that may lead to crime. For example, in remote areas of Thailand, we have had success in reducing illegal opium poppy cultivation. Under the guidance of His Majesty the late King Bhumibol Adulyadej, we adopted a people-centered “alternative development” approach to support persons and communities facing difficulties in obtaining ordinary livelihoods. We were able to show them that, when given the opportunity, they can choose to turn away from opium, and produce and market legal crops such as coffee - that they can help strengthen peaceful and just communities where the rule of law helps them achieve their goals, not work against them.

The Sustainable Development Goals extend to 2030. Achieving these goals requires trust and confidence in the law that is not so different from the trust and confidence felt by the local communities in the context of alternative development. It also requires that we all work together – as citizens, as public officials, as people in the private sector. We need to foster that trust in many sectors, which are interrelated with one another and which rest on the foundation of the rule of law.

It is in this spirit that we should continue to work together, for the benefit of all.



คำแปล
ความจากวัดักศน์
พระดำรัสในพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา
ประทานแก่ผู้เข้าร่วมการประชุมเวทีสาธารณะ
ว่าด้วยหลักนิติธรรมและการพัฒนาที่ยั่งยืน ครั้งที่ ๓
ณ โรงแรมดุสิตธานี กรุงเทพฯ
วันจันทร์ ที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๕๖๐



ข้าพเจ้ารู้สึกเป็นเกียรติที่ได้ปฏิบัติหน้าที่ทูตสันถวไมตรีด้านหลักนิติธรรมสำหรับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของสำนักงานว่าด้วยยาเสพติดและอาชญากรรมแห่งสหประชาชาติ ซึ่งเปิดโอกาสให้ข้าพเจ้าได้พบเจอบุคคลจากหลากหลายภาคส่วน

ข้าพเจ้าได้เห็นว่าบุคคลเหล่านั้นต่างก็มีความวิตกกังวล มีความหวังหรือความฝันในสิ่งต่าง ๆ ไม่แตกต่างกันไปจากพวกเรา เราทุกคนล้วนปรารถนาจะได้รับการศึกษาที่ดี มีอาชีพที่ดี มีบ้านอันอบอุ่นน่าอยู่ อีกทั้งยังต้องการดูแลให้สมาชิกในครอบครัวของเรามีสุขภาพที่ดี แต่ก็ยังมีคนจำนวนไม่น้อยที่ประสบความยากลำบากในการเข้าถึงสิ่งจำเป็นพื้นฐานเหล่านี้และสิ่งจำเป็นอื่น ๆ อีกมาก

เมื่อคำนึงถึงปัญหาข้อนี้ ข้าพเจ้าจึงยิ่งเชื่อมั่นโดยแน่นแฟ้นมากขึ้นว่า หลักนิติธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาสังคมของเรา สำหรับบางคนที่ข้าพเจ้าได้พบเจอ “หลักนิติธรรม” อาจดูเป็นเรื่องไกลตัวจากชีวิตประจำวัน เมื่อมีโอกาสข้าพเจ้าจะพยายามอธิบายให้บุคคลเหล่านั้นเห็นว่าหลักนิติธรรมเป็นมากกว่าแค่เรื่องของศาลและนักกฎหมาย หลักนิติธรรมเป็นสิ่งจำเป็นหากเราต้องการให้สถาบันหลักต่าง ๆ ที่ดูแลระบบการศึกษา ระบบการทำงาน การจัดหาที่อยู่อาศัย และระบบสาธารณสุข มีประสิทธิภาพมากขึ้น เข้าถึงได้สะดวกยิ่งขึ้น และเปิดโอกาสให้ประชาชนตรวจสอบการทำงานได้มากขึ้น

ยกตัวอย่างเช่น สิทธิของเราในการแสดงความเป็นเจ้าของบ้านและที่ดิน ย่อมต้องอาศัยระบบกฎหมายว่าด้วยกรรมสิทธิ์ที่เป็นธรรมและชัดเจน เมื่อระบบกรรมสิทธิ์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกฎหมายและหลักนิติธรรม ก็จะทำให้ระบบนั้นมีความแน่นอนและคาดเดาล่วงหน้าได้ เปิดโอกาสให้มีจดทะเบียนกรรมสิทธิ์เพื่อให้มีการรับรองโดยชุมชนและรัฐ การศึกษาและการจ้างงานก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบของหลักนิติธรรม ไม่ว่าจะเป็น การเข้าถึง ความเป็นธรรม และความเท่าเทียม ต่างมีบทบาทสำคัญ

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๘ สมัชชาสหประชาชาติได้รับรองวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. ๒๐๓๐ แสดงให้เห็นว่านานาชาติต่างตระหนักถึงความสำคัญของทุกภาคส่วน ดังเช่น ระบบสถาบันต่าง ๆ ที่ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงแล้ว อีกทั้งยังตระหนักถึงความสำคัญของหลักนิติธรรม ควบคู่ไปกับความสำคัญของสังคมที่สงบสุขและปลอดภัยซึ่งสามารถจัดการกับปัญหาอาชญากรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้วยหน้าที่การงานในตำแหน่งอัยการ มีบ่อยครั้งที่ข้าพเจ้าได้พบเจอคนที่เลือกเดินทางชีวิตผิดพลาด จนนำไปสู่การกระทำผิด สิ่งสำคัญคือเราต้องนำตัวคนทำผิดมารับผิดชอบตามกระบวนการยุติธรรม แต่เราก็ควรดูแลให้มั่นใจได้ว่ากระบวนการยุติธรรมเช่นว่านั้นมีหลักนิติธรรมเป็นพื้นฐาน มีการปฏิบัติตามหลักการสำคัญ เช่น การค้ำประกันความละเอียดอ่อนทางเพศสภาพ และพยายามค้นหาแนวทางที่จะช่วยให้ผู้กระทำผิดสามารถแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมของตนและสามารถกลับคืนสู่สังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด

ในระยะยาวนั้น เราควรมุ่งแก้ไขที่ปัจจัยต่าง ๆ อันนำไปสู่การกระทำคามผิดด้วย ยกตัวอย่างเช่น ในพื้นที่ชนบทห่างไกลทางภาคเหนือของประเทศไทย ได้มีโครงการที่สามารถแก้ไขปัญหการปลูกฝิ่นได้สำเร็จ โดยอาศัยแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร เราได้นำแนวทางการพัฒนาทางเลือกที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางมาช่วยเหลือคนและชุมชนในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งแต่เดิมมาขาดโอกาสที่จะมีวิถีชีวิตตามครรลองปกติได้ เราสามารถแสดงให้เห็นว่า เมื่อได้รับทางเลือกและโอกาส ประชาชนเหล่านี้ย่อมเลือกที่จะหันหลังให้กับการปลูกฝิ่นและหันมาปลูกและค้าขายพืชถูกกฎหมาย เช่น กาแฟ เราสามารถแสดงให้เห็นว่าคนเหล่านี้สามารถร่วมสร้างชุมชนอันสงบสุขยุติธรรมขึ้นได้ เป็นชุมชนที่มีหลักนิติธรรมเป็นเครื่องเกื้อหนุนให้คนในชุมชนบรรลุเป้าหมายในชีวิต มิใช่เป็นอุปสรรคขัดขวาง

วาระการพัฒนาที่ยั่งยืนจะครบกำหนดในปี ค.ศ. ๒๐๓๐ ในการบรรลุผลตามเป้าหมายเหล่านี้ ต้องอาศัยความเชื่อมั่นในกฎหมายจากประชาชน ในลักษณะที่ไม่แตกต่างไปจากบริบทของการพัฒนาทางเลือก นอกจากนี้ พวกเราทุกคน ไม่ว่าจะประชาชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ และภาคเอกชน ต่างก็ต้องร่วมมือกัน เราต้องสร้างความไว้วางใจกันระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ซึ่งล้วนความมีเชื่อมโยงกันและตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักนิติธรรม

ด้วยความมุ่งมั่นร่วมกันเช่นนี้ เราทุกคนจึงควรร่วมแรงร่วมใจกันทำงานต่อไป เพื่อประโยชน์สุขของเราทุกคน



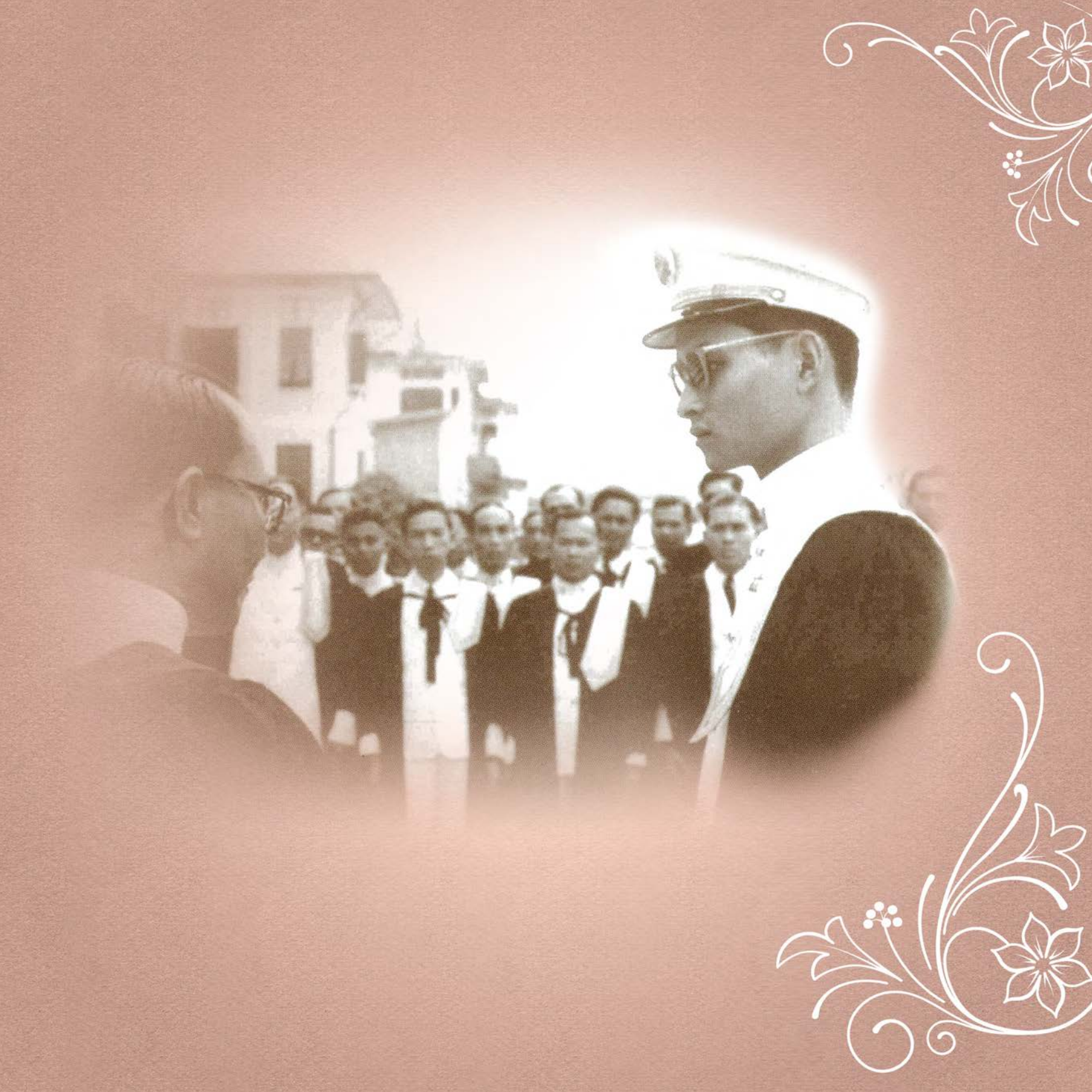
ภาค

๕



ปาฐกถาและ
บทความพิเศษ
เกี่ยวกับ
แนวพระราชดำริ
ในด้าน
หลักนิติธรรม





แนวพระราชดำรินใน พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ด้านหลักนิติธรรม*

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.วิษณุ เครืองาม
รองนายกรัฐมนตรี



*หมายเหตุ ถอดความจากปาฐกถาพิเศษที่แสดงในการประชุมเวทีสาธารณะจัดโดยสำนักงานศาลยุติธรรมร่วมกับผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรผู้บริหารกระบวนการยุติธรรมระดับสูง (บ.ย.ส.) รุ่นที่ ๒๑ เมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๖๐ ณ ห้องประชุมสัญญา ธรรมศักดิ์ สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม

เมื่อปี ๒๕๔๙ ในการพระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี ในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร พระราชทานเลี้ยงพระกระยาหารค่ำแด่สมเด็จพระราชาธิบดี สมเด็จพระราชินีและผู้แทนพระประมุข ณ พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร สมเด็จพระราชาธิบดีสุลต่านโบลเกียห์แห่งบรูไน ได้ทรงเป็นตัวแทนถวายชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มีตอนหนึ่งซึ่งมีความสำคัญว่า การที่ทรงดำรงอยู่ในสิริราชสมบัติเป็นเวลายาวนานที่สุดในโลก ในเรื่องระยะเวลาอันยาวนานนั้น อันที่จริงอาจมองได้ว่าเป็นเพียงตัวเลข ซึ่งแม้จะน่าภาคภูมิใจอยู่ชั่วขณะหนึ่ง แต่ในวันข้างหน้าตัวเลขก็ย่อมเคลื่อนไปทุกปี แต่สิ่งที่มีความสำคัญยิ่งกว่าคือการทำบุคคลหนึ่งจะสามารถอยู่ในตำแหน่งหน้าที่ยาวนานและคนยังรักโดยไม่รู้สึกเบื่อหน่าย สิ่งนี้ต่างหากคือความอัจฉริย สมควรสมโภชและยกย่อง เชื่อว่าคำถวายพระพรนี้สะท้อนความรู้สึกของคนไทยทั้งชาติได้เป็นอย่างดี ไม่แตกต่างไปจากพระราชอาคันตุกะจากทั่วโลกที่มาร่วมเฉลิมฉลองในพระราชพิธีอันสำคัญยิ่งในคราวนั้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงเป็นที่ยกย่องในหลาย ๆ ด้าน และหนึ่งในนั้นคือการทำทรงเป็นนักนิติศาสตร์ (Jurist) ถึงแม้จะมีได้ทรงตัดสินคดีหรือว่าความด้วยพระองค์เอง แต่ทรงเป็นผู้ที่ใช้ศาสตร์และความรู้ในด้านนี้เพื่อประโยชน์ในด้านอื่น ๆ จึงกล่าวได้ว่าทรงเป็นนักนิติศาสตร์อย่างแท้จริง เราอาจพิจารณาได้จากประจักษ์พยานและเหตุการณ์สำคัญต่าง ๆ โดยใช้หลัก “๓ ป.” ซึ่งเป็นหลักที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ว่าในการที่เราจะตัดสินเรื่องใดหรือประเมินบุคคลใดนั้น ให้เราพิจารณาจาก ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ





ในแง่ปริยัติซึ่งหมายถึงการศึกษาเล่าเรียนแสวงหาความรู้นั้น เมื่อครั้งยังทรงดำรงพระสถานะเป็นสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอฯ เดิมทีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงศึกษาในสาขาวิทยาศาสตร์ แต่ด้วยเหตุการณ์ที่ทำให้ต้องทรงรับราชสมบัติ ทำให้ต้องทรงเปลี่ยนมาศึกษาวิชากฎหมาย แต่ก็มิได้ทรงศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตร์ตามปกติ เนื่องจากระยะเวลาที่มีจำกัด อีกทั้งมิได้ทรงเริ่มต้นศึกษาทางศาสตร์ด้านนี้อย่างจริงจังมาตั้งแต่แรก มหาวิทยาลัยโลซาน ได้ถวายคำแนะนำว่าน่าจะทรงศึกษาเฉพาะบางวิชาที่เป็นประโยชน์ต่อการทรงรับพระราชภาระในฐานะพระมหากษัตริย์ จึงได้ทรงเลือกศึกษาวิชาปรัชญากฎหมาย กฎหมายอาญา กฎหมายปกครอง กฎหมายรัฐธรรมนูญ และอาชญาวิทยา ยังเคยรับสั่งว่าทรงเสียดายที่ไม่ได้ทรงเรียนวิชากฎหมายล้มละลาย ครอบครั้ว มรดก ครั้นเมื่อสำเร็จการศึกษาก็ได้เสด็จนิวัติประเทศไทย แต่ก็ยังทรงดำรงอยู่ในกระบวนการปริยัติต่อมาอีกหลายปี ดังที่เคยมีรับสั่งว่าทรงเรียนรู้จากบรรดาความเห็นที่คณะองคมนตรีได้ถวายขึ้นไป คณะองคมนตรีในยุคหนึ่งมีทั้งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยและปรีชาสามารถ เช่น เจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศร์ พระยามานวราชเสวี ซึ่งได้รับยกย่องว่าเป็นหนึ่งในสุดยอดของนักกฎหมายไทยในยุคนั้น ทำให้ได้ทรงเรียนรู้ทั้งวิธีคิด วิธีเขียน วิธีตีความ และได้แย่งแบบนักกฎหมาย เคยรับสั่งว่า คนที่ไม่ใช่ นักกฎหมาย เมื่อเถียงนั้นก็ฟังดูข้าง ๆ คู ๆ แต่คนที่เป็่นนักกฎหมาย เวลาเถียงก็อาจลงไป “ในคู” ได้เหมือนกัน



เหตุการณ์คราวหนึ่งแสดงให้เห็นถึงพระปรีชาสามารถในการ “โต้เถียง” แบบนักกฎหมายอย่างแจ่มชัด ทรงเล่าพระราชทานแก่ผู้เขียนซึ่งได้กราบบังคมทูลถามในประเด็นที่เคยได้ยินได้ฟังมาแต่ไม่ทราบรายละเอียดแน่ชัด คือเหตุการณ์ในช่วง พ.ศ. ๒๕๐๐ ทราบเพียงว่าเคยทรง “โต้เถียง” ประเด็นกฎหมายกับ ดร.หยุด แสงอุทัย ที่ปรึกษากฎหมายของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น แต่ผู้เขียนไม่ทราบรายละเอียดแน่ชัด เมื่อสบโอกาสได้กราบบังคมทูลถามขึ้นในคราวหนึ่ง ก็ทรงพระกรุณาเล่าพระราชทานว่า คราวนั้นรัฐบาลได้ทูลเกล้าฯ ถวายร่างกฎหมายฉบับหนึ่ง เมื่อทรงพิจารณาแล้วเห็นว่ากฎหมายดังกล่าวไม่น่าจะถูกต้องและเป็นธรรม จึงพระราชทานคืนกลับไปยังรัฐบาลเพื่อให้นำไปปรับปรุงแก้ไข แต่รัฐบาลมิได้ทำเช่นนั้น หากแต่มอบให้ ดร.หยุด มาเข้าเฝ้าฯ เพื่อกราบบังคมทูลถวายคำอธิบาย มีรับสั่งเกล้าฯ “ที่จริงแล้วส่งมาให้มาเถียงกับฉันและดร.หยุดนั้นเตรียมตัวมาอย่างดี แต่ฉันไม่ได้เตรียมตัว ฟังแล้วเถียงไม่ทันก็เลยนิ่ง แต่ก็คิดว่าวันหลังจะต้องเถียง” หลังจากนั้น ก็ได้ทรงค้นคว้าจากตำรับตำราที่เคยทรงศึกษาเล่าเรียน ก็ทรงพบว่าในประเด็นโต้เถียงกันนั้นแนวพระราชดำริเป็นฝ่ายที่ถูกต้อง จึงโปรดเกล้าฯ ให้ “นัด” ดร.หยุด มาเข้าเฝ้าฯ ใหม่อีกครั้ง คราวนี้ทรงเปิดตำราเล่มนั้นอธิบาย ส่วน ดร.หยุด ก็ตื่นเต้นตกใจ แต่ก็ยังไม่ยอมรับ กับทูลขอพระราชทานหนังสือเล่มนั้นมาพลิกมาพลิกไปเพราะเป็นภาษาเยอรมัน ไปสะดุดที่หน้าหนึ่งและอุทานออกมาว่า “ที่ข้าพระพุทธเจ้าถวายคำอธิบายมาทั้งหมด ก็อ้างอิงความเห็นของโปรเฟสเซอร์คนนี้ แต่เค้ากลับเห็นเป็นอีกอย่างหนึ่งในหนังสือเล่มนี้ บัดนี้ชัดเจนแล้วว่าตำราที่ข้าพระพุทธเจ้าใช้นั้น เป็นสมัยก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง เล่มนี้พิมพ์ใหม่ล่าสุดเมื่อไม่กี่ปีนี่เอง แล้วเขาเขียนไว้เองในบรรทัดนี้ว่า ข้าพเจ้าเคยเห็นแบบนี้ แต่บัดนี้ข้าพเจ้าเปลี่ยนความเห็นแล้ว” ดร.หยุด จึงปิดหนังสือแล้วก็มลงกราบพระบาท ทูลว่า “ข้าพระพุทธเจ้ายอมแพ้” จึงมีพระราชกระแสว่า “ลุกขึ้นจากคลองได้”

ในแง่ปฏิบัติคือการลงมือทำนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร น่าจะได้ทรงลงพระปรมาภิไธยในร่างพระราชบัญญัติมาแล้วมากกว่า ๔,๐๐๐ ฉบับ หากรวมพระราชกฤษฎีกาเข้าไว้ด้วยก็เห็นจะหลายหมื่นฉบับ นอกจากนี้ ยังทรงวินิจฉัยฎีกาขอพระราชทานอภัยโทษอีกปีละกว่า ๓๐๐ เรื่อง รวมถึงและฎีกาที่ประชาชนทั่วไปทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อขอพระราชทานความช่วยเหลืออีกปีละกว่า ๑๐,๐๐๐ เรื่อง ซึ่งในการที่จะทรงลงพระปรมาภิไธยในแต่ละครั้งนั้น จะทรงศึกษาอย่างละเอียดถี่ถ้วน การที่รัฐธรรมนูญกำหนดระยะเวลาไว้ถึง ๙๐ วันหลังจากทูลเกล้าฯ ถวายร่างกฎหมาย ซึ่งอาจจะดูว่าเป็นเวลานาน แต่แท้จริงแล้วไม่นานเลย เพราะทรงใช้เวลาดังกล่าวไปสำหรับการพิจารณาร่างกฎหมายแต่ละฉบับอย่างละเอียดถี่ถ้วน มีพระราชประสงค์ที่จะทรงข้อมูล



ที่ชัดเจน แม้โดยปกติสำนักพระราชเลขานุการหรือองคมนตรีจะรวบรวมข้อมูลขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อทรงใช้ประกอบพระบรมราชวินิจฉัยอยู่แล้ว มีบ่อยครั้งที่ทรงมีพระราชกระแสช้กถามกลับมายังรัฐบาล หรือโปรดให้นายกรัฐมนตรีเข้าเฝ้าฯ

คราวหนึ่งโปรดเกล้าฯ ให้นายรัฐมนตรีอานันท์ ปันยารชุน เข้าเฝ้าฯ เพื่อทรงช้กถามเกี่ยวกับร่างกฎหมายที่รัฐบาลเสนอขึ้นมา รับสั่งถามว่าถ้าหากมีปัญหาเกิดขึ้นมาจากการบังคับใช้กฎหมายนี้ ซึ่งได้ทรงมองเห็นแล้วว่า จะเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมาอย่างไรบ้าง รับสั่งถามว่ารัฐบาลเตรียมการแก้ไขไว้อย่างไร นายกรัฐมนตรีได้กราบบังคมทูลตอบไปตามตรงว่า รัฐบาลไม่ได้เตรียมการอะไรไว้ เพราะไม่ได้คาดคิดว่าจะเกิดปัญหา รับสั่งว่าปัญหาจะเกิดแน่ เพราะจากประสบการณ์ของพระองค์ที่เสด็จฯ ไปเยือนจังหวัดต่าง ๆ นั้น ทำให้ทรงรู้ว่าปัญหามีอยู่ และกฎหมายที่กำลังจะออกนี้จะยิ่งทำให้ปัญหาหนักขึ้น จากนั้นรับสั่งถามว่าจะให้ทรงทำอะไร นายกรัฐมนตรีกราบบังคมทูลว่า ทางแก้ไขมีอยู่สองแนวทางคือ พระราชทานคืนมาซึ่งหมายถึงทำให้ร่างกฎหมายฉบับนี้ตกไปซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน หรืออีกทางหนึ่งหนึ่งคือ รัฐบาลขอพระราชทานพระมหากรุณา ทรงลงพระปรมาภิไธยไปก่อน แล้วรัฐบาลจะไปดำเนินการแก้ไขโดยเร็วที่สุด ในที่สุด ทรงเลือกแนวทางที่สอง โดยที่รัฐบาลถวายคำมั่นว่าจะยังไม่บังคับใช้กฎหมายในทันที หลังจากนั้น ๗ วัน รัฐบาลก็ได้เสนอร่างกฎหมายอีกฉบับหนึ่งแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายที่เพิ่งประกาศใช้นั้น แม้จะมีผู้อภิปรายโจมตีรัฐบาลที่เสนอแก้กฎหมายที่ยังมิได้มีการบังคับใช้ แต่ในที่สุด เมื่อผู้เกี่ยวข้องได้รับทราบข้อเท็จจริง รวมถึงข้อที่ทรงห่วงกังวล รัฐสภาก็มีมติเห็นชอบร่างกฎหมายฉบับแก้ไขเพิ่มเติมนั้น

เช่นเดียวกับอีกเหตุการณ์หนึ่ง คือร่างรัฐธรรมนูญ ฉบับปี ๒๕๑๗ หลังจากทรงลงพระปรมาภิไธยแล้ว ได้มีพระราชบันทึกพระราชทานข้อสังเกต ๓ ข้อ และต่อมาไม่นาน รัฐบาลนายสัญญาธรรมศักดิ์ ก็ได้เสนอให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญให้เป็นไปตามแนวทางที่พระราชทานข้อสังเกตมา

ตัวอย่างข้างต้น คือเรื่องการปฏิบัติในมิติของกฎหมาย ที่ทรงนำเอาความรู้และประสบการณ์ มาปรับใช้



ในแง่ปฏิวัธ คือการนำเอาผลออกมาแสดงนั้น ข้อนี้ได้มาจากการที่เสด็จฯ ทรงเยี่ยมราษฎร ในต่างจังหวัด แม้กระทั่งในถิ่นทุรกันดาร การที่ทรงทำโครงการในพระราชดำริกว่า ๔,๐๐๐ โครงการ การที่ทรงรับฎีการ้องทุกข์ที่ชาวบ้านถวายเข้ามา แล้วต้องทรงปลดเปลื้องความทุกข์ นี่คือหลักปฏิวัธ ทรงนำความจริงที่ว่าปัญหาอยู่ตรงไหนและทรงแก้ไขปัญหานั้นไปซ้ำแล้วซ้ำเล่า ครั้งแล้วครั้งเล่า ปีแล้วปีเล่า กว่า ๗๐ ปี

ทั้งหมดนี้จึงประมวลออกมาเป็นพระราชประสงค์ด้านนิติศาสตร์ หรือในการเป็น นักนิติศาสตร์ได้ว่า ทรงใช้หลักนิติธรรมผ่านแนวคิดซึ่งพอประมวลได้ ๓ ประการ ดังต่อไปนี้

ประการแรกคือ การใช้กฎหมายหรือกฎระเบียบเป็นใหญ่และเคารพกฎหมาย ถ้ามีกฎหมาย ให้ถือกฎหมายเป็นใหญ่ ให้เคารพกฎหมาย (respect for law) ยึดกฎหมาย ถือเป็นหัวใจของ หลักนิติธรรม และเป็นพระบรมราโชบายด้วย

ประการที่สอง ในการใช้กฎหมายเป็นใหญ่นั้น ต้องเข้าใจว่ากฎหมายนั้นต้องเป็นธรรม ไม่ใช่กฎหมายอะไรก็ได้ เพราะกฎหมายนั้นมีทั้งกฎหมายดี กฎหมายไม่ดี กฎหมายเลว กฎหมาย เผด็จการ กฎหมายทรราชย์ เพราะฉะนั้นหลักคือต้องใช้กฎหมายที่ดี ที่เป็นธรรม กล่าวคือหัวใจของ หลักนิติธรรมนั้นคือ ถ้าสิ่ง ๆ หนึ่ง ยังไม่เป็นกฎหมาย หากแก้ไขอะไรได้ก็ดำเนินการเสีย หากป้องกัน อะไรได้ให้ป้องกันเสีย แต่ถ้าหากสิ่งนั้นกลายเป็นกฎหมายแล้วและพบว่าไม่เป็นธรรม ก็ต้องปฏิบัติตาม แต่หากเยียวยาได้ก็ให้เยียวยาเสีย และถ้าต่อไปในอนาคต มีโอกาสจะแก้ไขได้ก็ให้แก้ไขเสีย หรือหาก ยกเลิกได้ก็ยกเลิกเสีย นี่เป็นข้อที่สองของหลักนิติธรรมที่ทรงยึดถืออย่างแน่วแน่นั่นคง

ประการสุดท้าย ซึ่งถือว่าเป็นปรัชญาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร โดยเฉพาะ คือในข้อที่ว่าบางครั้งกฎหมายอาจขัดกับความเป็นธรรม แล้วจะเลือกอะไร แน่แน่นอนว่าต้องเลือกกฎหมายเพราะสิ่งที่เราคิดว่าเป็นธรรมนั้นเราอาจนึกคิดเอาเอง คนอื่นมิได้เห็นด้วย หากผู้พิพากษายึดความเป็นธรรมโดยละเลยกฎหมาย คงเป็นเรื่องยุ่งยาก เพราะความเป็นธรรม ของศาลแต่ละชั้นอาจต่างกันได้ แต่ถ้าใช้กฎหมาย กฎหมายนั้นย่อมเป็นฉบับเดียวกัน รับสั่งว่าให้ใช้ กฎหมาย แต่ในการใช้กฎหมายนั้นก็ย่อมต้องใช้อย่างเป็นธรรม คือถ้ากฎหมายเปิดโอกาสให้ตีความ อย่างเป็นทางการก็ทำเสีย หากสามารถกำหนดโทษให้เป็นธรรมได้ก็กำหนดเสีย ทรงใช้คำว่ากำหนดโทษ อย่างพอเพียง หากมีช่องว่างของตัวกฎหมายให้สามารถใส่ความเป็นธรรมและยืดหยุ่นได้ก็ควรทำ



ในประเด็นนี้ เคยมีพระราชดำรัสใจความว่า ผู้พิพากษาซึ่งเป็นนักกฎหมาย อยู่กับกฎหมายมานาน อาจจะเผลอนึกไปว่ากฎหมายนั้นคือความยุติธรรม แท้ที่จริงแล้วไม่ใช่ กฎหมายนั้นอาจไม่ได้เป็นอย่างเดียวกับความยุติธรรม กฎหมายเป็นเพียงเส้นทางหนึ่งนำไปสู่ความยุติธรรม แต่ยังมีหนทางอื่นที่สามารถนำมาซึ่งความยุติธรรม เมื่อรู้อย่างนี้แล้ว ก็ไม่ได้ให้ทิ้งกฎหมาย แต่สำคัญคือทำอย่างไรให้หลายวิธีดำเนินไปได้พร้อม ๆ กัน

ครั้งหนึ่งเคยรับสั่งกับนายกรัฐมนตรีท่านหนึ่งที่ว่าสิ่งที่ทำนั้นมันไม่น่าจะเป็นธรรม แต่นายกฯ ก็กราบบังคมทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าทำตามกฎหมาย รับสั่งต่อว่า กฎหมายกับความยุติธรรมนั้นไม่ใช่เรื่องเดียวกัน และไม่ได้หมายความว่าให้นายกฯ ทิ้งกฎหมายไปใช้อย่างอื่น แต่หากใช้อย่างอื่นร่วมกันได้หรือไม่ ถ้าหากการใช้กฎหมายเป็นวิถีทางที่จะไปสู่จุดหมาย ให้ลองไปคิดหาวิธีการอื่นมาใช้ร่วมกันด้วยโดยไม่ทิ้งกฎหมาย

รับสั่งเช่นเดียวกันนี้กับผู้พิพากษาและได้ทรงขยายความว่า ใช้กฎหมายนั้นเป็นสิ่งที่ถูกแล้ว แต่จะอย่างไรให้การตีความกฎหมายนั้นเป็นธรรม การไกลเกลี่ยประนีประนอมอาจจะถือเป็นอีกวิถีทางหนึ่งนำไปสู่ความยุติธรรม หรือแม้กระทั่งการป้องกันไม่ให้มีคดีมาสู่ศาล ด้วยการไปแนะนำกฎหมายแก่ชาวบ้านประชาชน ทรงใช้คำว่า เมื่อว่างจากบัลลังก์ ว่างจากคดี หรือเวลาราชการ ก็อาจไปแนะนำกฎหมายกับชาวบ้านป้องกันไม่ให้มีคดีเข้ามา ทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่เป็นเส้นทางที่นำไปสู่ความยุติธรรมทั้งสิ้น

และทั้งหมดนี้คือหลักนิติธรรมตามแนวพระราชดำริ

เมื่อครั้งผู้เขียนยังอยู่ทำงานอยู่ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เคยได้รับทุนรัชดาภิเษกฯ ให้ทำวิจัยเรื่องแนวพระราชดำริทางกฎหมายในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และได้รับรางวัลผลงานวิจัยดีเด่นของสภาวิจัยแห่งชาติ จึงมีโอกาสเข้ารับพระราชทานรางวัล ในครั้งนั้น ทรงรับสั่งถามว่า “แล้วรู้อย่างไรว่าฉันคิดยังไง” จึงได้กราบบังคมทูลไปว่า ข้าพระพุทธเจ้าไม่มีทางทราบเกล้าฯ ได้เลยว่าทรงคิดหรือมีแนวพระราชดำริอย่างไร แต่ถึงแม้จะไม่ทราบในสิ่งที่ทรงคิด ก็ทราบได้จากกิจที่ทรงทำ และคำที่ได้ตรัส ตลอดจนการปฏิบัติที่ได้ทรงแสดง” ก็ทรงพระสรวล มิได้รับสั่งอะไร ในเรื่องนี้เห็นจะไม่แตกต่างจากการที่คนรุ่นปัจจุบันนี้ไม่มีทางรู้ว่าอริสโตเติลคิดอย่างไร แต่ก็สามารถศึกษาแนวความคิดของปรัชญาเมธีผู้นั้นได้ จากคำพูด ข้อเขียน ผลงาน วิธีการปฏิบัตินั่นเอง



จากการที่ได้ศึกษา จึงย้อนกลับยืนยันได้ว่า กิจที่ทรงทำ คำที่ได้ตรัส ตลอดจนการปฏิบัติที่ได้ทรงแสดงนั้น ล้วนแล้วแต่แสดงออกถึงหลักกนิษฐธรรมทั้งนั้น

ยกตัวอย่างเช่น รัฐบาลในสมัยหนึ่งเคยเสนอกฎหมาย ด้วบทกฎหมายนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับ เจริญเฉลิมพระเกียรติและอธิบายลักษณะของเจริญ แต่มีข้อความที่มุ่งหมายจะเฉลิมพระเกียรติ ให้เป็นถ้อยคำปรากฏอยู่ในกฎหมาย ในมาตราที่กำหนดข้อความจารึกในเจริญ มีข้อความว่า “พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาวชิราวุธทรงพระประชวรด้วยพระอาการประชวรหนัก” เมื่อทอดพระเนตรเห็นร่างกฎหมาย ที่เสนอมาก็โปรดให้ราชเลขาธิการเจริญพระราชกระแสมว่า จะไม่ทรงลงพระปรมาภิไธย เพราะถ้า ทรงลงพระปรมาภิไธยก็เท่ากับว่าทรงสถาปนาพระองค์เองเป็น “มหाराช” มีพระราชกระแสมว่า คำว่า “มหाराช” นั้น ไว้ให้คนอื่นเรียก จะไม่มีวันที่ทรงเรียกพระองค์เอง และทรงจบพระราชกระแสมด้วย ประโยคสั้นๆ เพียงสามคำว่า **“นี่คือหลัก”**

จากเหตุการณ์ดังกล่าวจึงกลายเป็นหลักที่รัฐบาลในเวลาต่อมายึดถือกันเสมอมาว่าต้องใช้ ความระมัดระวังในเรื่องทำนองเดียวกันนี้

ร่างกฎหมายฉบับหนึ่งที่คณะกรรมการกฤษฎีกาได้ยกร่างและมีข้อความว่า “กฎหมายฉบับนี้ ไม่ใช้กับบุคคลดังต่อไปนี้...” ซึ่งรวมพระมหากษัตริย์ด้วย เมื่อความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท ก็โปรดเกล้าฯ ให้องคมนตรีท่านหนึ่งมาแจ้งกับคณะกรรมการกฤษฎีกาว่า ถ้าหากมีข้อความเช่นนี้ อย่านำไปถวายขึ้นไป เพราะจะไม่ทรงลงพระปรมาภิไธยทั้งฉบับ จะยกเว้นให้ใครก็ยกเว้น แต่จะระบุว่ายกเว้นการใช้กับพระมหากษัตริย์ไม่ได้ **“นี่คือหลัก”**

คราวหนึ่ง ในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี มีนายทหารท่านหนึ่งที่ได้ร่วม โต๊ะเสวยกลับมาเล่าให้รัฐบาลฟังว่า บนโต๊ะเสวยคราวนั้น มีนายทหารโต้แย้งกัน มีรับสั่งว่า **“เป็นเรื่อง พลตรีกับพลโทเถียงกัน ฉันไม่มีความเห็น เพราะฉันเป็นร้อยเอก”** นายทหารผู้ใหญ่ท่านนั้นจึง กลับมาสีบเสาะว่า ด้วยเหตุใดจึงทรงดำรงพระยศเพียงร้อยเอก จึงพบว่าเมื่อครั้งยังทรงเป็นสมเด็จพระอนุชา ได้รับการถวายยศร้อยเอก แต่ยังไม่มีการปรับเลื่อนยศ ก็มีเหตุให้ทรงรับราชสมบัติเป็น พระมหากษัตริย์เสียก่อน จึงติดพระยศร้อยเอกนับแต่นั้นมา นายทหารผู้นั้นจึงแจ้งต่อรัฐบาลว่าควร ถวายพระยศให้สูงขึ้น รัฐบาลจึงหารือกันเห็นสมควรถวายยศสูงสุดของกองทัพ คือจอมพล แต่มี ผู้แย้งว่าก็ทรงเป็นจอมทัพไทยอยู่แล้ว แต่ “จอมทัพไทย” นั้น เป็นตำแหน่งมิใช่ยศ รัฐบาลจึงคิดว่า ถ้าไปถวายพระยศก็คงจะไม่ทรงรับ จึงมีผู้ออกความคิดว่าวิธีที่จะทำให้ทรงรับ คือการเขียนไว้ใน



กฎหมาย ในที่สุดจึงมีการเสนอร่างพระบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติศทหารเข้าสู่การพิจารณาของรัฐสภา โดยระบุในมาตราหนึ่งว่า พระมหากษัตริย์ทรงดำรงพระยศจอมพล และทรงดำรงตำแหน่งจอมทัพไทย เมื่อสภาผ่านร่างกฎหมายฉบับนี้ด้วยมติเอกฉันท์ ได้ทูลเกล้าฯ ถวายร่างพระราชบัญญัติขึ้นไป ข่าวที่รู้จักในเวลานั้นคือใน พ.ศ. ๒๕๑๑ คือไม่ทรงลงพระปรมาภิไธยและไม่ได้ทรงทำอะไรกับกฎหมายฉบับนั้น เรื่องจึงหายเงียบไป

ทรงรับสั่งเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวว่า **“มีคนหาว่าฉันทำผิดรัฐธรรมนูญ ที่เซ็นก็ไม่เซ็น หายเงียบไปเฉยๆ ที่จริงแล้วฉันศึกษารัฐธรรมนูญแล้ว”** ด้วยช่วง พ.ศ. ๒๕๑๑ เป็นเวลาที่รัฐธรรมนูญฉบับเก่ากำลังจะสิ้นสุดลง และกำลังจะประกาศใช้รัฐธรรมนูญใหม่ ซึ่งในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ก็ระบุไว้ว่า บรรดาร่างพระราชบัญญัติใดที่ยังตกค้างอยู่ที่พระมหากษัตริย์ก่อนการประกาศใช้รัฐธรรมนูญนี้ เมื่อประกาศใช้รัฐธรรมนูญนี้แล้ว หากยังไม่ลงพระปรมาภิไธยให้เป็นอันตกไป เมื่อเห็นเช่นนั้นจึงทรงเก็บร่างพระราชบัญญัติศทหารนั้นเอาไว้ ทำให้ร่างนั้นตกไป

ถ้าเป็นร่างกฎหมายที่ทรงพระราชดำริว่าอาจจะเบี่ยงเบนออกไปจากความเป็นธรรม จะมีพระราชกระแสมาถึงรัฐบาลหรือรับสั่งให้รัฐมนตรีเข้าเฝ้าฯ เสนอ จนเป็นเหตุให้ต้องมีการปรับปรุงแก้ไขในเวลาต่อมา และทุกเรื่องเมื่อนำมาทบทวนดู รัฐบาลก็จะพบเสมอว่าเป็นไปตามที่รับสั่ง ในส่วนที่เป็นเรื่องฎีกาที่มีผู้ทูลเกล้าถวายมากมายหลายเรื่อง ก็จะทรงวินิจฉัยทุกเรื่องอย่างละเอียด

ตั้งที่ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ เคยเล่าว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร เคยมีรับสั่งว่า ศาลนั้นเมื่อพิจารณาคดี จะยึดถือตัวบทกฎหมายก็สมควรอยู่ แต่ก็ต้องใช้กฎหมายให้เป็นธรรมด้วย และเมื่อศาลตัดสินคดีนั้น ๆ แล้ว ก็ถือว่าจบในชั้นศาล ในแง่ของความยุติธรรม คือยุติแล้ว แต่ถ้าหากมีการถวายฎีกาขึ้นมา ชั้นต่อจากนั้นเป็นเรื่องของพระมหากษัตริย์ที่จะทรงใช้พระราชอำนาจ เพราะพระมหากษัตริย์มิได้เป็น “ศาลติแก็” คือไม่ได้เป็นศาลที่ ๔ จึงไม่ต้องใช้กระบวนการเช่นศาล การที่จะพระราชทานอภัยโทษ ไม่ว่าจะปล่อยตัวหรือลดโทษ รับสั่งว่าพระองค์ท่านมิได้ทรงเป็นศาลอีกชั้นหนึ่ง แต่ทรงเป็นการให้ความเป็นธรรมในอีกรูปแบบหนึ่ง ในฐานะที่ทรงเป็นประมุข เพราะฉะนั้น ในการที่จะทรงวินิจฉัยฎีกานั้น จะทรงใช้กฎหมายหรือไม่ก็ได้ แต่สิ่งที่แน่นอนคือ ทรงใช้ความเป็นธรรม ดังนั้น ความยุติธรรมกับความเป็นธรรมนั้นจึงแตกต่างกัน “ยุติธรรม” นั้นยังไม่ต้อง “ยุติ” ดิ้นก็ไม่รอด ไปต่อก็ไม่ได้ แต่การวินิจฉัยฎีกานั้น ไม่ต้องทรงแสดงผล เราจะไม่มีทางรู้เลยว่าที่พระราชทานอภัยโทษปล่อยตัวนั้น ปล่อยเพราะอะไร เพราะเป็นการใช้พระราชอำนาจในฐานะประมุข



ในการพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยฎีกานั้น แม้จะมีต้องทรงแสดงเหตุผลหรืออ้างมาตรา แต่การจะได้มาซึ่งคำวินิจฉัยฎีกาของพระองค์ท่าน จะทรงมีกระบวนการในการค้นหาข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายอย่างแยบยล บางครั้งโปรดให้ส่งเจ้าหน้าที่ไปพูดคุยกับผู้ต้องขังในเรือนจำ ไปสอบถาม ตำรวจที่จับกุม อัยการที่สั่งฟ้อง และศาลที่ตัดสิน ว่ามีเหตุผลอะไรที่ทำให้เกิดการตัดสินเช่นนั้น และมีอะไรที่คิดว่าที่ไม่เหมาะสมหรือยังไม่เป็นธรรมอยู่อีกบ้างหรือไม่ และนำข้อมูลมาประกอบเป็นคำวินิจฉัยฎีกา ทรงรับสั่งว่า ขั้นตอนดังกล่าวนี้ ทรงใช้ความเป็นธรรมโดยไม่จำต้องคำนึงว่าต้องอ้างอิงกฎหมายมาตราใด

ครั้งหนึ่งที่ถูกถวายฎีการ้องทุกข์ขอพระราชทานความเป็นธรรม ผู้ร้องเป็นหญิงที่สามีเสียชีวิตและบุตรชายไปบวชหน้าไฟแต่ไม่ยอมสึก จึงถวายฎีกาขอพระราชทานพระมหากรุณาช่วยสึกพระที่เป็นบุตรชายของตน เพราะไม่มีคนเลี้ยงดู ได้โปรดให้เจ้าหน้าที่ไปสืบและพบว่า ผู้เป็นแม่นั้นยากจนไม่มีบุตรดูแล เมื่อเจ้าหน้าที่ไปถามพระผู้เป็นบุตร ก็ได้รับคำตอบว่า ตนเต็มใจในรสพระธรรม มีความสงบสุข จึงตั้งใจจะบวชไปโดยไม่สึก จึงมีพระราชกระแสว่า แม่เดือดร้อนจริง ลูกก็มีความสุขแล้วจริง ถ้าสึกลูกมา ก็จะไม่เสียความตั้งใจ แม่ก็จะสบาย แม่คงไม่ได้เดือดร้อนเพราะลูกไปบวช แต่เดือดร้อนเพราะไม่มีคนเลี้ยงดู ถ้าแม่ช่วยเหลือตัวเองได้ก็จะไม่เดือดร้อน จึงให้กรมประชาสงเคราะห์ไปฝึกอาชีพที่พอทำได้ แล้วหาเครื่องมือพอประกอบอาชีพไปมอบให้ ผู้เป็นแม่ได้ฝึกทำผ้าตัดโจน สามารถใช้เป็นอาชีพมีรายได้ ต่อมาภายหลัง ผู้เป็นแม่ถวายฎีกาฉบับที่สอง กราบทูลว่า บัดนี้เกล้ากระหม่อมฉันมีความสุขเป็นเพราะพระมหากรุณา ขอพระราชทานที่ฟังอีกหนึ่งเรื่อง ขอให้ช่วยแจ้งลูกชายหม่อมฉันด้วยว่าอย่าสึกเลย ถ้าสึกแล้วรายได้จากการขายผ้าตัดโจนก็ต้องหารสอง ก็จะเป็นการลำบาก

มีอีกตัวอย่างหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งอาจจะเป็นที่รับรู้แพร่หลายกันอยู่บ้างแล้ว แต่ขอนำมากล่าวซ้ำอีกครั้งในที่นี้ เป็นเรื่องของนักศึกษาวิชาแพทย์ทหารบกที่เพิ่งสำเร็จการศึกษา กำลังจะรับปริญญา ได้เกิดเหตุการณ์หยอกเย้ากับเพื่อนคนหนึ่ง มีนัยกันมาก่อนด้วยเคยชอบผู้หญิงคนเดียวกัน นักศึกษาแพทย์คนนี้ได้นำโทรศัพท์มือถือของเพื่อนไปซ่อน และเพื่อนก็ได้ไปแจ้งความว่าถูกขโมยโทรศัพท์ ตำรวจไปค้นจึงพบว่านักศึกษาคนดังกล่าวนำโทรศัพท์ไปซ่อนจริง ๆ โดยซ่อนไว้ในลิ้นชักของตน แต่ไม่ได้ตั้งใจนำไปขาย นักศึกษาผู้นั้นถูกตั้งข้อหาลักทรัพย์ ระหว่างที่สืบพยานอยู่นั้นเรื่องได้ไปถึงสภามหาวิทยาลัยซึ่งมีผู้บัญชาการทหารบกเป็นนายกสภา สภาฯ ได้พิจารณามีมติเป็นเอกฉันท์ว่าเป็นเรื่องความประพฤติชั่วอย่างร้ายแรง แม้ในทางคดียังฟังความไม่ได้ชัดเจน แต่ถือเป็นพฤติกรรมที่ไม่ควรจะมีเกิด เพราะแพทย์นั้นต้องมีวินัย แต่แพทย์ทหารนั้นวินัยต้องมีมากเป็นสอง



เท่า จึงได้มีมติไล่นักศึกษาคณบดีดังกล่าวออก ผู้เป็นแม่ของนักศึกษาคณบดีดังกล่าว จึงทูลเกล้าถวายฎีกาขอความเป็นธรรม ทรงมีพระราชวินิจฉัยในอันดับแรกให้ไปสอบถามว่า ถ้าเรื่องดังกล่าวนี้เกิดขึ้นกับคณะแพทย์ฯ ของมหาวิทยาลัยอื่น จะมีการดำเนินการอย่างไร ได้คำตอบว่า ถ้ายังไม่มีความจริงชัดเจน ศาลยังไม่ได้ตัดสิน และหากเป็นเรื่องหยอกเย้ากัน ก็จะยังไม่ลงโทษ ไม่มีสถาบันใดเห็นควรไล่ออก ในที่สุด มีพระราชวินิจฉัยลงมาว่า เมื่อถูกตีกาได้วางหลักไว้แบบนี้ ก็ต้องยึดหลักนั้น นั่นคือเรื่องยุติธรรม แต่เพื่อความเป็นธรรม มีพระราชดำริว่า การจะไล่ออกนั้น จะทำให้เสียอนาคต ดูจะรุนแรงเกินไปกว่าเจตนาซึ่งเป็นเพียงการหยอกเย้า เล่นกันฉุนเพื่อน โทรศัพท์ก็ไม่ได้นำไปขาย ทั้งข้อเท็จจริงก็ยังฟังไม่เป็นสัจจะว่าเกิดอะไรขึ้นกันแน่ ฉะนั้น จึงให้งดการเข้ารับพระราชทานปริญญาบัตรในปีนั้น แต่ยังไม่ไล่ออก และให้ไปเป็นแพทย์ฝึกหัด โดยให้ผู้อำนวยการโรงพยาบาลรายงานพฤติกรรมของแพทย์ฝึกหัดรายนี้ถวายขึ้นไปทุกเดือน หากพบว่ามีความประพฤติเรียบร้อยดีแล้วจึงจะพิจารณาให้เข้ารับปริญญาบัตรในปีถัดไป ปรากฏว่านักศึกษาผู้นี้มีความประพฤติเรียบร้อยและขยันขันแข็งในที่สุด ก็ได้เข้ารับพระราชทานปริญญาบัตรในปีถัดมา เรื่องจบลงโดยกฎระเบียบก็ไม่ได้ถูกทำลาย เด็กก็ได้รับโทษ แต่โทษนั้นมีความเป็นธรรม

บรรดาตัวอย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น คือสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงใช้หลักนิติธรรมอย่างไร หลักนิติธรรมนั้นมิได้แตกต่างไปจากทศพิธราชธรรม ซึ่งทรงรักษาไว้อย่างเคร่งครัดและครบถ้วนทั้ง ๑๐ ประการตลอดมา โดยเฉพาะข้อที่ ๑๐ คือ อวิโรธนะ แปลว่า การไม่ประพฤติปฏิบัติเบี่ยงเบนไปจากกฏกติกาที่มีอยู่ ซึ่งตรงกับหลักนิติธรรมในการใช้กฎหมายเป็นใหญ่ คือไม่ทรงประพฤติปฏิบัติเบี่ยงเบนไปจากกฏกติกาที่วางไว้ แต่ทรงใช้กฏกติกาเหล่านั้นอย่างเป็นธรรม ทั้งต่อพสกนิกรโดยทั่วไป (General) และต่อผู้ที่ขอรับพระมหากรุณาเป็นการเฉพาะตัว (personal) ซึ่งสะท้อนให้เห็นประจักษ์ชัดว่าทรงเป็นนักนิติศาสตร์อย่างแท้จริง





หลักนิติธรรม กฎหมาย และแนวความคิดการทรงงานของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙

ศาสตราจารย์พิเศษ ดร.สุรเกียรติ์ เสถียรไทย

ประธานคณะกรรมการเพื่อสันติภาพและความปรองดองแห่งเอเชีย (APRC)
อดีตรองนายกรัฐมนตรี อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ
อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง
และอดีตคณบดี คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



**หมายเหตุ ถอดความจากปาฐกถาพิเศษที่แสดงในการประชุมเวทีสาธารณะว่าด้วยหลักนิติธรรมและการพัฒนาที่ยั่งยืนครั้งที่ ๓ “หลักนิติธรรมกับการพัฒนาโดยศึกษาแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙” จัดโดยสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่จันทร์ที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ ณ โรงแรมดุสิตธานี กรุงเทพฯ*

พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา เคยรับสั่งไว้ว่า ถ้าดูจากพระราชกรณียกิจที่ผ่านมาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร จะเห็นได้ว่าทรงสอดแทรกเรื่องหลักนิติธรรม ความเป็นธรรมกับการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ด้วยกัน จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้โครงการพัฒนาต่าง ๆ ประสบผลสำเร็จ ซึ่งผมเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งเพราะหลักนิติธรรมหรือธรรมะของกฎหมาย เป็นสิ่งที่สำคัญที่คอยกำกับกฎหมายในการที่จะแก้ไขปัญหาสังคม และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงทำให้พระราชกรณียกิจของพระองค์เป็นที่ยอมรับทั้งในประเทศ ระหว่างประเทศ และจากองค์การสหประชาชาติ

ประสบการณ์ที่สำคัญในชีวิตผมเกี่ยวกับแนวคิดการทรงงานด้วยหลักนิติธรรมที่จะขอถ่ายทอดไว้คือ เมื่อวันที่ ๑๔ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ ของราชอาณาจักรภูฏาน ได้เดินทางมาเยือนประเทศไทยอย่างเป็นทางการ ขณะนั้นผมดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ นาย Jigmi Thinley รัฐมนตรีต่างประเทศเข้าเฝ้าฯ ท่านผู้นี้ต่อมาได้ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกที่มาจากการเลือกตั้ง เมื่อภูฏานเปลี่ยนระบอบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญแล้ว ในครั้งนั้นเป็นการเข้าเฝ้าฯที่ใช้เวลานานถึงหนึ่งชั่วโมงกับ ๕ นาที รัฐมนตรี Jigmi ได้กราบบังคมทูลว่าสมเด็จพระราชาธิบดีแห่งภูฏานทรงมีความเคารพรักในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ เป็นอย่างมาก และได้ทรงเฝ้าฯศึกษาพระราชกรณียกิจด้านการพัฒนาตลอด และได้ทรงดำเนินการตามรอยพระยุคลบาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ของประเทศไทย จากนั้นได้กราบบังคมทูลถามเกี่ยวกับโครงการส่งเสริมให้มีการปลูกพืชทดแทนยาเสพติด ที่ได้ทรงนำไปใช้กับชาวเขาอย่างประสบความสำเร็จ ซึ่งผมเห็นว่าเป็นตัวอย่างที่แสดงแง่มุมเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายได้เป็นอย่างดี

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงเล่าพระราชทานให้รัฐมนตรีต่างประเทศภูฏานในเวลานั้นฟังว่า พระองค์ทรงใช้เวลาอยู่นานในการพบกับชาวเขา เพื่ออธิบายให้พวกเขาเข้าใจ รับสั่งว่า ทั้งทรงพระดำเนิน ประทับเฮลิคอปเตอร์ไป ประทับรถและทรงพระดำเนินข้ามเขา พระองค์ได้ตรัสถามชาวเขาว่า ทำไมจึงปลูกฝิ่น ก็ทรงได้รับคำตอบว่า เพราะชาวบ้านใช้ฝิ่นเป็นยาระงับความปวดหรือยาชา และยังทรงถามเรื่องราวได้ที่พวกเขาได้รับว่ามากน้อยแค่ไหน ทั้งที่ทรงทราบมาก่อนแล้วว่ารายได้จากการปลูกฝิ่นนั้นไปอยู่ที่พ่อค้าคนกลาง ซึ่งคำตอบจากชาวเขานั้น ทำให้ทรงทราบว่า รายได้ไม่ได้มากกว่าการปลูกพืชเกษตรอย่างอื่นเท่าไร พระองค์ทรงถามต่อไปอีกว่า แล้วถ้ามีสิ่งอื่นที่ใช้บรรเทาอาการปวดได้เช่นเดียวกัน และถ้าปลูกพืชอื่นแล้วรายได้เท่ากันหรือมากกว่าการปลูกฝิ่น จะลองปลูกหรือไม่ ชาวเขาก็ทูลตอบว่าพวกเขาก็จะลองดู



พระองค์ทรงกลับมาศึกษาว่า มียาอะไรที่จะช่วยบรรเทาอาการปวดทดแทนฝิ่นได้ ใช้เป็นยาชาได้เช่นเดียวกัน และมีพืชชนิดใดเหมาะสมที่จะนำไปปลูกในพื้นที่ดังกล่าว นอกจากนั้น ยังทรงพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของตลาดผู้บริโภครวมเพื่อที่จะสามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้าน จากนั้นจึงเสด็จฯ กลับไปพบกับชาวเขา ทรงอธิบายกับชาวเขาถึงยาที่จะใช้เป็นยาระงับความปวดหรือยาชา และพืชที่จะสามารถปลูกทดแทนฝิ่นที่จะช่วยสร้างรายได้ให้กับพวกเขา รับสั่งว่าเสด็จไปพบกับชาวบ้านหลายครั้ง ไม่ใช่แค่ครั้งสองครั้ง แต่ไปหลายครั้ง เพื่อค่อย ๆ อธิบายว่าการปลูกฝิ่นเป็นสิ่งผิดกฎหมายอย่างไร ซึ่งใช้เวลากว่าสิบปี และสิ่งนี้คือกระบวนการบังคับใช้กฎหมายที่ใช้เวลายาวนาน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงอธิบายต่อรัฐมนตรีต่างประเทศภูฏานว่า ในอดีตเราเคยบอกว่าการปลูกฝิ่นนั้นผิดกฎหมาย และได้สั่งให้ทหารเข้าไปตัดต้นฝิ่น ประกาศว่าสิ่งที่ทำนั้นผิดกฎหมาย รับสั่งเล่าต่อไปว่า พอทำเช่นนั้นแล้ว “Hill tribes became terrorists.” ทำให้ชาวเขานั้นกลายเป็นผู้ก่อการร้าย เพราะพวกเขาไม่เข้าใจและรู้สึกว่าถูกรังแก ถูกบังคับ แต่เมื่อใช้เวลาเป็นสิบปีในการทำให้เขาเหล่านั้นเข้าใจ กลับกลายเป็นชาวเขานั้นเองที่เป็นคนตัดต้นฝิ่น (“It was the hill tribes who cut down poppies.”)

สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า ถ้ากฎหมายระบุว่าการปลูกฝิ่นผิดกฎหมาย และใช้กฎหมายบังคับลงโทษจับชาวเขาที่ปลูกฝิ่นโดยที่เขาไม่รู้ว่าสิ่งที่ทำนั้นผิดกฎหมาย สิ่งที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้คงไม่เป็นธรรมและไม่นำมาซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืนจนกระทั่งปัจจุบันนี้ พระองค์ทรงมีหลักความเป็นธรรมของการใช้กฎหมาย นั่นคือหลักนิติธรรม อันหมายถึงกฎหมายนั้น จะต้องใช้อย่างไรที่จะไม่ก่อให้เกิดการกดขี่ มีความยืดหยุ่น วางอยู่บนความซื่อสัตย์สุจริต มิได้วางอยู่บนผลประโยชน์แอบแฝง ทำอย่างไรที่จะใช้กฎหมายอย่างอะลุ่มอล่วยถึงจะแก้ปัญหาได้ และนำไปสู่การแก้ปัญหาที่เป็นธรรมและการพัฒนาที่ยั่งยืน ทำอย่างไรที่จะใช้กฎหมายเพื่อให้เกิดความสงบสุข ไม่กดขี่



พระองค์ทรงแยก เรื่องของ rule by law ออกจาก rule of law แยกจากสิ่งที่คนเรียกกันเสมอว่า legal state ที่รัฐควรเป็นนิติรัฐกับนิติธรรมเพราะนิติรัฐอย่างเดียวคงไม่เพียงพอที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน หากทว่า จำเป็นที่จะต้องมีนิติธรรมด้วย ทรงเข้าพระทัยอย่างลึกซึ้งว่าการบังคับใช้กฎหมายนั้น หากบังคับมากเกินไป ย่อมจะก่อให้เกิดความไม่เข้าใจกันและสร้างความเป็นศัตรูระหว่างกัน ทรงเห็นว่ากระบวนการบังคับใช้กฎหมายในบางกรณีนั้นต้องใช้เวลา และทรงมีความอดทน พระวิริยะอุตสาหะอย่างมาก ทรงเห็นว่า สิ่งสำคัญคือการทำให้คนเข้าใจกฎหมายและรู้ว่ากฎหมายคืออะไร มิใช่เข้าใจไปก่อนว่าประชาชนนั้นรู้กฎหมายอยู่ก่อนแล้ว การทำให้ประชาชนเข้าใจกฎหมายจึงเป็นความเป็นธรรมอย่างหนึ่งภายใต้กฎหมาย และการที่ทรงใช้หลักนิติธรรมนี้เองทำให้ชาวเขากลายเป็นผู้ร่วมใช้บังคับกฎหมายด้วยตนเอง

ที่ผมได้กล่าวเช่นนี้ เพราะได้เห็นว่าการใช้บังคับกฎหมายในกรณีการปลูกพืชทดแทนยาเสพติดสะท้อนอยู่ในพระราชดำรินหลายเรื่องและพระราชดำรัสหลายองค์ สามารถนำมาถอดรหัสและตีความได้ว่า หลักนิติธรรมในประเทศไทยในกฎหมายไทยควรจะเป็นอย่างไร ดังพระราชดำรัสที่ได้พระราชทานต่อเนติบัณฑิตไทย ใน พ.ศ. ๒๕๒๔ ที่ว่า

“...ผู้ทำหน้าที่พิทักษ์ความยุติธรรมหรือความเป็นธรรม จึงควรรระมัดระวังไว้ให้มากคือควรทำความเข้าใจให้แน่ชัดว่ากฎหมายนั้นไม่ใช่ตัวความยุติธรรม เป็นแต่เพียงเครื่องมืออย่างหนึ่งสำหรับใช้ในการรักษาและอำนวยความยุติธรรมเท่านั้น การใช้กฎหมายจึงต้องมุ่งหมายใช้เพื่อรักษาความยุติธรรม ไม่ใช่ใช้เพื่อรักษาตัวบทกฎหมายเองและการรักษาความยุติธรรมในแผ่นดินก็มีไข่มิวงแคบอยู่เพียงแคขอบเขตของกฎหมาย หากต้องขยายออกไปให้ถึงศีลธรรมจรยาตลอดจนเหตุผลตามเป็นจริงด้วย...”



ในเรื่องของประชาชนที่ไม่รู้กฎหมาย การใช้กฎหมายก่อให้เกิดการกดขี่ ประชาชนกลายเป็นผู้ก่อร้าย เคยมีพระราชดำรัสพระราชทาน เมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ความว่า

“...เราไม่ได้ปรารถนาเลยที่จะให้มีผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในประเทศ แต่เราก็สร้างขึ้นมาเอง โดยไปชี้หน้าชาวบ้านที่เขาปกครองตัวเองดีแล้ว เรียบร้อยแล้ว เป็นประชาธิปไตย อย่างดีอย่างชอบแล้วว่าบุกรุกเข้ามาอยู่ในป่าสงวนฯ และขับไล่ให้เขาย้ายออกไป คนเหล่านั้น เขาทำการทำงานเข้มแข็ง ทำงานดีตลอดเวลาหลายปีมาแล้วจากนครศรีธรรมราช ไม่เคยทำลายป่า แต่บังเอิญกฎหมายบอกว่าป่าสงวนฯ นั้นใครบุกรุกไม่ได้ เขาจึงเดือดร้อน ป่าสงวนฯ นั้นเราขีดเส้น บนแผนที่ เจ้าหน้าที่จะไปถึงได้หรือไม่ได้ก็ช่าง และส่วนมากก็ปรากฏว่าเจ้าหน้าที่ไม่ได้ไป ดังนั้น ราษฎรจะทราบได้อย่างไร ว่าพื้นที่ที่เขาอยู่อาศัยอยู่เป็นป่าสงวน เมื่อเราถือว่าเขาเป็นชาวบ้าน เราก็ไปกดหัวเขา ว่าเขาต้องทราบกฎหมาย...”

สิ่งเหล่านี้คล้ายคลึงกับการที่ทรงประยุกต์ไปใช้ในการโน้มน้าวชาวเขาที่ปลูกฝิ่น ซึ่งไม่เข้าใจว่า สิ่งเหล่านี้ผิดกฎหมาย และความจำเป็นบางอย่างที่ทำให้เลือกกระทำสิ่งเหล่านี้

นอกจากนี้ ยังเคยมีพระราชดำรัสในเรื่องของความยืดหยุ่น (flexibility) เมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ เช่นกัน ซึ่งน่าสนใจมาก



“...ในด้านการปกครองนั้นก็สำคัญที่จะใช้หลักกฎหมายข้อนี้จะต้องใช้คำที่ไม่ค่อยดี คือ “ความยืดหยุ่น” ต้องขอให้พิจารณาคำนี้ให้รอบคอบสักหน่อย ได้เห็นมาเหมือนกันว่า ถ้าปกครองด้วยหลักที่แข็งแกร่งแล้ว แม้ว่าจะสุจริตเท่าไร ๆ ทุกสิ่งทุกอย่างก็ทั้งหมด จึงต้องมีความยืดหยุ่น คือ ยืดหยุ่นในทางที่ดี เพราะความยืดหยุ่นนี้ถ้าใช้ในทางที่ดีก็ดี แต่ถ้าใช้ในทางยืดหยุ่นตามใจตัวก็อาจกลายเป็นทุจริตไป จึงใช้ลำบากยิ่งนัก ยิ่งตัวมีความกดดันต่าง ๆ อยู่ ก็จะเป็นความทุจริตไปได้ง่าย ๆ...”

ทรงเตือนสติในเรื่องของความอะลุ่มอล่วย พระราชทานแนวคิด ดังพระราชดำรัสในวันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ เช่นกัน ความว่า

“...ทางกฎหมายก็ว่ามีกฎหมายแล้วก็มีอำนาจเจ้าหน้าที่ ทางประชาชนก็ว่าการเข้ามาทำกินเป็นกฎหมาย ทีนี้เมื่อขัดกันก็เกิดความเดือดร้อนทั้งสองฝ่าย จึงเป็นหน้าที่ของผู้รู้กฎหมายที่จะต้องไปทำความเข้าใจคือ ไม่ใช่ไปกดขี่ให้ ใช้กฎหมายโดยเข้มงวด แต่ไปทำให้ต่างฝ่ายเข้าใจเราอยู่ร่วมประเทศเดียวกัน ต้องอยู่ด้วยกันด้วยความอะลุ่มอล่วย ไม่ใช่กดขี่ซึ่งกันและกัน...”

ความยืดหยุ่นและความอะลุ่มอล่วยที่ทรงใช้ในกรณีของการโน้มน้าวชาวเขาให้เลิกปลูกฝิ่น ทรงใช้ความความยืดหยุ่นบนความสุจริตที่อยู่ในพระราชหฤทัย ที่ต้องการให้เกิดความเป็นธรรมและการพัฒนาที่ยั่งยืน ไม่ได้ทรงมีกิเลสในเรื่องส่วนพระองค์ใด ๆ ทั้งสิ้น นอกจากนั้น ยังทรงรับสั่งถึงความยุติธรรมที่อาจก่อให้เกิดความอยุติธรรม ดังพระราชดำรัสพระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงาน “นิติศาสตร์รำลึก” ครั้งที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓



“...ที่พูดเรื่องนี้ก็เพราะนึกถึงปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินว่า กฎเกณฑ์ใดจะทำให้ผู้ใดจะมีกรรมสิทธิ์ แล้วก็ไม่เบียดเบียนกัน และกฎหมายจะเข้าไปตัดสินอย่างไรว่าใครมีสิทธิ์ก็ตาม หลักนั้นว่า ผู้ที่มีใบสำคัญจึงจะเป็นเจ้าของที่ดินได้ แต่ตามความจริงเดี๋ยวนี้คนที่ทำงานในที่ดินเป็นเวลาเป็นสิบ ๆ ปี ได้ทำให้ดินนั้นเป็นประโยชน์ขึ้นมาโดยไม่ได้เบียดเบียนคนอื่น เป็นคนไม่มีสิทธิ์ถ้าไม่มีใบอะไรอย่างหนึ่งที่แสดงกรรมสิทธิ์ ส่วนผู้ที่เป็นที่อำเภอแล้วไปขอใบสำคัญในเรื่องที่ดิน แล้วนายอำเภอบอกว่าที่ดินว่างเปล่า จงได้ เป็นผู้ได้กรรมสิทธิ์ หรือถ้ายังจงไม่ได้ เพราะว่าเป็นป่าสงวน เมื่อป่าสงวนยกเลิกไปก็ผู้นั้นมีสิทธิ์ก่อน ไม่ได้นึกถึงคนที่อยู่ข้างในเพราะไม่เคยเห็น อย่างนี้ใครจะเป็นผู้คุ้มครองประชาชนที่ทำงาน ที่เชื่อได้ว่าเป็นคนมีความสุจริตที่ไปบุกเบิกที่โดยที่ไม่ทราบว่าเป็นป่าสงวน หรือไปบุกเบิกก่อนที่ป่านั้นถูกสงวนไว้ตามกฎหมาย จึงเป็นปัญหาสำคัญว่าความยุติธรรมนั่นเองจะเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดความอยุติธรรมขึ้นมาได้ ทำให้เกิดความเข้าใจผิดและเกิดตึ้นพันแทงกัน ลงท้ายก็ต้องขึ้นโรงศาล ต้องลงโทษกันโดยมิเป็นธรรม แต่พวกที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายก็บอกว่า “ต้องทำตามตัวบทกฎหมาย ตามตัวหนังสือ...”

ตั้งสุภาชิตทางกฎหมายที่กล่าวไว้ว่า summum jus summa injuria แปลได้ว่า extreme justice is extreme injustice นั่นคือ การบังคับใช้กฎหมายมากเกินไป เครื่องครัดกฎหมายมากเกินไป ไม่มีความอะลุ่มอล่วย อาจก่อให้เกิดความอยุติธรรม การบังคับใช้กฎหมายจึงต้องพิจารณาจากสถานการณ์ด้วย จึงจะยังความยุติธรรมได้อย่างแท้จริง สุภาชิตดังกล่าวตรงกับหลักที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงรับสั่งในเรื่องความอะลุ่มอล่วยตลอดเวลา



โดยทรงรับสั่งที่สะท้อนถึงความยืดหยุ่น ความอะลุ่มอล่วยระหว่างหลักนิติศาสตร์กับ รัฐศาสตร์ ดังพระราชดำรัสที่ได้พระราชทานแก่คณะกรรมการจัดงานวัน “นิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย” เมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ความว่า

“...สำหรับนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ คำว่า พอสมควร เป็นสิ่งสำคัญ ถ้าจะปกครองให้บ้านเมือง มีชื่อมีแปะ เราจะปฏิบัติตรงตามกฎหมายทั้งหมดไม่ได้ นักกฎหมายรวมทั้งนักกฎหมาย ในอนาคต จะต้องทราบว่ากฎหมายนั้นมีไว้สำหรับเพื่อมีช่องโหว่ในการปฏิบัติ ไม่ใช่จะทำได้ ตรงไปตรงมาตามตัวบท ต้องใช้การวินิจฉัยพิจารณาเสมอ...”

สำหรับเรื่องกฎหมายเป็นใหญ่ในบ้านเมืองกับกฎหมายแท้ อันเป็นความแตกต่างระหว่าง positive law กับ rule of law หรือความแตกต่างระหว่างนิติรัฐ legal state กับนิติธรรม rule of law มีพระราชดำรัสแก่คณะกรรมการจัดงานวันรพี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อในวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๔ ที่สะท้อนดังความว่า

“...ทั้งเวลาเป็นนักศึกษา ทั้งเวลาสำเร็จการศึกษาไปแล้ว จะไปเป็นอาจารย์ หรือจะไปเป็น ทนาย จะไปเป็นผู้พิพากษา หรือเป็นอะไรก็ตามในทางอาชีพที่เลือกแล้ว ก็ให้พิจารณาดู จะทำ อย่างไรเพื่อให้มีระเบียบเรียบร้อย และกฎหมายเป็นใหญ่ในบ้านเมือง...”

แต่ทว่า ทรงมีข้อสังเกตว่ากฎหมายที่จะเป็นใหญ่ในบ้านเมือง ต้องเป็นกฎหมายแท้ เพราะ กฎหมายที่เข้มแข็งแก่ประชาชน ย่อมไม่ใช่กฎหมายแท้ ดังพระราชดำรัสในวันที่ ๑๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ว่า

“...แต่กฎหมายอย่างนี้เป็นแต่เพียงขีดเส้นทับเขาไม่ใช่กฎหมายแท้ ที่เป็นกฎหมาย ก็เพราะพระราชบัญญัติป่าสงวนเป็นกฎหมาย...”

“...กฎหมายกับความเป็นอยู่ที่แท้จริงอาจขัดกัน และในกฎหมายก็มีช่องโหว่มีไข่น้อย เพราะเราปรับปรุงกฎหมายและการปกครองอย่างโดยอาศัยหลักการของต่างประเทศ โดยมิได้ คำนึงถึงความเป็นอยู่ของประชาชนว่าในทีใดเป็นอย่างไร...”



และในวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้พระราชทานพระราชดำรัสในงานพระราชทาน
ประกาศนียบัตรของสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภาว่า

*“...โดยที่กฎหมายเป็นแต่เครื่องมือในการรักษาความยุติธรรมดังกล่าว จึงไม่ควร
จะถือว่ามีความสำคัญยิ่งไปกว่าความยุติธรรม หากควรจะต้องถือว่าความยุติธรรมมาก่อน
กฎหมาย และอยู่เหนือกฎหมาย การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีใด ๆ โดยคำนึงถึงแต่ความถูกต้อง
ตามกฎหมายเท่านั้น จะไม่เป็นการเพียงพอ จำต้องคำนึงถึงความยุติธรรม ซึ่งเป็นจุดประสงค์
ด้วยเสมอ การใช้กฎหมายจึงจะมีความหมายและได้ผลที่ควรจะได้...”*

สิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงเล่าพระราชทานรัฐมนตรีว่าการกระทรวง
ต่างประเทศภูวน ฒ วันนั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๔ ถึงวิธีการทำให้ชาวเขาเลิกปลูกฝิ่นและหันมาปลูกพืช
ทดแทนยาเสพติด และได้นำมาซึ่งการพัฒนาที่ยั่งยืน สะท้อนให้เห็นว่าพระองค์มิได้ทรงเห็นว่าการ
บังคับใช้กฎหมายต้องทำอย่างเต็มที่ตลอดเวลา นั้นเพราะว่า extreme justice อาจจะเป็น extreme
injustice ได้ การบังคับใช้กฎหมายหรือความยุติธรรมอย่างตึงเกินไป อาจนำมาสู่ความไม่เป็นธรรมได้
ต้องมีความยืดหยุ่น มีความอะลุ่มอล่วย มีความเป็นนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ “พอสมควร” พระองค์
จึงค่อย ๆ ใช้เวลา ทรงรับสั่งว่าการที่กฎหมายไปกดหัวเขา ถือว่าเขาไม่รู้กฎหมายแต่เขาต้องรู้กฎหมาย
ทำให้ฝ่ายที่ถูกกฎหมายใช้บังคับกลายเป็นผู้ก่อการร้าย ซึ่งสิ่งนี้ได้สะท้อนที่ได้รับสั่งถึงในอีกหลาย ๆ
เหตุการณ์ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นต้นมาถึง พ.ศ. ๒๕๒๐ ที่เกี่ยวกับกบฏกฎหมาย นอกจากนี้สำหรับ
พระองค์ท่านนั้น “กฎหมายแท้ คือหลักนิติธรรม คือธรรมะของกฎหมาย” โดยมีเครื่องพิสูจน์ที่เป็น
ที่ยอมรับกันว่าโครงการในพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน เป็นโครงการที่แฝงไปด้วย
หลักนิติธรรม ที่สร้างความเป็นธรรม ที่สร้างการยอมรับ และไม่ละเลยต่อความเป็นกฎหมายหรือ
ความเป็นสูงสุดของกฎหมาย แต่หากเป็นโครงการที่เข้าใจว่าการจะนำกฎหมายมาใช้ให้เกิดความ
เป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับในสังคมได้นั้น ต้องมีความยืดหยุ่น ซึ่งทรงใช้คำว่า อะลุ่มอล่วย แต่
ต้องเป็นความอะลุ่มอล่วยที่ตั้งอยู่บนความสุจริต จึงจะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ถือเป็น
พระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้ากระหม่อมหาที่สุดไม่ได้ ซึ่งเราชาวไทยทุกคนควรที่จะน้อมรำลึกเอาไว้
และสานต่อแนวพระราชดำรินี้ออกไปตราบนานเท่านาน



หลักนิติธรรมกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง*

ดร.ประสาร ไตรรัตน์วรกุล
กรรมการมูลนิธิมั่นพัฒนา
อดีตผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย



*หมายเหตุ ถอดความจากปาฐกถาพิเศษที่แสดงในการประชุมเวทีสาธารณะว่าด้วยหลักนิติธรรมและการพัฒนาที่ยั่งยืนครั้งที่ ๓ “หลักนิติธรรมกับการพัฒนาโดยศึกษาแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙” จัดโดยสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่จันทร์ที่ ๑๗ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ ณ โรงแรมดุสิตธานี กรุงเทพฯ

ปัจจุบันนักวิชาการและผู้บริหารในหลายประเทศทั่วโลกยอมรับว่าหลักนิติธรรมเป็นรากฐานในการสร้างความสงบและความเป็นธรรม หรือ peace and justice ซึ่งไม่เพียงเป็น ๑ ใน ๑๗ เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ Sustainable Development Goals (SDGs) ของสหประชาชาติ แต่ยังเป็น “เครื่องมือ” หรือ “enabling factor” ที่จะช่วยให้บรรลุเป้าหมายอื่นด้วย

หากเรามองย้อนไปในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ เราจะพบว่ามนุษย์พยายามหาวิธีที่จะอยู่ร่วมกัน เช่น ในอารยธรรมตะวันตกที่เคยให้ผู้นำเป็นผู้กำหนดกติกา หรือ “Rule by Men” สุดท้ายต้องเผชิญกับปัญหาดังที่ Lord Acton นักประวัติศาสตร์ชาวอังกฤษกล่าวว่า “Power tends to corrupt, and absolute power corrupts absolutely.” หรือ “อำนาจฉ้อฉลฉันใด อำนาจเบ็ดเสร็จย่อมนำมาซึ่งความฉ้อฉลสุดประมาณฉันนั้น” เพราะไม่มีใครควบคุม





ต่อมาจึงกำหนดกฎหมายขึ้นมาเป็นกติกาสำหรับอยู่ร่วมกัน แต่ด้วยกฎหมาย หรือ “rule by law” เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ เพราะผู้สร้างกฎเป็นเพียงปฤชุนธรรมดา ย่อมมีทั้งดีและไม่ดี อาจมีอคติ หรือฉ้อฉล จึงเกิดการพัฒนาลึกคิดที่ว่า “กฎหมายที่จะนำพาสังคมไปสู่สันติสุขนั้น” กฎหมายต้องอยู่ภายใต้หลักความถูกต้องหรือ “ธรรมะของกฎหมาย” ซึ่งก็คือ “หลักนิติธรรม” หรือ “rule of law” และมองกลับเข้ามาในอารยธรรมตะวันตกที่การปกครองได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา มาก ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกตอนหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าทรงสอน “พระเจ้าปเสนทิโกศล” ว่า “วิสัยพระราชชาติต้องไม่ประมาทในราชกิจทั้งหลาย ดำรงพระองค์เสมอด้วยมารดาบิดาของ ชาวแวนแคว้น ละอคติเสีย ครองราชย์สมบัติโดยทศพิธราชธรรม” และหลักทศพิธราชธรรมได้เป็น แนวการปกครองที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงยึดถือตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงเป็น “พระราชผู้ทรงธรรม” ซึ่งสะท้อน พระราชปณิธานตั้งแต่พระปฐมบรมราชโองการที่ว่า “เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม” ซึ่งไม่ใช่โดย อำนาจตามอำเภอใจ ไม่ใช่โดยกฎหมาย และไม่ใช่เพื่อพระองค์เอง แต่ “เพื่อประโยชน์สุขแห่ง มหาชนชาวสยาม” ตลอด ๗๐ ปีในรัชสมัย พระองค์ทรงงานพัฒนา ด้วยหลักทศพิธราชธรรมด้วย ความเมตตา ความจริงใจ ความเพียร อดทน อดกลั้น และเที่ยงธรรม เพื่อให้พสกนิกรของพระองค์ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

เมื่อได้ศึกษาพระราชดำรัส องค์ความรู้ ลึกคิด หลักการทรงงาน และพระจริยวัตรในการ ประกอบพระราชกรณียกิจ จะเห็นว่าพระองค์ทรงให้ความสำคัญกับหลักนิติธรรมมาก ในฐานะที่เป็น บังจ้ายรากฐานของการพัฒนาประเทศ สะท้อนจากพระราชดำรัสจำนวนมากที่มีต่อบุคลากรที่ เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็นผู้พิพากษา อัยการ ทนายความ นักกฎหมาย ตำรวจ และอาจจะกล่าวได้ว่า เป็นหนึ่งในกลุ่มที่พระองค์ทรงมีพระราชดำรัสด้วยมากที่สุด พระองค์ทรงให้ ความสำคัญกับกฎหมาย โดยทรงเห็นว่า

“...กฎหมายนี่ก็เป็นสิ่งที่สำคัญมากสำหรับบ้านเมือง เพราะว่าเป็นหลักของการเป็นอยู่ ร่วมกันในชาติบ้านเมือง เพื่อให้การเป็นอยู่มีระเบียบเรียบร้อย และให้ทุกคนที่อยู่ในชาติสามารถ ที่จะใช้ชีวิตที่รุ่งเรือง...”



ในหลายวาระพระองค์มีพระราชดำรัสถึงลักษณะกฎหมายที่สอดคล้องกับหลักนิติธรรม หลายประการที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ในลักษณะต่าง ๆ โดยมีประเด็นตัวอย่างสำคัญ ๓ เรื่อง ประกอบด้วย

กฎหมายนั้นต้องใช้โดยคำนึงถึงเจตนารมณ์ที่แท้จริง และบริบทของสังคม กล่าวคือ กฎหมายเป็นแค่ “เครื่องมือ” หรือ “มรรคา” ที่จะนำพาสังคมไปสู่ความถูกต้องและความยุติธรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อ

“... สร้างสรรค์ ความผาสุกและความเป็นปึกแผ่นก้าวหน้าของประชาชน และ บ้านเมือง...”

“...กฎหมายมิใช่ตัวความยุติธรรม หากเป็นแต่เพียงบทบัญญัติ...ที่ตราไว้...”

“...การใช้...ต้องมุ่งหมายใช้เพื่อรักษาความยุติธรรม มิใช่เพื่อรักษาตัวบทของกฎหมายเอง และการรักษาความยุติธรรมในแผ่นดิน...ต้องขยายออกไปให้ถึงศีลธรรมจรยาตลอดจนเหตุ และผลตามความเป็นจริงด้วย...”

ที่สำคัญ พระองค์ทรงยกตัวอย่างการวินิจฉัยกฎหมายตามหลักนิติธรรม เช่น

“...กฎหมายป่าสงวนไปบังคับคนที่อยู่ในป่า...กลายเป็นผู้ที่ฝ่าฝืนกฎหมาย...”

หรือ “คนรุกป่า” พระองค์ไม่พระราชวินิจฉัยว่า

“...ป่าสงวนนั้นเราขีดเส้นบนแผนที่...ราษฎรจะทราบได้อย่างไรว่าเขาเข้ามาอาศัยอยู่ เป็นป่าสงวน ... เป็นหน้าที่ของผู้รู้กฎหมายที่จะต้องไปทำความเข้าใจ มิใช่ไปกดขี่ให้ใช้กฎหมาย โดยเข้มงวด...”

“...กฎหมายมีไว้สำหรับให้มีความสงบสุขในบ้านเมือง มิใช่ว่า กฎหมายมีไว้สำหรับบังคับประชาชน...”

พระราชวินิจฉัยช่วยชี้แนะทางออกแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง และช่วยให้ประชาชนที่สุจริตได้รับความ เป็นธรรม



ในประเด็นที่สอง กฎหมายต้องเท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเศรษฐกิจ ทรงมองกฎหมายอย่างมี “พลวัต” หรือ “มีชีวิต” ดังพระราชดำรัสที่ว่า

“...ตามหลักของกฎหมายเอง กฎหมายก็จะต้องมีความเปลี่ยนแปลงได้ ไม่ใช่เพราะ
ชราภาพ แต่เพราะว่าคนที่ปฏิบัติตามกฎหมายนั้นเปลี่ยนไป และสังคมของโลกเปลี่ยนไป...”

“...กฎหมายที่ไม่เหมาะสมแก่เหตุการณ์ ก็จะต้องพยายามที่จะศึกษาเพื่อที่จะให้ปรับปรุง
ให้ดีขึ้น...”

“...เมื่อมีความเปลี่ยนแปลงในสังคม ก็จะต้องเปลี่ยนคำ เปลี่ยนกฎเกณฑ์บางอย่าง หรือ
บทลงโทษ...การลงโทษอาจไม่สอดคล้องกับอาชญากรรมที่ได้ประกอบขึ้นมา...”

ประเด็นที่สาม การตรากฎหมายต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของคนในสังคม (Stakeholders
Participation) เพราะเป็นกติกาสำหรับอยู่ร่วมกันของคนในชาติบ้านเมือง ดังพระราชดำรัสที่ว่า

“...สมัยโบราณจะให้ทราบเรื่องอันใดเขาต้องตีกลอง มาสมัยผู้ใหญ่ลี้ก็ยังตีกลอง แต่
วันนี้ไม่มีผู้ใหญ่ลี้จะตีกลอง ประกาศด้วยปากหน่อยเดี๋ยวก็เหมือนยังไม่มีกฎหมาย จึงไม่ใช่เรื่อง
ที่จะไปว่าเขาว่าไม่ทราบกฎหมาย...และทำให้เกิดการปะทะกันระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่
กฎหมายเพราะต่างคนต่างมีผิด มีถูกด้วยกันอยู่...”

“...ถ้ามีอะไรที่น่าจะแก้ไขได้ พิจารณาดู แล้วก็คุยกัน ถกเถียงกัน แล้วอาจเสนอให้
“ประชาชน” ทราบ ให้ทางผู้ใหญ่ทราบ...ท่านก็อาจรับเอาไว้พิจารณาเข้าสภานิติบัญญัติแล้วก็
ดัดแปลงกฎเกณฑ์ในกฎหมายได้เป็นผลสำเร็จ จะทำให้การดำเนินคดีเรียบร้อยขึ้น มีความ
ยุติธรรมมากขึ้น...”

นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงห่วงใยในเรื่องการทำงานร่วมกันของคนในชาติ ดังพระราช
ดำรัสที่ว่า

“...พูดกันว่า ส่วนตุลาการก็ตุลาการ ไม่เห็นใจฝ่ายอื่น ๆ ส่วนปกครองก็ไม่เห็นใจ
ทางอื่น ๆ ด้วย ฝ่ายทหารเขาก็จะให้ทหารเป็นใหญ่ ฝ่ายการเมืองเขาก็อยากให้พรรคเป็นใหญ่
ฝ่ายคณาจารย์ในทางวิทยาศาสตร์...ก็ต้องการห้องทดลอง...”



ตัวอย่าง การดำเนินโครงการพระราชดำริต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงเน้นให้ผู้เกี่ยวข้องเข้าใจว่าชีวิตของประชาชนเป็นอย่างไร กล่าวคือ “...การไปช่วยเหลือประชาชนนั้น ต้องรู้จักประชาชน ต้องรู้ว่าประชาชนต้องการอะไร ต้องอาศัยความรู้ในการช่วยเหลือ...” และทรงนำหลัก “ประชาพิจารณ์” มาใช้ หากจะทำโครงการใดจะทรงอธิบายถึงความจำเป็นและผลกระทบที่เกิดขึ้น พร้อมเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายทั้งสาธารณชน ประชาชน หรือเจ้าหน้าที่ทุกระดับได้เข้ามาร่วมกัน แสดงความคิดเห็น เมื่อประชาชนในพื้นที่เห็นด้วยแล้ว หน่วยราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและร่วมดำเนินการมีความพร้อม จึงจะพระราชทานพระราชดำริให้ดำเนินโครงการนั้น ๆ ต่อไป พระองค์ทรงเคยมีพระราชดำรัสแนะนำวิธีทำงานร่วมกันว่า

“...สำคัญที่สุดจะต้องหัด ทำใจให้กว้างขวางหนักแน่น รู้จักรับฟังความคิดเห็น แม้กระทั่งความวิพากษ์วิจารณ์จากผู้อื่นอย่างฉลาด เพราะการรู้จักรับฟังอย่างฉลาดนั้นแท้จริงคือการระดมสติปัญญาและประสบการณ์อันหลากหลายมาอำนวยความสะดวกปฏิบัติบริหารงาน ให้ประสบความสำเร็จที่สมบูรณ์นั่นเอง...”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ไม่เพียงทรงมีความลึกซึ้งและแตกฉานในหลักนิติธรรม แต่ยังสามารถประยุกต์หลักนิติธรรมกับการพัฒนาให้โครงการในพระราชดำริต่าง ๆ จนเกิดผลสัมฤทธิ์ และหลักคิดของพระองค์ยังคงทันสมัย สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิรูปและแก้ปัญหาของประเทศในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการทับซ้อนในที่ดินทำกิน หนี้ที่ไม่เป็นธรรม และการปรับปรุงกฎหมายให้เท่ากันกับการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี ซึ่งล้วนมีความสำคัญต่อประเทศในอนาคต



ทศพิธราชธรรม: ธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญ (Convention of the Constitution) ในยุคประชาธิปไตยโลกาภิวัตน์*

ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.บวรศักดิ์ อุวรรณโณ
ประธานคณะกรรมการปฏิรูปประเทศด้านกฎหมาย



*หมายเหตุ คัดลอกจากบทความ "ทศพิธราชธรรมกับพระมหากษัตริย์ไทย" โดยศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร. บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ในหนังสือ "สรรเสริญพระบารมี" จัดพิมพ์โดยกระทรวงยุติธรรม เพื่อเฉลิมฉลอง ในวโรกาศมหามงคล เฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๐

หากพิจารณาเผินๆ โดยไม่ไตร่ตรองให้ลึกซึ้ง เราอาจเข้าใจผิดไปได้ว่าทศพิธราชธรรมเป็น ธรรมะโบราณที่มีกำเนิดมากกว่า ๒,๕๐๐ ปี ไม่น่าจะเข้ากันได้กับยุคปัจจุบันที่เป็นยุคโลกาภิวัตน์ ซึ่งค่านิยมสากลทั่วโลกเวลานี้เน้นประชาธิปไตยในทางการเมืองการปกครอง ธรรมาภิบาล (good governance) ในทางบริหาร และสิทธิมนุษยชนในการดำเนินการของรัฐต่อผู้อื่น

อันที่จริง คนที่คิดเช่นนั้นก็ไม่น่าจะผิดเสียทีเดียวเพราะถ้าพิจารณาคำสอนทางศาสนา เกี่ยวกับทศพิธราชธรรม ก็มีกติกตัวอย่างค่อนข้างจะโบราณ และยังใช้ศัพท์แบบโบราณด้วยแล้ว ก็ชวนให้คิดไปเช่นนั้นได้ แต่ถ้าพินิจพิจารณาให้รอบคอบลึกซึ้งโดยดูตัวอย่างปัจจุบันที่เห็นได้อยู่ ทุกวันในยุคโลกาภิวัตน์ คนที่คิดเช่นนั้นอาจต้องทบทวนความคิดเสียใหม่



คำถามจึงมีว่า แล้วจะไปหาตัวอย่างของการถ่ายทอดหลักการทางศาสนาและศีลธรรม ซึ่งเป็นนามธรรมไปสู่การปฏิบัติจริง ๆ ที่เป็นรูปธรรมจากที่ใด เพื่อจะพิสูจน์ให้ได้ว่าหลักทศพิธราชธรรม ยังคงใช้ได้ในยุคปัจจุบัน และจะยังใช้ได้ต่อไปในสหัสวรรษ ถ้าพิสูจน์ได้เราก็ต้องจัดว่าทศพิธราชธรรมเอง เป็นหลักสากลที่เป็นนิรันดร์ซึ่งไม่ได้ถือกำเนิดขึ้นในตะวันตก แต่เป็นหลักสากลที่ถือกำเนิดขึ้นในตะวันออก คำตอบนี้คงหาไม่ได้จากที่ใดชัดเท่าการสำรวจพระราชจริยวัตรและพระราชกรณียกิจ ที่พระมหากษัตริย์โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ทรงบำเพ็ญมาตลอด ๖๐ ปีในรัชกาล

นักทฤษฎีในวิชากฎหมายรัฐธรรมนูญชั้นบรมครูอย่าง A.V. Dicey, Sir Ivor Jennings หรือชาวฝรั่งเศสอย่าง Pierre Avril ไปจนถึงศาลฎีกาแคนาดาในความเห็นที่ให้เกี่ยวกับการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญแคนาดา เมื่อวันที่ ๒๘ กันยายน ค.ศ. ๑๙๘๑ ต่างก็ยอมรับว่า ในระบบรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยสมัยใหม่นั้น ไม่ได้มีแต่รัฐธรรมนูญที่เป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น แต่ยังมี ประเพณีการปกครองประเทศในระบบประชาธิปไตยที่มีชื่อเรียกเป็นภาษาวิชาการว่า “ธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญ” หรือ Convention of the Constitution อยู่ด้วย ธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญเป็นทางปฏิบัติที่กระทำสืบต่อกันมาจนเป็นที่ยอมรับ (consensus) จนมีความรู้สึกรู้ว่า ต้องปฏิบัติตาม (ภาษาละติน เรียกว่า opinio juris) หรือมีผลผูกพัน (binding) แต่ฟ้องร้องกันไม่ได้ในศาล

ดังนั้น โดยปกติธรรมเนียมปฏิบัติจะไม่มีบัญญัติไว้เป็นลายลักษณ์อักษร แต่ถ้าตกลงยอมรับกันว่าจะปฏิบัติตามนั้นอย่างชัดเจน จะทำไว้เป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้ เช่น Statute of Westminster (๑๙๓๑) ซึ่งอังกฤษยอมรับในเอกราชของอาณานิคมที่ใช้ภาษาอังกฤษ (Dominion) ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งของธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญก็คือ สภาพบังคับ (sanction) ของการฝ่าฝืนธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญ ก็คือ สภาพบังคับทางการเมืองไม่ใช่สภาพบังคับทางกฎหมายที่ฟ้องร้องกันได้ในศาล ตัวอย่างที่ยกกันก็เช่น พระมหากษัตริย์อังกฤษมีพระราชอำนาจที่จะไม่ทรงเห็นชอบในร่างพระราชบัญญัติที่รัฐสภาพิจารณาแล้ว (royal prerogative of refusal to give royal assent) อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๗๐๘ ซึ่งพระบรมราชินีนาถแอนน์ (Queen Anne) ทรงปฏิเสธที่จะลงพระปรมาภิไธยในร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยอาสาสมัครติดอาวุธของสกอตแลนด์ (The Scottish Militia Bill) อันเป็นปีที่ทรงใช้พระราชอำนาจยับยั้งร่างกฎหมาย



ครั้งสุดท้ายในประวัติศาสตร์อังกฤษ พระมหากษัตริย์อังกฤษก็ไม่เคยทรงยับยั้งร่างกฎหมายอีกเลย จนเกิดเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ยอมรับกันในอังกฤษว่า พระมหากษัตริย์จะไม่ทรงยับยั้งร่างกฎหมายที่ผ่านสภามาแล้ว คำถามก็คือ ถ้าทรงฝ่าฝืนธรรมเนียมปฏิบัติโดยทรงยับยั้งร่างกฎหมายในเวลานี้ ทรงกระทำได้ตามกฎหมายหรือไม่ คำตอบก็คือ ทรงกระทำได้โดยชอบด้วยกฎหมาย (legal) แต่การนั้น เป็นฝ่าฝืนธรรมเนียมปฏิบัติ (unconventional) จึงไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญ (unconstitutional) แต่ไปฟ้องที่ศาลไหนศาลก็จะไม่รับฟ้อง คงมีแต่สภาพบังคับทางการเมืองที่อาจทรงถูกวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมืองเท่านั้น

นี่เป็นตัวอย่างธรรมเนียมปฏิบัติของรัฐธรรมนูญของอังกฤษไม่ใช่ของไทย เพราะพระมหากษัตริย์ไทยทรงไว้ซึ่งพระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญ (มาตรา ๙๔ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐) ที่จะทรงยับยั้งร่างกฎหมายและทรงใช้พระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญนั้น โดยชอบด้วยรัฐธรรมนูญทุกประการ เมื่อพระราชทานร่างพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา และร่างพระราชบัญญัติเหรียญเฉลิมพระเกียรติฯ ที่มีความผิดพลาดคืบมา และรัฐสภาที่ประชุมร่วมกันมีมติไม่ยืนยันร่างพระราชบัญญัติทั้งสอง เป็นเหตุให้ร่างกฎหมายทั้งสองตกไป ดังจะกล่าวถึงต่อไปข้างหน้า ดังนั้นจะถือว่าในประเทศไทยมีธรรมเนียมปฏิบัติของรัฐธรรมนูญว่า พระมหากษัตริย์จะทรงไม่ยับยั้งร่างกฎหมายทุกกรณีอย่างในอังกฤษไม่ได้ เพราะทางปฏิบัติ (practices) และการยอมรับ (consensus) ในเรื่องนี้ต่างกัน แต่อาจต้องถ้อยในทางตรงกันข้ามว่า ถ้าทรงยับยั้งร่างกฎหมายที่ผิดพลาด รัฐสภาจะไม่ยืนยัน

สำหรับหน้าที่ของธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญนั้น Sir Ivor Jennings เปรียบเทียบไว้ว่า ถ้ารัฐธรรมนูญซึ่งเป็นตัวบทกฎหมายเปรียบเหมือนโครงกระดูก (skeleton) ธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญก็เปรียบเหมือนเลือดและเนื้อ (chairs and blood) ที่หล่อหุ้มโครงกระดูกให้มีชีวิตชีวา ศาลฎีกาแคนาดาอธิบายเรื่องนี้ต่อไปว่า “จุดประสงค์ใหญ่ของธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญทั้งหลายก็คือการทำให้กรอบกฎหมายของรัฐธรรมนูญ (ซึ่งอาจล้าสมัยไปแล้ว-ผู้เขียนเติมเอง) อาจเดินไปตามหลักและระบบคุณค่าทางรัฐธรรมนูญของแต่ละยุค” พุดง่าย ๆ ก็คือ ธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญจะทำให้รัฐธรรมนูญมีชีวิตได้โดยไม่ต้องตกยุค และโดยไม่ต้องแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญอย่างเป็นทางการ



สำหรับทศพิธราชธรรมนั้น เป็นที่แน่ชัดว่าจุดกำเนิดอยู่ตรงที่ต้องการเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งพระราชอำนาจอันล้นพ้นของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันได้ทรงทำให้หลักนี้กลายเป็น “เลือดเนื้อที่หล่อหุ้มโครงกระดูก” ของรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยได้อย่างเหมาะสม

ความจริงถ้าพิจารณาบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญไทยในยุคประชาธิปไตยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ มาจนถึงปัจจุบัน ก็พบว่า “โครงกระดูก” ดังกล่าวมีลักษณะคล้ายกันคือ รัฐธรรมนูญยืนยันว่าอำนาจอธิปไตยมาจากปวงชนชาวไทย (แม้ว่าบางฉบับจะใช้คำว่า “เป็นของ” ก็ตาม) และรัฐธรรมนูญก็ถวายให้พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจนั้นแทนปวงชนผ่านองค์กรตามรัฐธรรมนูญ คือ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล โดยต้องทรงใช้ตามที่รัฐธรรมนูญกำหนด (ดูมาตรา ๓ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐) เราจึงเรียกระบอบการปกครองแบบนี้ว่า “พระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ” (Constitutional Monarchy) เช่นทรงลงพระปรมาภิไธยตราพระราชบัญญัติที่ผ่านการพิจารณาของสภามาแล้ว ทรงสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต ทรงตราพระราชกฤษฎีกา หรือทรงแต่งตั้งข้าราชการระดับ ๑๐ ขึ้นไป ตามคำกราบบังคมทูลฯ แนะนำของคณะรัฐมนตรี เป็นต้น และต้องมีการลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ (countersign) โดยรัฐมนตรีหรือผู้ที่รัฐธรรมนูญกำหนด เช่น ในการแต่งตั้งองค์กระอิสระประธานวุฒิสภาก็ถวายคำแนะนำและลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็ถือว่าพระมหากษัตริย์ไม่ได้มีพระราชดำริทางการเมืองแต่ประการใด ผู้กราบบังคมทูลฯ แนะนำและลงนามรับสนอง พระบรมราชโองการต่างหากที่มีเจตจำนงและความรับผิดชอบทางการเมือง จึงกล่าวว่า “พระมหากษัตริย์จะไม่ทรงกระทำผิดเลย” (The King can do no wrong) ผู้กราบบังคมทูลฯ แนะนำและลงนามรับสนองพระบรมราชโองการต่างหากที่มีความรับผิดชอบทางการเมืองกฎหมาย



ด้วยเหตุนี้ นาย Walter Bagehot นักรัฐศาสตร์อังกฤษผู้เลื่องชื่อ ผู้เขียนหนังสือเรื่อง The English Constitution ถือว่าสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นเพียง “ส่วนอันทรงเกียรติยศ” ของรัฐธรรมนูญ (dignified part of the constitution) ในขณะที่รัฐสภาและคณะรัฐมนตรีเป็น “ส่วนปฏิบัติการ” (efficient parts of the constitution) แต่ Bagehot ก็ยังตั้งข้อสังเกตว่า แม้กระนั้นก็ตาม “พระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญอย่างของอังกฤษก็มีพระราชสิทธิที่จะทรงได้รับการปรึกษา ทรงสนับสนุน และทรงตักเตือน” (The right to be consulted, the right to encourage, the right to warn-Bagehot, p.๖๗) และเห็นว่าพระมหากษัตริย์ที่ทรงครองราชย์มานานทรงมีประสบการณ์มาก จะทรงใช้พระราชสิทธิธรรมนี้ได้อย่างเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติอย่างยิ่ง ยากที่สถาบันการเมืองอื่นจะทำได้

ถ้าพิจารณาตามหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามแบบอย่างของประเทศต้นฉบับนี้ ก็หมายความว่า องค์การตามรัฐธรรมนูญทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นรัฐสภา หรือคณะรัฐมนตรีที่เป็น “ส่วนปฏิบัติการ” ย่อมมีอำนาจตัดสินใจ (decision making power) ว่าจะทำหรือไม่ทำอะไร เมื่อใด และอย่างไร แต่พระมหากษัตริย์จะไม่ทรงตัดสินใจ พระทัยในการบริหารราชการแผ่นดินเอง แต่ทรงไว้ซึ่งพระราชสิทธิที่จะทรงแนะนำหรือตักเตือน (advisory power)

หลักการข้อนี้ ถ้าสำรวจพระราชจรรยาตลอดรัชสมัย ๖๐ ปี ก็พบว่าทรงยึดมั่นอย่างดีเยี่ยม ไม่เคยเลยที่จะทรงล่วงล้ำออกจากหลักดังกล่าว ดังตัวอย่างต่าง ๆ ดังนี้

กรณีแรก คือ กรณีที่พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้นายกรัฐมนตรีเข้าเฝ้ากราบบังคมทูลขอราชการทุกครั้งทีขอเฝ้าฯ และสิ่งที่รับสั่งกับนายกรัฐมนตรีก็จะเป็นความลับ หากนายกรัฐมนตรีรับพระราชกระแสแล้วนำมาปฏิบัติก็ต้องถือว่าเป็นความรับผิดชอบของนายกรัฐมนตรีเอง จะไปอ้างอิงพระราชกระแสไม่ได้ อย่างไรก็ตาม ในเรื่องนี้มีข้อยกเว้นที่เห็นชัดอยู่สองเรื่อง



เรื่องแรก เป็นกรณีที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชปรารภเรื่อง ผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดินต่อนายกรัฐมนตรี (พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร) และนายกรัฐมนตรีได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตเชิญพระราชปรารภดังกล่าวทำเป็นหนังสือถึงประธานกรรมการตรวจเงินแผ่นดินและต่อมาคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินก็ได้ขอให้คุณหญิงจาร์วรรณ เมณฑกา กลับเข้าทำหน้าที่ ผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดินตามพระราชปรารภนั้น เรื่องนี้ถ้าพิจารณาให้ดีจะเห็นได้ว่าการนำพระราชปรารภที่รับสั่งกับนายกรัฐมนตรีมากล่าวอ้างในหนังสือได้ ก็เพราะมีพระบรมราชานุญาตแล้ว หากไม่มีพระบรมราชานุญาตดังกล่าวก็ต้องถือว่าผู้กระทำละเมิดธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญ อย่างไรก็ตาม แม้มีพระบรมราชานุญาตให้อ้างได้แต่ความรับผิดชอบทางการเมือง และทางกฎหมาย ทั้งปวงก็ยังคงอยู่ที่องค์กรที่เป็น “ส่วนปฏิบัติการ” กล่าวคือ นายกรัฐมนตรี และคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินอยู่นั่นเอง เพราะ “พระราชปรารภ” ก็เป็นเพียงพระราชปรารภ แต่เมื่อนายกรัฐมนตรีทำหนังสือเชิญพระราชปรารภไปแจ้งกับคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน ก็ต้องถือว่า นายกรัฐมนตรีได้ลงนามในหนังสือดังกล่าวรับสนองพระราชปรารภแล้วตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ มาตรา ๒๓๑ ซึ่งบัญญัติว่า “บทกฎหมาย พระราชหัตถเลขา และพระบรมราชโองการอันเกี่ยวกับราชการแผ่นดิน ต้องมีรัฐมนตรีลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ เว้นแต่ที่บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่นในรัฐธรรมนูญนี้” และเมื่อคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินขอให้คุณหญิงจาร์วรรณ กลับเข้าปฏิบัติหน้าที่ ก็ต้องถือว่าเป็นการใช้อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินที่คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดินต้องรับผิดชอบเอง

กรณีที่สอง ก็คือกรณีที่มีพระราชดำรัสต่อประธานศาลปกครองสูงสุด และประธานศาลฎีกา ซึ่งนำคณะตุลาการศาลปกครองสูงสุด และผู้พิพากษาเข้าเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณตามรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๙ เองก็เช่นกัน พระราชดำรัสในกรณีนี้พระราชทานอย่างเปิดเผยในเรื่องที่เกี่ยวกับการถวายสัตย์ปฏิญาณและสถานการณ์วิกฤตของบ้านเมือง ซึ่งปกติจะไม่ทรงกระทำ นอกจากในภาวะไม่ปกติจริง ๆ กรณีเช่นนั้น หลักเรื่องความลับ และการห้ามอ้างอิงก็ควรจะได้รับการยกเว้น แต่หลักเรื่อง The King can do no wrong ยังคงต้องถือว่าคงอยู่ ดังนั้นการดำเนินการใด ๆ ตามพระราชดำรัสก็ต้องเป็นไปตามอำนาจหน้าที่ และความรับผิดชอบขององค์กรและบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งอันเป็น “ส่วนปฏิบัติการ” ของรัฐธรรมนูญนั่นเอง



เกี่ยวกับพระราชดำรัสองค์นั้น มีนักวิชาการชาวต่างประเทศได้วิเคราะห์ไว้อย่างน่าสนใจว่า การที่ทุกฝ่ายตั้งความหวังให้พระมหากษัตริย์ทรงแทรกแซง (intervene) โกล่เกลี่ยปัญหาทางการเมือง ดังมีพระราชดำรัสว่า “...จะมาขอให้พระมหากษัตริย์เป็นผู้ตัดสิน...” นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กลับทรงชี้ให้ผู้พิพากษาและตุลาการเห็นหัวใจของปัญหาว่า สิ่งที่เขาอยู่คือการตรวจสอบจากฝ่ายศาล ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญในการวินิจฉัยข้อพิพาท และผู้เขียน ก็สรุปไว้อย่างน่าฟังว่า ผู้วิพากษ์วิจารณ์ทั้งหลายอาจอ้างว่า ในวังมีอำนาจสูงสุดแต่การที่ทรงชี้ไปที่ศาลให้ศาลทำหน้าที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงแสดงให้เห็นว่าทรงสนับสนุนประชาธิปไตยในประเทศไทย และทรงสนับสนุนพหุนิยม (pluralism) (จากบทความนาย Michael Vatikiotis, International Herald Tribune, May ๑๙, ๒๐๐๖, ๗) บทวิเคราะห์นี้ แสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงยึดมั่นอยู่ในบทบาทของพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ คือทรงแนะนำให้องค์กรตามรัฐธรรมนูญทำหน้าที่ของตนเอง ไม่ใช่ให้พระมหากษัตริย์มาทรงกระทำการที่ผิดหน้าที่ในรัฐธรรมนูญ

ความจริงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ไม่ได้ “ทรงแนะนำ ทรงสนับสนุน และทรงตักเตือน” เฉพาะองค์กรต่าง ๆ ตามรัฐธรรมนูญเท่านั้น แต่มีพระมหากฤษฎา “แนะนำ สนับสนุนและตักเตือน” บุคคลกลุ่มต่าง ๆ และประชาชนโดยทั่วไปโดยผ่านพระบรมราโชวาท พระราชดำรัสในโอกาสต่าง ๆ ทั้งปี ดังจะเห็นได้จากการที่สำนักราชเลขาธิการได้จัดพิมพ์ประมวลพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสดังกล่าวทุกปี หากวิเคราะห์ให้ดีจะเห็นได้ว่าพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสต่าง ๆ นั้น ได้ชี้แนะแนวทางที่ดีที่ควรปฏิบัติหรือละเว้นทั้งในการปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละคน และในการประพฤติปฏิบัติในทางส่วนตัว ในฐานะพลเมืองที่ดี โดยเฉพาะทรงเน้นความซื่อสัตย์ สุจริต ความถูกต้อง ความมีศีลธรรม จริยธรรม ดังนั้น บุคคลทั้งหลายจึงนิยมอ้างอิงพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสมาใช้เป็นแนวทางที่ปฏิบัติตลอดมา ซึ่งนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงการที่ทรงยึดมั่นในหลัก “อวิโรธนะ” อย่างเคร่งครัด และทรงเผยแพร่ให้ผู้อื่นยึดมั่นด้วยแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความเป็น “ครู” ผู้ชี้ทาง ที่ถูกต้องให้ทุกฝ่าย ทั้งฝ่ายองค์กรตามรัฐธรรมนูญและฝ่ายประชาชน ส่วนผู้ที่รับพระบรมราโชวาท หรือพระราชดำรัสจะนำไปปฏิบัติหรือไม่ ก็ไม่มีกฎหมายบังคับ ผู้ปฏิบัติตามก็จะได้ผลกับตนเอง เหมือน ๆ กับผู้ไม่ปฏิบัติตามก็จะไม่ได้รับผล



พระราชกรณียกิจดังกล่าว นอกจากจะสอดคล้องกับทศพิธราชธรรมแล้ว ยังสอดคล้องกับหลักการของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขแบบสมัยใหม่ทุกประการ โดยนัยนี้ พระมหากษัตริย์ไทยในระบอบประชาธิปไตยจึงทรงดำรงสถานะ “ศีลธรรมของสังคม” ด้วย (Bagehot เรียก Virtuous Sovereign ของอังกฤษว่าเป็น The Head of Our Morality, Bagehot, P.๔๗)

ด้วยเหตุที่พระบรมราชาบาทและพระราชดำรัสทุกองค์เป็นไปตามหลักแห่งความถูกต้องเที่ยงธรรม (อวิโรธนะ) ในทศพิธราชธรรมโดยสม่ำเสมอเอง ที่ทำให้เมื่อบ้านเมืองเกิดภาวะวิกฤตขึ้นคราใด และองค์กรตามรัฐธรรมนูญซึ่งเป็น “ส่วนปฏิบัติการ” ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ประชาชนชาวไทยทุกคนจึงรอดคอยพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องตามหลักอวิโรธนะ เมื่อได้รับพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางแล้วทุกฝ่ายก็พร้อมปฏิบัติตามนั้นโดยสนิทใจ ทำให้บ้านเมืองที่ร้อนรุ่มสงบเย็นลงได้อย่างมหัศจรรย์ ดังเช่นกรณีที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ และเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม ๒๕๓๕ เรื่อยลงมาจนถึงพระราชดำรัสเมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๙

ข้อนี้ ทำให้พระราชสถานะทางสังคมของสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยมีลักษณะเป็น “องค์กรกรรมการและผู้ประสาน (รอยร้าว) สูงสุดของชาติ” (Supreme Arbitrator and Conciliator of the Nation) ซึ่งประมุขของรัฐแบบประธานาธิบดียากนักที่จะเป็นได้ เพราะเป็นนักการเมืองและมีฝักฝ่ายในทางการเมือง ในขณะที่ประชาชนชาวไทยและองค์กรทางการเมืองไทยต่างยินดีปฏิบัติตามพระราชดำรัสแนะนำของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยสนิทใจ เพราะว่าทรงไม่เป็นฝักฝ่ายทางการเมือง ทรงยึดประโยชน์ของบ้านเมืองและประชาชนเป็นหลัก และทรงแนะนำแต่สิ่งที่ถูกต้องตามครรลองรัฐธรรมนูญและกฎหมาย



อันที่จริง ถ้าเราจะย้อนไปดูพระราชจริยวัตรตามรัฐธรรมนูญที่ผ่านมามาตลอดรัชกาล ก็จะเห็นได้ว่า ทรงยึดมั่นในรัฐธรรมนูญอย่างเคร่งครัด และทรงอนุโลมตามธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญใน คติประชาธิปไตยมาโดยตลอดสม่ำเสมอ ดังพระราชดำรัสที่ว่า “ไม่เคยสั่งการอะไรที่ไม่มีกฎหมาย ของบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย...” ดังนั้นเมื่อเกิดความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างกลุ่ม ที่ไม่พอใจรัฐบาลของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และรัฐบาล และมีผู้เสนอให้นายกรัฐมนตรีลาออก และ ขอให้ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี โดยอ้างว่าเป็นพระราชอำนาจในการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี และ เมื่อไม่มีสภาผู้แทนราษฎรแล้ว ก็เป็นพระราชอำนาจสิทธิขาดที่จะมีพระบรมราชวินิจฉัยเลือกผู้ใด มาเป็นนายกรัฐมนตรีก็ได้โดยผู้เสนออ้างมาตรา ๗ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ซึ่งบัญญัติว่า

“ในเมื่อไม่มีบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้บังคับแก่กรณีใด ให้วินิจฉัยกรณีนั้นไปตามประเพณี การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”

ความจริง ผู้เสนอข้อเสนอนี้ก็ทราบดีว่า หากทรงใช้พระราชอำนาจตามข้อเสนอ นั้นจะต้อง ยกเว้นการใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ หลายมาตราด้วยกัน กล่าวคือ ต้องยกเว้น มาตรา ๒๐๑ วรรคสอง ที่ว่า “นายกรัฐมนตรีต้องแต่งตั้งจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือผู้เคยเป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่พ้นสมาชิกภาพตามมาตรา ๑๑๘ (๗) ในอายุของสภาผู้แทนราษฎร ชุดเดียวกัน” รวมทั้งต้องยกเว้นมาตรา ๒๐๒ และ ๒๐๓ ซึ่งว่าด้วยการให้สภาผู้แทนราษฎรลงมติ ให้ความเห็นชอบแก่ผู้สมควรได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีด้วย นอกจากนี้ยังคงต้องยกเว้น มาตรา ๒๐๑ วรรคสาม เพื่อให้ประธานวุฒิสภาลงนามรับสนองพระบรมราชโองการแทนประธาน สภาผู้แทนราษฎรซึ่งพ้นตำแหน่งไปเพราะการยุบสภาผู้แทนราษฎร และท้ายที่สุดก็ต้องยกเว้นมาตรา ๒๑๕ วรรคสอง เพื่อให้คณะรัฐมนตรีชุดเดิมพ้นตำแหน่งทั้งหมดโดยไม่ต้องอยู่ปฏิบัติหน้าที่ตาม ที่รัฐธรรมนูญกำหนด รวมทั้งการยกเว้นมาตรา ๒๑๑ โดยให้คณะรัฐมนตรีบริหารราชการแผ่นดินได้ โดยไม่ต้องแถลงนโยบายต่อรัฐสภา ก่อน (เพราะไม่มีรัฐสภา)



ทั้งหมดนี้จึงเป็นที่มาของพระราชดำรัสเมื่อวันที่ ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๙ ที่ว่า “...ข้าพเจ้า มีความเดือดร้อนมากที่เอะอะอะไรก็ขอพระราชทานนายกพระราชทาน ซึ่งไม่ใช่การปกครอง แบบประชาธิปไตย ถ้าไปอ้างมาตรา ๗ ของรัฐธรรมนูญเป็นการอ้างที่ผิด มันอ้างไม่ได้ มาตรา ๗ มี ๒ บรรทัด ว่าอะไรที่ไม่มีในรัฐธรรมนูญให้ปฏิบัติตามประเพณีหรือตามที่เคยมีมา...” และ “...ยืนยันว่ามาตรา ๗ นั้น ไม่ได้หมายถึงการมอบให้พระมหากษัตริย์มีอำนาจที่จะทำอะไร ตามใจชอบ...” และทรงรับสั่งถึงกรณีการแต่งตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรีภายหลัง เหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ว่า “...เขอ้างอิงเมื่อรัฐบาลของอาจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ตอนนั้นไม่ได้ทำเกินอำนาจของพระมหากษัตริย์ ตอนนั้นมีสภา ประธานสภา รองประธานสภามีอยู่ ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ คือรองประธานสภาสภานิติบัญญัติ นายทวี แรงขำ...มีกฎเกณฑ์ รองรับ...สภาสนามม้า (สมัชชาแห่งชาติ ผู้เขียนเติมความในวงเล็บเอง) ก็ไม่ผิดกฎหมาย เพราะว่า นายกรัฐมนตรีเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ นายกรัฐมนตรี คือนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้รับสนองพระบรมราชโองการ ก็สบายใจว่าทำอะไรแบบถูกต้องตามครรลองรัฐธรรมนูญ...”

ผู้มีความสนใจประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของไทยคงระลึกได้ว่า เมื่อเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ นั้น ประเทศไทยใช้รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๑๕ และเมื่อเกิด วิกฤตขึ้น จอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีลาออก จึงมีประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้ง นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ตามธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร มาตรา ๑๔ ซึ่งบัญญัติว่า

“พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีคนหนึ่งและรัฐมนตรีตามที่นายกรัฐมนตรี ถวายคำแนะนำ และมีจำนวนตามสมควรประกอบเป็นคณะรัฐมนตรี มีหน้าที่บริหารราชการ แผ่นดิน” ทั้งนี้โดยมีนายทวี แรงขำ รองประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติปฏิบัติหน้าที่แทนประธาน สภานิติบัญญัติแห่งชาติลงนามรับสนองพระบรมราชโองการตามมาตรา ๑๘ วรรคสองของธรรมนูญ การปกครองราชอาณาจักรที่บัญญัติว่า “การแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีให้ประธานสภาเป็นผู้ลงนาม รับสนองพระบรมราชโองการ”

การแต่งตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์ จึงเป็นไปตามธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พ.ศ. ๒๕๑๕ มาตรา ๑๔ และมาตรา ๑๘ วรรคสอง ทุกประการ ไม่ได้มีการยกเว้นบทบัญญัติใด ๆ ในธรรมนูญการปกครองเลยแม้แต่เนี้ย



แม้แต่การยุบสภานิติบัญญัติแห่งชาติและการแต่งตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติชั้นใหม่ ในวิกฤตเดียวกันนั้นก็เป็นที่ไปตามรัฐธรรมนูญทุกประการ กล่าวคือ ในช่วงปลายเดือนพฤศจิกายน และต้นเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติตามธรรมนูญการปกครอง ซึ่ง จอมพลถนอม กิตติขจร กราบบังคมทูลฯ แนะนำให้ทรงแต่งตั้ง ๒๙๙ คน ได้ทยอยกันลาออก จนเหลือเพียง ๑๑ คน จนถึงวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ จึงได้มีประกาศพระบรมราชโองการ แต่งตั้งสมาชิกสมัชชาแห่งชาติ ๒,๓๔๗ คน และโดยที่มีสมาชิกจำนวนมากจึงใช้ราชตฤณมัยสมาคม (สนามม้านางเลิ้ง) เปิดประชุมเพื่อทำหน้าที่เลือกสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ จึงเรียกกันใน ภาษาปากว่า “สภาสนามม้า”

ในพระบรมราชโองการแต่งตั้งสมัชชาแห่งชาติมีความตอนหนึ่งว่า *“...มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า โดยที่สถานการณ์ปัจจุบันยังไม่เป็นที่ไว้วางใจ และรากฐานการปกครองราชอาณาจักรก่อนที่จะได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญนั้น ยังไม่มั่นคงพอที่จะทรงไว้วางพระราชหฤทัยได้ นอกจากนั้นยังมีพระราชประสงค์ที่จะให้ประชากรราษฎรได้เข้ามามีส่วนในการวางรากฐานแห่งการปกครองเสียแต่ต้นมือ ในการนี้จะต้องแต่งตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติขึ้นให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน และโดยที่มีพระราชดำริว่าสภานิติบัญญัติแห่งชาตินั้นควรประกอบด้วยบุคคลผู้เป็นตัวแทนกลุ่มผลประโยชน์ อาชีพ วิชาความรู้ ตลอดจนทรรศนะและแนวความคิดทางการเมืองให้มากและกว้างขวางที่สุด จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แต่งตั้งสมัชชาแห่งชาติขึ้น ประกอบด้วยบุคคลผู้มีรายนามท้ายประกาศพระบรมราชโองการนี้ และให้สมัชชาแห่งชาติประชุมกันเลือกบุคคลที่เหมาะสมจากสมาชิกสมัชชาแห่งชาติจำนวนหนึ่ง แล้วนำรายชื่อขึ้นกราบบังคมทูลเพื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งบุคคลเหล่านั้นเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติต่อไป...”*



ประกาศพระบรมราชโองการนี้มีนายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรีลงนามรับสนองพระบรมราชโองการตามมาตรา ๑๙ วรรคหนึ่งของธรรมนูญการปกครองฯ ซึ่งบัญญัติว่า “บรรดาบทกฎหมาย พระราชหัตถเลขา และพระบรมราชโองการใด ๆ อันเกี่ยวกับราชการแผ่นดินต้องมีนายกรัฐมนตรี หรือรัฐมนตรีเป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ”

ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ นายกรัฐมนตรี ก็ทูลเกล้าฯ ถวายพระราชกฤษฎีกายุบสภานิติบัญญัติแห่งชาติ พร้อมลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ โดยมีความในพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวไว้ว่า “โดยที่ทรงพระราชดำริว่า สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติจำนวนมากได้แสดงความจำนงขอลาออกจากสมาชิกภาพและประกอบกับสมาชิกที่เหลืออยู่มีจำนวนไม่เพียงพอที่จะเป็นองค์ประชุมทางสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ฉะนั้น สมควรยุบสภานิติบัญญัติแห่งชาติเพื่อจะได้แต่งตั้งสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติขึ้นใหม่ให้เป็นการสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน”

ครั้นเมื่อมีการประชุมสมัชชาแห่งชาติเมื่อวันที่ ๑๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เลือกกันเองได้ผู้สมควรเป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ๒๙๙ คนแล้ว นายกรัฐมนตรีก็นำรายชื่อขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งทั้ง ๒๙๙ คน เป็นสมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติโดยมีนายกรัฐมนตรีลงนามรับสนองพระบรมราชโองการ อันเป็นไปตามธรรมนูญการปกครองฯ มาตรา ๑๘ วรรคหนึ่ง และเป็นไปตามหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขทุกประการ





แม้ในเหตุการณ์วิกฤตเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งเกิดการเผชิญหน้ากันอย่างรุนแรงระหว่างฝ่ายต่อต้านรัฐบาลและฝ่ายรัฐบาล จนเกิดความรุนแรงเสียเลือดเนื้อ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็ทรงดำรงพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญอย่างมั่นคง กล่าวคือไม่ทรงแทรกแซงและตัดสินพระราชหฤทัยทางการเมืองใด ๆ เลย หากมีพระมหากษัตริย์คุณโปรดเกล้าฯ ให้พลตรีจำลอง ศรีเมือง และพลเอก สุจินดา คราประยูร คู่กรณีในความขัดแย้งเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พร้อมนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ประธานองคมนตรี และพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ องคมนตรีและรัฐบุรุษ เมื่อเวลาประมาณ ๒๐ นาฬิกาเศษ ของวันที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ และพระราชทานกระแสพระราชดำรัสทรง “ตักเตือน” (right to warn) ทั้ง ๒ ฝ่าย ดังนี้ *“คงไม่เป็นที่แปลกใจทำไมถึงเชิญให้ท่านมาพบกันแบบนี้ เพราะว่าทุกคนก็ทราบว่าการณ์ความยุ่งเหยิงอย่างไร และก็จะทำให้ประเทศชาติล่มจมไปได้ แต่ที่จะแปลกใจก็อาจจะมีความไม่เชิญ พลเอก สุจินดา คราประยูร และพลตรี จำลอง ศรีเมือง เพราะว่าอาจมีผู้ที่เป็นตัวละครมากกว่านี้ แต่ที่เชิญมาเพราะว่าตั้งแต่แรกที่มีเหตุการณ์ สองท่านเป็นผู้ที่เผชิญหน้ากัน และก็เป็นที่สุดการต่อสู้หรือการเผชิญหน้ากว้างขวางออกไป ถึงได้เชิญสองท่านมา*



การเผชิญหน้าตอนแรก ก็เห็นจุดประสงค์ทั้งสองฝ่ายได้ชัดเจนพอสมควร แต่ต่อมา ภายหลัง ๑๐ กว่าวัน ก็เห็นแล้วว่าการเผชิญหน้านั้นเปลี่ยนโฉมหน้าไปอย่างมาก จนกระทั่ง ผลจะออกมาอย่างไรก็ตาม ก็เสียทั้งนั้น เพราะว่าทำให้มีความเสียหายในทางชีวิตเลือดเนื้อ ของคนจำนวนมากพอสมควร แล้วก็มีความเสียหายทางวัตถุซึ่งเป็นของของส่วนราชการและ ส่วนบุคคลเป็นมูลค่ามากมาย นอกจากนั้นก็มีความเสียหายในทางจิตใจและในทางเศรษฐกิจ ของประเทศชาติอย่างที่น่าคบคณาไม่ได้ ฉะนั้นการที่จะเป็นไปอย่างนี้ต่อไป จะเป็นด้วยเหตุผลหรือ ต้นตออย่างไรก็ช่าง เพราะเดี๋ยวนี้เหตุผลเปลี่ยนไป ถ้าหากว่าเผชิญหน้ากันแบบนี้ต่อไป เมืองไทย มีแต่ล่มจมลงไป แล้วก็จะทำให้ประเทศไทยที่เราสร้างเสริมขึ้นมาอย่างดีเป็นเวลานานจะกลายเป็น ประเทศที่ไม่มีคามหมายหรือมีความหมายทางลบเป็นอย่างมาก ซึ่งก็เริ่มปรากฏผลแล้ว ฉะนั้นจะต้องแก้ไขโดยที่ดูว่ามีข้อขัดแย้งอย่างไร แล้วก็พยายามที่จะแก้ไขตามลำดับ เพราะว่า เดี่ยวนี้ปัญหาที่มีอยู่ทุกวันนี้ สองสามวันนี้มันเปลี่ยนไป ปัญหาไม่ใช่เรื่องของที่เรียกว่า การเมือง หรือเรียกว่าการดำรงตำแหน่งอะไร มันเป็นปัญหาของการสึกหรอของประเทศชาติ ฉะนั้น จะต้องช่วยกันแก้ไข

มีผู้ที่ส่งข้อเสนอแนะในการแก้ไขสถานการณ์มาหลายฉบับ หลายคน จำนวนเป็นร้อย แล้วก็ ทั้งในเมืองไทยทั้ง ต่างประเทศก็ส่งมา ที่เขาส่งมาการแก้ไขหรือการแนะนำว่าอะไรเราควร จะทำอะไรก็มีต่าง ๆ นานา ตั้งแต่ตอนแรกก็บอกว่า ให้แก้ไขด้วยวิธียุบสภา ซึ่งก็ได้หารือกับทุกฝ่าย ที่เป็นสภา หมายความว่า พรรคการเมืองทั้งหมด ๑๑ พรรค ๑ ใน ๑๑ พรรคนี้ คำตอบมีมาว่า ไม่ควรยุบสภาเป็นส่วนมาก มี ๑ ราย ที่บอกว่าควรยุบสภา ฉะนั้นการที่จะแก้ไขแบบที่เขาเสนอมานั้น ก็เป็นอันว่าตกไป นอกจากนั้นก็ยังมีเป็นฎีกาและแนะนำวิธีการต่างๆ กัน ซึ่งก็ได้พยายามเสนอไป ตามปกติ คือเวลามีฎีกาขึ้นมา就送ไปให้ทางสำนักคณะรัฐมนตรีหรือสำนักนายกรัฐมนตรี แต่ก็ ไม่สามารถที่จะแก้ไขตามแบบนั้น ตกลงมีแบบยุบสภา และก็มีอีกแบบหนึ่งคือ แบบแก้ไขรัฐธรรมนูญ เพื่อให้ได้ตามประสงค์ที่ต้องการ หมายความว่าประสงค์เดิมที่เกิดเผชิญหน้ากัน



ความจริงวิธีนี้ถ้าจำกันได้ เมื่อวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๓๔ ก็ได้พูดต่อสมาคมที่มาพบ
จำนวนหลายพันคน แล้วก็ดูเหมือนว่าพอจะฟังกัน ฟังกันโดยดี เพราะเหตุผลที่มีอยู่ในนั้น
ดูจะแก้ปัญหาได้พอควร ตอนนั้นก็ขอย้ำว่าทำไมพูดอย่างนั้น... ว่าถ้าจะ “แก้ก่อนออก” ก็ได้ หรือ
“ออกแล้วแก้” ก็ได้ อันนั้นทุกคนก็ทราบดีว่าเรื่องอะไร ก็เรื่องรัฐธรรมนูญซึ่งครั้งนั้นการแก้
รัฐธรรมนูญก็ได้ทำมาตลอด มากกว่าฉบับเดิมที่ได้แก้ไขไว้ แล้วก็ก่อนที่ไปพูดที่ศาลาดุสิตาลัย
ก็ได้พบพลเอกสุจินดาฯ แล้วพลเอก สุจินดาฯ ก็เห็นด้วยว่าควรจะใช้รัฐธรรมนูญนี้
และแก้ไข ต่อไปได้ อันนี้ก็เป็นที่ทำกันได้ และตอนหลังนี้พลเอก สุจินดาฯ ก็ได้ยืนยันว่าแก้ไขได้
ก็ค่อย ๆ แก้ให้เข้าระเบียบ ให้เป็นแบบที่เรียกว่า “ประชาธิปไตย” ฉะนั้นก็ได้พูดถึงหลายเดือน
มาแล้ว ในวิธีการที่จะแก้ไขแล้ว ข้อสำคัญอยู่ที่ทำไมไม่ให้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญ แม้จะถือว่า
รัฐธรรมนูญนี้ยังไม่ครบถ้วน ก็เพราะว่าเหตุรัฐธรรมนูญนี้มีคุณภาพพอใช้ได้ดีกว่าธรรมนูญ
การปกครองชั่วคราวที่เข้ามาเกือบปีเพราะเหตุว่ามีบางข้อบางมาตราซึ่งเป็นอันตราย แล้วก็ยังไม่ครบถ้วน
ในการที่จะใช้ปกครองประเทศ ฉะนั้นก็นึกว่าถ้าหากว่าสามารถที่จะปฏิบัติตามที่ได้พูดในวันที่ ๕
ธันวาคม นั้น ก็เท่ากับเป็นการกลับไปดูปัญหาแต่เดิม ไม่ใช่ปัญหาวันนี้

ปัญหาวันนี้ไม่ใช่ปัญหาของการบัญญัติหรือแก้ไขรัฐธรรมนูญแต่ปัญหาทุกวันนี้ คือความ
ปลอดภัยและขวัญของประชาชน ซึ่งเดี๋ยวนี้ประชาชนทั่วทุกหนทุกแห่งมีความหวาดระแวงว่า
จะเกิดอันตราย มีความหวาดระแวงว่า ประเทศชาติจะล่มจม โดยที่จะแก้ไขลำบากตามข่าวที่ได้
รับทราบมาจากต่างประเทศ เพราะเหตุว่าในขณะที่ทั้งผู้ชายทั้งลูกสาวก็อยู่ต่างประเทศ ทั้งสอง
ก็ทราบดีแล้วก็ได้พยายามที่จะแจ้งกับคนที่อยู่ในประเทศเหล่านั้นว่า ประเทศไทยนี้จะยังแก้ไข
สถานการณ์ได้ แต่ว่ารู้สึกว่าจะจะเป็นความคิดที่เป็นความคิดแบบหวังสูงไปหน่อย ถ้าหากว่าเราไม่
ทำให้สถานการณ์อย่าง ๓ วันที่ผ่านมาสิ้นสุดลงไปได้ ฉะนั้นก็ขอให้ท่าน โดนเฉพาะสองท่าน พลเอก
สุจินดาฯ และพลตรีจำลองฯ ช่วยกันคิดคือหันหน้าเข้าหากัน ไม่ใช่เผชิญหน้ากัน เพราะว่า
เป็นประเทศของเรา ไม่ใช่ประเทศของหนึ่งคน สองคน เป็นประเทศของทุกคน ต้องเข้าหากัน
ไม่ใช่เผชิญหน้ากันแก้ปัญหาเพราะว่าอันตรายมีอยู่ เวลาคนเราเกิดความบ้ำเลือด ปฏิบัติการรุนแรง
ต่อกันมันลืมนิ้ว ลงท้ายก็ไม่รู้ว่าตีกันเพราะอะไร แล้วจะแก้ปัญหาอะไร เพียงแต่ว่าต้องเอาชนะ



แล้วใครจะชนะ ไม่มีทางชนะ อันตรายทั้งนั้น มีแต่แพ้ คือต่างคนต่างแพ้ ผู้ที่เผชิญหน้าก็แพ้ แล้วก็แพ้ที่สุตก็คือประเทศชาติ ประชาชนจะเป็นประชาชนทั้งประเทศ ไม่ใช่ประชาชนเฉพาะ ในกรุงเทพมหานคร ถ้าสมมติว่ากรุงเทพมหานครเสียหาย ประเทศก็เสียหายไปทั้งหมด แล้วก็จะมีความโหดร้ายอะไรที่จะทะนงตัวว่าชนะ เวลาอยู่บนกองสิ่งปรักหักพัง ฉะนั้นจึงขอให้ทั้งสองท่าน เข้ามา คือไม่เผชิญหน้า แต่ต้องหันหน้าเข้าหากันและสองท่านนั้นเท่ากับเป็นผู้แทนของฝ่ายต่าง ๆ คือไม่ใช่สองฝ่าย คือฝ่ายต่าง ๆ ที่เผชิญหน้ากัน ให้ช่วยกันแก้ปัญหาปัจจุบันนี้ คือความรุนแรงที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เมื่อเยียวยาปัญหานี้ได้แล้วจะมาพูดกัน ปรึกษากันว่าจะทำอย่างไรสำหรับให้ประเทศไทยได้มีการพัฒนาขึ้นมาได้ กลับมาคืนได้โดยดี อันนี้เป็นเหตุผลให้เรียกท่านทั้งสองมาและก็เชื่อว่าทั้งสองท่านก็เข้าใจว่าจะเป็นผู้ที่ได้สร้างประเทศจากสิ่งปรักหักพัง แล้วก็จะได้ผลในส่วนตัวมากกว่าได้ทำดี แก่ไข้อย่างไรก็แล้วแต่ที่จะปรึกษากัน มีข้อสังเกตดังนี้ ท่านประธานองคมนตรี ท่านองคมนตรีเปรมฯ ก็เป็นผู้ที่เป็นผู้ใหญ่ ผู้ที่พร้อมที่จะให้คำแนะนำ ปรึกษาหารือกันด้วยความเป็นกลาง ด้วยความรักชาติ เพื่อสร้างสรรค์ประเทศให้เข้าสู่ทางของความวัฒนา ขอฝากให้ช่วยกันสร้างชาติ”

พระราชดำรินั้นเตือนสติทุกฝ่ายให้ปรองดอง และใช้สันติวิธี และให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งสองฝ่ายไป “ปรึกษา” กันเองว่าจะทำอย่างไร เมื่อเป็นเช่นนี้ รัฐสภาก็ประชุมกันเมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๕ แก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ และเมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๕ พลเอก สุจินดา คราประยูร ก็ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี การกระทำทั้ง ๒ นี้ก็ต้องถือว่า ผู้ตัดสินใจ คือรัฐสภา และพลเอก สุจินดา คราประยูร นายกรัฐมนตรีพิเคราะห์ “คำแนะนำ” ที่พระราชทานแล้วก็ได้กระทำตามอำนาจหน้าที่ตามรัฐธรรมนูญของตน และต้องรับผิดชอบทั้งทางการเมืองและกฎหมายด้วยตนเอง โดยเฉพาะเรื่องการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญนั้น ต้องถือว่าเป็น “คำแนะนำ” ที่พระราชทานแก่องค์กรผู้มีอำนาจตัดสินใจ ซึ่งว่ากันตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายแล้ว รัฐสภาจะไม่ทำก็ได้ แต่ในทางสังคม รัฐสภา และรัฐบาล ก็คงถูกตำหนิต่างอย่างรุนแรง “คำแนะนำ” ที่ พระราชทานจึงมีสถานะทางสังคมที่สูงยิ่งเกินกว่าใคร ๆ จะละเลยเสียได้ เพราะพระมหากษัตริย์ผู้พระราชทาน “คำแนะนำ” อยู่ในฐานะองค์ “กรรมการและผู้ประสาน (รอยร้าว) สูงสุดของชาติ” ซึ่งไม่ทรงมีฝักมีฝ่ายทางการเมือง และคำแนะนำที่พระราชทานก็ไม่เคยออกนอกกรอบรัฐธรรมนูญ



อนึ่ง เมื่อพลเอก สุจินดา ลาออก ก็ปรากฏว่าบรรดาพรรคการเมืองทั้งหลายต่างสนับสนุน พลอากาศเอก สมบุญ ระหงษ์ ให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่การกลับปรากฏว่า นายอาทิตย์ อุไรรัตน์ ประธานสภาผู้แทนราษฎร ได้กราบบังคมทูลฯ แนะนำให้ทรงแต่งตั้งนายอานันท์ ปันยารชุน เป็น นายกรัฐมนตรี โดยนายอาทิตย์ อุไรรัตน์ เป็นผู้ลงนามรับสนองพระบรมราชโองการซึ่งเป็นไปตาม รัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. ๒๕๓๔ มาตรา ๑๕๙ ที่บัญญัติว่า

“พระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีคนหนึ่ง และรัฐมนตรีอื่นอีกไม่เกินสี่สิบแปดคน ประกอบเป็นคณะรัฐมนตรี มีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดิน ให้ประธานสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ลงนาม รับสนองพระบรมราชโองการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรี”

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าพระราชจริยวัตรในกรณีเหตุการณ์วิกฤตเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ เองก็เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ และสอดคล้องกับธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญทุกประการ ไม่ขาด และไม่เกินไปกว่าที่รัฐธรรมนูญและธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญของประเทศไทยในรอบออบ ประชาธิปไตยเลยแม้แต่น้อย

ข้อนี้เองที่แสดงให้เห็นว่าทรงมี “ศีล” และ “อวิโรธนะ” ตามหลักทศพิธราชธรรมคือ ทรงเคารพ หลักนิติธรรม (The Rule of Law) ตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายอย่างเคร่งครัด และแสดงให้เห็นว่า “ศีล” และ “อวิโรธนะ” อันเป็นหลักทศพิธราชธรรมเองก็ทันสมัยอยู่เสมอ มิได้โบราณคร่ำคร่าอย่าง ที่คนเข้าใจกัน ดังนั้น ศีล อวิโรธนะ และหลักนิติธรรมตามรัฐธรรมนูญและกฎหมาย จึงเป็น ๓ สิ่ง ที่ไปด้วยกันได้ตลอดไม่ว่าโลกจะเปลี่ยนไปเพียงใด

อย่างไรก็ตาม มีปัญหาอีกว่าลำพังแต่การทรงปฏิบัติตามกฎหมายจะไม่มีปัญหาหรือ หาก กฎหมายบัญญัติ ซ้อยกเว้นการปฏิบัติตามกฎหมายให้พระมหากษัตริย์ ข้อนี้ก็เป็นที่น่าอัศจรรย์ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่โปรดการบัญญัติยกเว้นพระมหากษัตริย์เอาไว้ในกฎหมาย เว้นแต่ที่ทำกัน ทั่วไปในนานาอารยประเทศ เรื่องนี้ผู้เขียนเองได้มีประสบการณ์ตรงเมื่อครั้งตรวจร่างกฎหมายแร่ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งกรมทรัพยากรธรณีเสนอแก้ไขให้รองรับการทำเหมืองอุโมงค์ว่าให้สามารถเจาะ อุโมงค์ทำเหมืองใต้ใต้พื้นดินในที่กรรมสิทธิ์ของบุคคล และที่ที่เป็นสาธารณสมบัติ โดยยกเว้นว่าจะทำ เหมืองอุโมงค์ไม่ได้บางพื้นที่ เช่น ในเขตความมั่นคงทางทหารและกรมทรัพยากรธรณีประสงค์ จะยกเว้นไม่ให้นำเหมืองอุโมงค์ใต้พระราชวังด้วย ประธานกรรมการกฤษฎีกาคณะที่ผู้เขียนเป็น



กรรมการอยู่ในเวลานั้นคือ พลตำรวจเอก อรรถสิทธิ สิทธิสุนทร องคมนตรี ได้ท้วงขึ้นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชปรารภ อยู่เสมอว่า ต้องทรงทำตามกฎหมายบ้านเมืองเหมือนคนอื่น และไม่มีพระราชประสงค์ให้ยกเว้นการใช้กฎหมายใด ๆ ที่ไม่มีเหตุจำเป็นจริง ๆ ให้พระองค์ เมื่อเป็นเช่นนั้น กรมทรัพย์สินทางปัญญาก็ถอนบทบัญญัติ ยกเว้นพระราชวังดังกล่าวออกจากร่างกฎหมายแรงแก้ไขเพิ่มเติมขึ้น

เรื่องสุดท้ายที่ผู้เขียนเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปฏิบัติตามหลัก “ศีล” และ “อวิโรธนะ” โดยสอดคล้องต้องกันกับหลักธรรมเนียมปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญประชาธิปไตยก็คือเรื่องการทรงยับยั้งร่างกฎหมาย

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ในอังกฤษต้นแบบการปกครองประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขนั้น ถือว่าพระราชอำนาจที่จะพระราชทานความยินยอมให้กฎหมายที่ผ่านรัฐสภา มาเป็นกฎหมายได้ ถือเป็นพระราชอำนาจตามคอมมอนลอว์ (royal prerogative to give royal assent) ซึ่งหมายความว่า ถ้าดูตามกฎหมาย พระมหากษัตริย์มีพระราชอำนาจไม่ยินยอมให้กฎหมายที่ผ่านสภามาแล้วประกาศใช้เป็นกฎหมายก็ได้ (royal prerogative to refuse royal assent) ที่เรียกกันว่า มีพระราชอำนาจยับยั้งร่างกฎหมาย (royal veto) แต่มีธรรมเนียมปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญของอังกฤษมาตั้งแต่ ค.ศ. ๑๗๐๘ ว่าพระมหากษัตริย์และพระบรมราชินีนาถอังกฤษจะไม่ทรงยับยั้งร่างกฎหมายจนถึงปัจจุบันเกือบ ๓๐๐ ปีแล้ว

ในประเทศไทย ภายหลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยับยั้งร่างพระราชบัญญัติอากรมรดก และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ทรงยับยั้งร่างพระราชบัญญัติอีก ๓ ฉบับ และสภาผู้แทนราษฎรลงมติยืนยันด้วยคะแนนเสียงข้างมากธรรมดา เมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ และวันที่ ๒๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๗๗ อันมีผลทำให้ต้องประกาศใช้กฎหมายทั้ง ๔ ฉบับ โดยไม่มีพระปรมาภิไธยแล้วก็ไม่ปรากฏว่าพระมหากษัตริย์ทรงยับยั้งร่างกฎหมายใด ๆ ทั้งในรัชกาลที่ ๘ และรัชกาลนี้ จนกระทั่งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๖ มีปัญหาว่า รัฐสภาได้พิจารณาร่างพระราชบัญญัติ ๒ ฉบับ คือร่างพระราชบัญญัติครูและบุคลากรทางการศึกษา และร่างพระราชบัญญัติเหรียญเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๔๗ ซึ่งร่างพระราชบัญญัติฉบับแรกมีที่ผิดมาจากรัฐสภาถึง ๑๘ แห่ง เช่น อ้างเลขมาตราผิดพลาด ฯลฯ ส่วนร่างพระราชบัญญัติฉบับหลังบรรยายภาพพระบรม



สาเหตุหลักที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ว่าทรงเครื่องราชอิสริยาภรณ์รัตนภรณ์รัชกาลที่ ๘ ซึ่งผิดพลาดในการนี้เมื่อนายกรัฐมนตรีทูลเกล้าฯ ถวายร่างพระราชบัญญัติทั้งสองขึ้นไปเพื่อทรงลงพระปรมาภิไธย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานร่างพระราชบัญญัติทั้ง ๒ คืนมายังรัฐสภาตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ มาตรา ๙๔ ซึ่งบัญญัติว่า

“ร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญใด พระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบด้วยและพระราชทานคืนมายังรัฐสภา หรือเมื่อพ้นเก้าสิบวันแล้วมิได้พระราชทานคืนมา รัฐสภาจะต้องพิจารณาร่างพระราชบัญญัติ หรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนั้นใหม่ ถ้ารัฐสภามีมติยืนยันตามเดิมด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่าสองในสามของจำนวนสมาชิกทั้งหมดที่มีอยู่ของทั้งสองสภาแล้ว ให้นายกรัฐมนตรีนำร่างพระราชบัญญัติหรือร่างพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนั้นขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระมหากษัตริย์มิได้ทรงลงพระปรมาภิไธยพระราชทานคืนมาภายในสามสิบวัน ให้นายกรัฐมนตรีนำพระราชบัญญัติหรือพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญนั้นประกาศในราชกิจจานุเบกษาใช้บังคับเป็นกฎหมายได้เสมือนหนึ่งว่า พระมหากษัตริย์ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยแล้ว”

ปรากฏว่า รัฐสภาประชุมปรึกษากันเมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๖ และลงมติเป็นเอกฉันท์ไม่ยืนยันร่างพระราชบัญญัติทั้ง ๒ ฉบับ เป็นเหตุให้ร่างพระราชบัญญัติทั้ง ๒ ฉบับ ตกไป และต่อมารัฐสภาก็พิจารณากฎหมายทั้งสองฉบับใหม่ให้ถูกต้อง เมื่อทูลเกล้าฯ ถวายขึ้นไป ก็ทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศให้เป็นกฎหมาย

ข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ถ้าจะพิจารณาให้ลึกก็จะเห็นได้ว่า ประการแรก ทรงใช้พระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ มาตรา ๙๔ ทุกประการ ประการต่อมา การที่ทรงยับยั้งมีเหตุมาจากความผิดพลาดในเนื้อหาบทบัญญัติต่าง ๆ (technical error) ที่มาจากรัฐสภา โดยมีใ้การยับยั้งเพราะไม่ทรงเห็นชอบกับเนื้อหาสาระ (content) ของร่างพระราชบัญญัติ ซึ่งอย่างไรเสียรัฐสภาก็ต้องแก้ไขให้ถูกต้อง การแก้ไขนั้นอาจแก้ไขภายหลังที่ทรงยับยั้งหรือแก้ไขแล้วทูลเกล้าฯ ถวายไปในระหว่างที่ยังไม่พระราชทานร่างพระราชบัญญัติทั้งสองคืนมา แต่การดำเนินการตามกรณีหลังนี้ยังไม่เคยปรากฏเช่นเดียวกับกรณีแรก ดังนั้นการทรงยับยั้งจึงเป็นการยุติปัญหาและทำให้กระบวนการเร็วขึ้น ประการที่สามคือ เมื่อได้แก้ไขร่างพระราชบัญญัติทั้งสองฉบับให้ถูกต้องและทูลเกล้าฯ ถวายขึ้นไปแล้ว ก็ยังมีพระราชอำนาจที่จะพิจารณาความเหมาะสม (merits) ของร่างพระราชบัญญัติทั้งสองอีก



นอกจากกรณีนี้แล้วยังปรากฏอีกว่า เคยทรงใช้พระราชอำนาจยับยั้งร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติม ประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งบัญญัติให้ศาลปรับผู้หมิ่นประมาทด้วยการโฆษณาเป็นจำนวน ๔ เท่าของโทษปรับ สูงสุดในคดีอาญา ซึ่งสภานิติบัญญัติแห่งชาติที่ ร.ส.ช. แต่งตั้ง พิจารณา และ ทูลเกล้าฯ ถวายขึ้นไปเมื่อต้นปี ๒๕๓๕ แต่ถูกประชาชนและสื่อมวลชนวิพากษ์วิจารณ์มากว่าเป็นการ ลิดรอนเสรีภาพในการเสนอข่าวและแสดงความคิดเห็น เป็นเหตุให้ร่างพระราชบัญญัตินั้นตกไป ในกรณีนี้หากพิจารณาให้ดีก็จะเห็นว่าทรงใช้พระราชอำนาจยับยั้งตามรัฐธรรมนูญ และชอบด้วย หลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอย่างยิ่ง เพราะรัฐสภาในเวลานั้นเป็นรัฐสภาที่มาจาก การแต่งตั้ง ไม่มีฝ่ายค้านคอยถ่วงดุล กลั่นกรอง และยังมีเสียงเรียกร้องจากประชาชนและสื่อมวลชน ไม่ให้ออกกฎหมายดังกล่าวนั้น การทรงใช้พระราชอำนาจยับยั้ง จึงเป็นการถ่วงดุลอำนาจที่ไม่มี ผู้ถ่วงดุล และทรงคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพของประชาชนตามที่มีเสียงเรียกร้อง

ดังนั้นหากจะกล่าวว่าธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญของไทย ในกรณีการยับยั้งร่าง กฎหมายที่รัฐสภาพิจารณาแล้วมีอยู่ว่า โดยปกติจะไม่ทรงใช้พระราชอำนาจนั้น เว้นแต่เห็นได้ชัดว่า มีความผิดพลาดหรือเป็นสภามาจากการแต่งตั้ง ซึ่งแตกต่างจากธรรมเนียมปฏิบัติของรัฐธรรมนูญ ในอังกฤษ

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นว่าหลัก “ศีล” และ “อวิโรธนะ” ในทศพิธราชธรรมนั้น สอดคล้องและต่อยอดเข้ากับหลักการประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนในโลกปัจจุบันได้อย่างดี ต่างยินดีปฏิบัติตามพระราชดำรัสแนะนำของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยสนิทใจ เพราะยังทรง สร้างธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญไทยให้เป็นไปตามหลักประชาธิปไตยโดยมีลักษณะพิเศษ เฉพาะตัวผ่านพระราชจริยวัตรตลอด ๖๐ ปี ในรัชกาลนี้



ท้ายอรรถ

๑. คัดจากพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตรพระราชทานแก่คณาจารย์และนักศึกษาคณะเกษตรศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในโอกาสเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมคณะเกษตรศาสตร์ ฯ เมื่อวันที่ ๑๐ มกราคม ๒๕๑๗ จาก สำนักพระราชเลขาธิการ. ประมวลพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาท ที่พระราชทานในโอกาสต่าง ๆ ตั้งแต่เดือนธันวาคม ๒๕๑๖ จนถึงเดือนธันวาคม ๒๕๑๗. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๑๘) ๓๑-๓๒.
๒. คัดจากบทสัมภาษณ์ของหม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี จาก สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. ร้อยเรื่องเล่า: เกร็ดการทรงงาน. (กรุงเทพมหานคร: สุขุมวิทมีเดีย มาร์เก็ตติ้ง, ๒๕๕๗) ๕๓-๕๔.
๓. ข้อมูลจาก มูลนิธิโครงการหลวง. ความเป็นมา. ๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๐ <<http://www.royalprojectthailand.com/about>>
๔. ข้อมูลจาก สำนักโครงการในพระราชดำริและกิจการพิเศษ กรมป่าไม้. หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. ๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๐ <http://www.forest.go.th/orip/index.php?option=com_content&view=article&id=408%3A2012-01-13-10-m-s&catid=34%3Ageneralknowledge&Itemid=457&lang=th>
๕. ศึกษาเพิ่มเติมได้จาก คณะอนุกรรมการประชาสัมพันธ์และทำความเข้าใจมวลชน ในคณะกรรมการบริหารโครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. “เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์” โครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์ จำกัด, ๒๕๔๒)
๖. คัดจากบทสัมภาษณ์ของนายบุญญ วัฒนโกเมร ผู้อำนวยการจังหวัดลพบุรีในช่วงปี ๒๕๓๗-๒๕๔๒ จาก คณะอนุกรรมการประชาสัมพันธ์และทำความเข้าใจมวลชน ในคณะกรรมการบริหารโครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. ๒๕๕๔. ๔๕.
๗. ข้อมูลจาก สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์บ้านแก่งเสือเต้น ตำบลหนองบัว อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี. ๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๐ <www.rdpb.go.th/rdpb/visit/data/.../เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์.doc>
๘. คำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ ๖๖/๒๕๒๓ เรื่องนโยบายการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ สั่ง ณ วันที่ ๒๓ เมษายน ๒๕๒๓ ลงนามโดย พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรี
๙. ข้อมูลจาก แผนแม่บทโครงการพัฒนาพื้นที่ราบเชิงเขาจังหวัดปราจีนบุรี – สระแก้ว ตามพระราชดำริ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๐-๒๕๖๔) จัดทำโดย คณะทำงานโครงการพัฒนาพื้นที่ราบเชิงเขาจังหวัดปราจีนบุรี – สระแก้ว
๑๐. มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์. โครงการพัฒนาตอยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ: โครงการต้นแบบการพัฒนาทางเลือกในการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน. ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๐ <http://www.maefahluang.org/index.php?option=com_flexicontent&view=items&cid=68%3Adoi-tung-development-project-model-project&id=105%3Adoi-tung-development-project-the-model-project-&Itemid=92&lang=th>
๑๑. มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์. การพัฒนาคน. 18 สิงหาคม 2560 <http://www.doitung.org/sald_human_development.php?Lang=th>
๑๒. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. พระบรมราโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตร ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ ๑๙ กรกฎาคม ๒๕๑๗, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๐ <https://web.ku.ac.th/king72/king_rem/2517-2.html>
๑๓. คัดจากบทสัมภาษณ์นายรัชชัย เหมรัตน์ตระกูล รักษาการณ์อธิบดีกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ จังหวัดเชียงใหม่ จากศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สถาบันพระมหากษัตริย์กับมุสลิมในแผ่นดินไทย. (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๖) ๒๔๐.
๑๔. มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์, โครงการพัฒนาตอยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ: โครงการต้นแบบการพัฒนาทางเลือกในการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๐ http://www.maefahluang.org/index.php?option=com_flexicontent&view=items&cid=68%3Adoi-tung-development-project-model-project&id=105%3Adoi-tung-development-project-the-model-project-&Itemid=92&lang=th
๑๕. คัดจากบทสัมภาษณ์ จาก ศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๕๖. ๒๔๑-๒๔๓.

๑๖. สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี พันตำรวจโท ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี แถลงต่อรัฐสภา วันพุธที่ ๒๓ มีนาคม ๒๕๔๘, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๐ <http://www.soc.go.th/pol_55.htm>
๑๗. สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ. คู่มือและแนวปฏิบัติสำหรับการจัดการศึกษาแก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย. ๒๕๕๓
๑๘. กระทรวงมหาดไทย. จดหมายข่าวมหาดไทย ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒๔ ปีถัดหลัง กันยายน ๒๕๕๙. (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๙)
๑๙. หนังสือกระทรวงมหาดไทย ด่วนที่สุด ที่ มท ๐๓๐๙.๑/ว ๒๖๒๖ ลงวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๕๙ ถึงผู้ว่าราชการจังหวัด ทุกจังหวัด
๒๐. สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน) กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. พิพิธภัณฑสถานชาติจัดการน้ำชุมชนตามแนวพระราชดำริ พ.ศ. ๒๕๕๙. (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๙)
๒๑. เกียรติศักดิ์ ม่วงมิตร. บ้านห้วยปลาหลด “ป่ากับคน” การอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลและพอเพียงของชาวเล, ๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๐ <<https://pptinternet.pptplc.com/greenglobe/2548/community-06.html>>
๒๒. ศึกษาเพิ่มเติมได้จาก สุธมพร ตันติเวชกุลและคณะ. แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ๒๕๕๙)
๒๓. ศาสตราจารย์วิชัย เครืองาม. “รายงานวิจัยเรื่องแนวพระราชดำริทางกฎหมายในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.” วารสารกฎหมาย คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓ (สิงหาคม-พฤศจิกายน ๒๕๓๐) ฉบับพิเศษ พุทธศักราช ๒๕๖๐: ๓๖-๑๑๑.
๒๔. เกียรติศักดิ์ ม่วงมิตร. ๒๕๖๐.
๒๕. สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน) กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. ๒๕๕๙.
๒๖. พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ นายอุกฤษ มงคลนาวิน อาจารย์ที่ปรึกษานิสิตแผนกวิชานิติศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นำคณะกรรมการจัดงานวัน “นิติศาสตร์จุฬาฯ” จำนวน ๔๐ คน เฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายเงินซึ่งเป็นรายได้ส่วนหนึ่งในการอภิปรายหัวข้อ “ความมั่นคงของชาติ” เมื่อ ๑๐ มกราคม ๒๕๑๒ เพื่อพระราชทานเป็นทุนการศึกษาแก่บุตรธิดาของผู้เสียชีวิตในการปราบปรามผู้ก่อการร้าย
๒๗. พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ นายประภาศน์ อวยชัย เลขาธิการสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา นำเนติบัณฑิตสมัยที่ ๒๐ จำนวน ๒๑ คน เฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายเงินจำนวน ๑๐,๐๐๐ บาท ซึ่งได้ร่วมกันบริจาคในโอกาสที่ได้จัดให้มีการฉลองประกาศนียบัตร เพื่อโดยเสด็จพระราชกุศลตามพระราชอัธยาศัย
๒๘. พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ นายประภาศน์ อวยชัย เลขาธิการสำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา นำคณะกรรมการเนติบัณฑิตรุ่นที่ ๒๑ จำนวน ๑๓ คนเฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายเงินโดยเสด็จพระราชกุศลตามพระราชอัธยาศัย
๒๙. พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ นายอุกฤษ มงคลนาวิน อาจารย์ที่ปรึกษานิสิต แผนกวิชานิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นำคณะกรรมการจัดงาน “วันรพี” จำนวน ๓๒ คน เฝ้าฯ ทูลเกล้าฯ ถวายเงินรายได้จากการอภิปรายที่หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในโอกาสวันรพี เพื่อโดยเสด็จพระราชกุศลสมทบทุนอานันท์มหิตล สาขาวิชานิติศาสตร์
๓๐. พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ นายอุกฤษ มงคลนาวิน คณบดีคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นำคณะกรรมการจัดงาน “วันรพี” จำนวน ๕๑ คน เฝ้าฯ น้อมเกล้าฯ ถวายเงินรายได้จากการจัดอภิปราย ณ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม ๒๕๑๕ เพื่อโดยเสด็จพระราชกุศลสมทบทุนอานันท์มหิตล สาขาวิชานิติศาสตร์
๓๑. นายภิญโญ ธีรนิติ
๓๒. นายจุลสิงห์ วสันตสิงห์

บรรณานุกรม

เกียรติศักดิ์ ม่วงมิตร. บ้านห้วยปลาหลด “ป่ากับคน” การอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลและพอเพียง

ของชาวเหมล [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://pttinternet.pttplc.com/greenglobe/2548/community-06.html>
[๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๐].

คณะกรรมการพัฒนาพื้นที่ราบเชิงเขาจังหวัดปราจีนบุรี – สระแก้ว. แผนแม่บทโครงการพัฒนาพื้นที่ราบเชิงเขาจังหวัดปราจีนบุรี
– สระแก้ว ตามพระราชดำริ ฉบับที่ ๒ (๒๕๖๐-๒๕๖๔). ๒๕๕๘.

คณะกรรมการประชาสัมพันธ์และทำความเข้าใจมวลชน ในคณะกรรมการบริหารโครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสัก

อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. “เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์” โครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสัก อันเนื่องมาจากพระราชดำริ. กรุงเทพมหานคร:
บริษัท โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์ จำกัด, ๒๕๔๒.

มูลนิธิโครงการหลวง. ความเป็นมา [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.royalprojectthailand.com/about> [๒๐ สิงหาคม ๒๕๖๐]

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์. โครงการพัฒนาดอยตุง (พื้นที่ทรงงาน) อันเนื่องมาจากพระราชดำริ: โครงการต้นแบบ

การพัฒนาทางเลือกในการดำรงชีวิตที่ยั่งยืน. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.maefahluang.org/index.php?option=com_flexicontent&view=items&cid=68%3Adoi-tung-development-project-model-project&id=105%3Adoi-tung-development-project-the-model-project-&Itemid=92&lang=th [๑๘ สิงหาคม ๒๕๖๐].

ศาสตราจารย์ ดร. วิษณุ เครืองาม. รายงานวิจัยเรื่องแนวพระราชดำริทางกฎหมายในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. วารสารกฎหมาย

คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๓ (สิงหาคม-พฤศจิกายน ๒๕๓๐) ฉบับพิเศษ พุทธศักราช ๒๕๖๐:
๓๖-๑๑๑.

ศูนย์มุสลิมศึกษา สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สถาบันพระมหากษัตริย์กับมุสลิมในแผ่นดินไทย. กรุงเทพมหานคร:

อมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๖.

สถาบันสารสนเทศทรัพยากรน้ำและการเกษตร (องค์การมหาชน) กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. **พิพิธภัณฑธรรมชาติจัดการน้ำชุมชนตามแนวพระราชดำริ พ.ศ. ๒๕๕๙**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๕๙.

สุเมธ ตันติเวชกุลและคณะ. **แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ๒๕๕๙.

สำนักโครงการในพระราชดำริและกิจการพิเศษ กรมป่าไม้. **หลักการทรงงาน ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.forest.go.th/orip/index.php?option=com_content&view=article&id=408%3A2012-01-13-10-m-s&catid=34%3Ageneralknowledge&Itemid=457&lang=th [๑๒ สิงหาคม ๒๕๖๐].

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **โครงการพัฒนาที่ราบเชิงเขาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดปราจีนบุรีและสระแก้ว** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.rdpb.go.th/Projects/ProjectImpDetails/4652> [๑๓ สิงหาคม ๒๕๖๐].

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **ร้อยเรื่องเล่า: เกร็ดการทรงงาน**. กรุงเทพมหานคร: สุขุมวิทมีเดีย มาร์เก็ตติ้ง, ๒๕๕๗.

สำนักราชเลขาธิการ. **ประมวลพระราชดำริสและพระบรมราโชวาท ที่พระราชทานในโอกาสต่างๆ ตั้งแต่เดือนธันวาคม ๒๕๑๖ จนถึงเดือนธันวาคม ๒๕๑๗**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, ๒๕๑๘.

นิตินกรมพระทรงธรรม

ที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์พิเศษกิตติพงษ์ กิตยารักษ์
ศาสตราจารย์พิเศษชงทอง จันทรางศุ

บรรณาธิการบริหาร

นายพิเศษ สอาดเย็น

คณะผู้จัดทำ

นางสาวธนพร เดชอุทธิพิทักษ์
นางสาววรลักษณ์ ทองมาก
นางสาวปกระพี จินดาอินทร์

ผู้สนับสนุนการจัดทำ

พันโทปณต แสงทับทิม
นางสาวอณูวรรณ วงศ์พิเชษฐ์
นางมุกิตา เลิศลักษณ์พา

ออกแบบและสร้างสรรค์โดย

บริษัท ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด
๒๗๘๒ ซอยลาดพร้าว ๑๓๐ ถนนลาดพร้าว
แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ ๑๐๒๔๐
โทรศัพท์ ๐ ๒๓๗๕ ๕๔๒๒
โทรสาร ๐ ๒๓๗๕ ๕๔๒๗
www.daoreuk.com

ขอขอบพระคุณ

ศาสตราจารย์กิตติคุณวิชญ์ เครืองาม
ศาสตราจารย์พิเศษสุรเกียรติ์ เสถียรไทย
นายประสาร ไตรรัตน์วรกุล
ศาสตราจารย์กิตติคุณบวรศักดิ์ อุวรรณโณ
สำหรับปาฐกถาและบทความพิเศษเกี่ยวกับแนวพระราชดำรินี้ในด้านหลักนิตินกรม

กรมราชเลขาานุการในพระองค์

มูลนิธิโครงการหลวง

หม่อมเจ้าภีศเดช รัชนี

มูลนิธิแม่ฟ้าหลวง ในพระบรมราชูปถัมภ์

หม่อมราชวงศ์คึกคัก ดิศกุล

นางสาววิสิษฐ์อร รัชตะนาวิน

มูลนิธิอุทกพัฒน์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

นายรอยล จิตรดอน

นางรอยบุญ รัศมีเทศ

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

นางสาวอรอนันต์ วุฒิเสน

นายตรีวิทย์ วินิชสำเภาทิพย์

นายชัยสิทธิ์ วิชิตจำรูญ

สำหรับข้อมูลและคำแนะนำในการจัดทำหนังสือเล่มนี้

ISBN

จำนวนพิมพ์ ๓,๐๐๐ เล่ม

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๐

พิมพ์ที่ บริษัท พิมพ์ดี จำกัด

๓๐/๒ หมู่ ๑ ถนนเกษมวิทิต ตำบลโคกขาม

อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร ๗๔๐๐๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๔๐๑ ๙๔๐๑

โทรสาร ๐ ๒๔๐๑ ๙๔๑๗

www.pimdeeco.th



Thailand Institute of Justice
affiliated with the United Nations